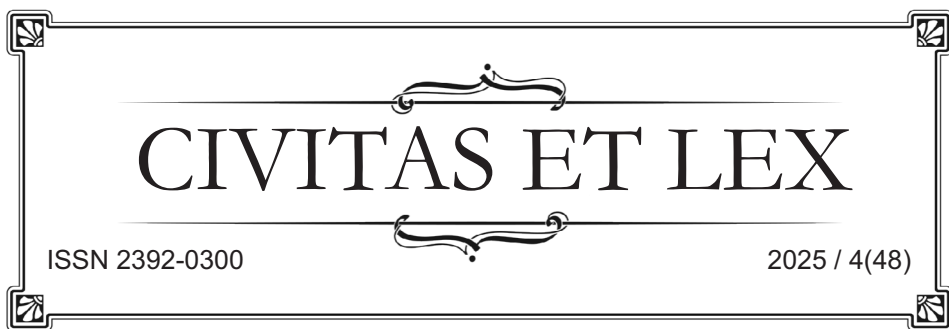

UNIwersytet WArmińsko-MAzurski w Olsztynie
UNIVERSITY OF WARMIA AND MAZURY IN OLSZTYN

KWARTALNIK

Wydawnictwo
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
w Olsztynie

RADA NAUKOWA

Susana Gonçalves (Instituto Politécnico de Coimbra, Portugalia), Carmen Lázaro Guillamón (Universitat Jaume I Castellón, Hiszpania), Michele Indelicato (Universita degli Studi di Bari Aldo Moro, Włochy), Iveta Kovalčíková (University of Presov, Słowacja), ks. Krzysztof Orzeszyna (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska), Igor Palúš (Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach, Słowacja), Salvatore Antonello Parente (Universita degli Studi di Bari Aldo Moro, Włochy), Elitsa Petrova (Vasil Levski National Military University, Bułgaria), Anatolii Rachynskyi (National Academy of Public Administration under the President of Ukraine – NAPA, Ukraina), Sanan Sadiyev (Azerbaijan Republic War College of the Armed Forces, Azerbejdżan), Mariusz Solis (Kwatera Główna NATO), Ognen Spasovski (Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia), Laura Tafaro (Universita degli Studi di Bari Aldo Moro, Włochy), Paweł Tarasiewicz (Adler-Aquinas Institute, Manitou Springs, CO, USA), Cezar Vasilescu (Romanian National Defense University “CAROL I”, Rumunia)

REDAKTOR NACZELNY

ks. Wojciech Guzewicz (UWM)

SEKRETARZ REDAKCJI

Vacat

REDAKTORZY TEMATYCZNI

◊ edukacja: Ryszard Skawiński (UWM), Rosa Indelicato (Universita degli Studi di Bari Aldo Moro, Włochy), ◊ historia: ks. Jacek Wojda (AKW), Markus Kirnke (Uniwersytet w Lugano, Szwajcaria), ◊ komunikacja społeczna i media: Marta Więckiewicz-Archacka (UWM), Dinos A. Kerigan-Kyrou (Partnership for Peace Consortium, Irlandia), ◊ nauki o bezpieczeństwie: Piotr Gawliczek (UWM), Maksym Tyshchenko (National Defence University of Ukraine in Kyiv), ◊ nauki o polityce i administracji: Piotr Wojnicz (UWM), Xayal Iskandarov (Azerbaijan Republic War College of the Armed Forces), ◊ nauki prawne: Sławomir Kurska (Uniwersytet SWPS), ◊ prawo kanoniczne: ks. Florian Lempa (Uczelnia Łazarskiego)

REDAKTORZY JĘZYKOWI

◊ język angielski: Hannah Elizabeth James (University of the West of Scotland, Szkocja), ◊ język francuski: Thérèse Consigny (Université Paris – IV, Francja), ◊ język polski: Ryszard Skawiński (UWM), ◊ język włoski: Maria Casola (Universita degli Studi di Bari Aldo Moro, Włochy)

REDAKTORZY STATYSTYCZNI

◊ Nikolina Kenig (Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia), ◊ ks. Arkadiusz Orzeł (Wyższe Seminarium Duchowne w Elku)

PROJEKT OKŁADKI

Marek Kuryłowicz

Czasopismo jest wydawane pod auspicjami programu NATO DEEP / An international scientific journal published under the auspices of NATO Defence Education Enhancement Program

ADRES

Redakcja „Civitas et Lex”, 19-300 Elk, ul. Kościuszki 23
tel. 87 621 60 76; 87 621 07 07; 87 621 03 08
online: <http://www.uwm.edu.pl/elk/publikacje/>
<https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/cel>

ISSN 2392-0300

© Copyright by Wydawnictwo UWM • Olsztyn 2025

Wydawnictwo UWM
ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn
tel. 89 523 36 61, fax 89 523 34 38
www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/
e-mail: wydawca@uwm.edu.pl

Nakład 70, ark. wyd. 7,5; ark. druk. 6,5
Druk: Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie, zam. 957

SPIS TREŚCI / CONTENTS

Od Redakcji / Editorial	5
-------------------------------	---

HISTORIA / HISTORY

Ks. Wojciech Guzewicz , Kościoły i parafie diecezji elckiej (część 30) / Churches and parishes of the Diocese of Elk (part 30)	7
Łukasz Wiśniewski , Bitwa 9. Pułku Strzelców Konnych Armii Krajowej z Niemcami na Osowych Grzędach (8/9 września 1944) jako ostatni akt operacji „Burza” na ziemi grajewskiej / The battle of the 9th Mounted Rifle Regiment of the Home Army with the Germans at Osowe Grzędy (September 8/9, 1944) as the last act of Operation “Burza” in the Grajewo Region	23
Ks. Sławomir Zabraniak , „Grosz oszczędzony należy zawsze obrócić dla dobra innych”. Mało znane oblicze ks. Jana Długosza / „A penny saved should always be used for the good of others”. The little-known face of father Jan Długosz	37

NAUKI O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH / COMMUNICATION AND MEDIA STUDIES

Ks. Ryszard Sawicki , Między heroizmem a dialogiem. Filmowe wyobrażenia papieżstwa w kulturze współczesnej na przykładzie filmów <i>Karol: The Pope, The Man</i> i <i>The Two Popes</i> / Between heroism and dialogue: cinematic representations of the papacy in contemporary culture in the films <i>Karol: The Pope, The Man</i> and <i>The Two Popes</i>	51
--	----

NAUKI PRAWNE / LEGAL SCIENCES

Dobrosława Tomzik , Czy konieczne jest ustawowe doprecyzowanie kodeksowych przesłanek orzekania o pieczy naprzemiennej? / Is it necessary to specify the statutory requirements for adjudicating on joint physical custody?	65
--	----

PSYCHOLOGIA / PSYCHOLOGY

Andrzej Dakowicz , Sprężystość psychiczna młodych mężczyzn o odmiennym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa / Psychological resiliency of young men with different levels of psychological maturity for marriage	77
---	----

VARIA

Ks. Wojciech Guzewicz , Ks. prof. dr hab. Florian Lempa (1951–2025)	91
Ks. Wojciech Guzewicz , W życzliwej pamięci. Wspomnienia o ks. prof. dr. hab. Florianie Lempie	95

LISTA RECENZENTÓW / THE LIST OF REVIEWERS

Lista recenzentów: „Civitas et Lex” 2025 (The List of Reviewers: „Civitas et Lex” 2025)	99
---	----

OD REDAKCJI / EDITORIAL

Szanowni Czytelnicy! Mamy przyjemność zaprezentować czwarty tego-roczny numer (od początku – 48) naszego kwartalnika. Niniejszy tom „Civitas et Lex” składa się z sześciu artykułów naukowych i dwóch tekstów o śp. ks. prof. dr. hab. Florianie Lempie. Autorom, którzy zamieścili swoje prace w tym wydaniu, wyrażamy nasze podziękowanie za to, że wybrali właśnie nasz periodyk jako miejsce swojej publikacji – cieszymy się, że możemy służyć w upowszechnianiu ich rzetelnej wiedzy naukowej. Wszystkim Czytelnikom z kolei życzymy owocnej lektury.

Z ogromnym żalem i smutkiem przyjęliśmy wiadomość o śmierci ks. prof. dr. hab. Floriana Lempy. Odszedł do domu Pana 29 września 2025 r. Był związany z naszym pismem od chwili jego założenia (2014). Pełnił tu m.in. funkcję redaktora działu tematycznego: prawo kanoniczne, a także publikował na łamach periodyku swoje artykuły naukowe.

Pragniemy też poinformować, iż od czerwca tego roku obowiązuje ustawa o dostępności cyfrowej materiału ilustracyjnego (w czasopismach zamieszczanych w internecie) dla osób słabowidzących i niewidzących. Tekst alternatywny, zwany „atrybutem alt” lub po prostu alt (ALT), to słowny opis tego, co znajduje się na grafice czy zdjęciu umieszczonym w internecie. Przygotowaniem opisów alternatywnych zajmują się sami autorzy tekstów, w których zawarte zostały grafiki, zdjęcia, wykresy, tabele itd. Przysyłają oni je wraz ze złożonym na Platformie Czasopism UWM artykułem. Więcej informacji dotyczących opisu alternatywnego znajdą Państwo w zakładce Wymagania dla Autorów.

Redakcja „Civitas et Lex” pragnie podziękować również wszystkim recenzentom za podjęty przez nich trud i wnikliwe uwagi na temat prac opublikowanych na łamach naszego kwartalnika w 2025 r. Z nadzieją na kolejne lata owocnej współpracy, specjalne wyrazy uznania skierowane są zarówno do profesorów zagranicznych, w tym z Włoch, Grecji oraz Niemiec, jak też i z rodzimych ośrodków naukowych (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet SWPS, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Politechnika Białostocka, Politechnika Rzeszowska, Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, Akademia Łomżyńska, Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach). Informacje na temat recenzentów naszego pisma zamieszczono na końcu tegoż numeru oraz na stronie internetowej.

Szczegółowe informacje na temat „Civitas et Lex” znajdują Państwo na naszej stronie internetowej (<https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/cel>), na którą serdecznie zapraszamy. Informacje o piśmie z lat 2014–2023 zaczerpnąć można także ze strony internetowej Filii UWM w Elku (dawniej: Wydziału Studiów Technicznych i Społecznych w Elku) – <http://www.uwm.edu.pl/elk/publikacje/>.

W imieniu Redakcji
KS. WOJCIECH GUZEWICZ

HISTORIA / HISTORY

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>

e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI ELCKIEJ (CZĘŚĆ 30)

Streszczenie: W artykule scharakteryzowano pod względem historycznym i bibliograficznym ośrodki kościelne w Zelkach (Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej), Żabinie (Narodzenia Najświętszej Marii Panny), Żarnowie (Narodzenia Najświętszej Marii Panny), Żylinach (Matki Boskiej Częstochowskiej) i Żytkiejmach (św. Michała Archaniola).

Słowa kluczowe: Zelki, Żabin, Żarnowo, Żyliny, Żytkiejmy, diecezja elcka, Kościół katolicki

CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF ELK (PART 30)

Abstract: This article provides a historical and bibliographic overview of the church centers in Zelki (Our Lady of Gietrzwałd), Żabin (Nativity of the Blessed Virgin Mary), Żarnowo (Nativity of the Blessed Virgin Mary), Żyliny (Our Lady of Częstochowa), and Żytkiejmy (St. Michael the Archangel).

Keywords: Zelki, Żabin, Żarnowo, Żyliny, Żytkiejmy, Elk Diocese, Catholic Church

Wstęp

W trzydziestej i ostatniej zarazem części cyklu – *Kościół i parafie diecezji elckiej* – zaprezentowane zostaną ośrodki kościelne w Zelkach (Matki Bożej Gietrzwałdzkiej), Żabinie (Narodzenia NMP), Żarnowie (Narodzenia NMP), Żylinach (Matki Bożej Częstochowskiej) i Żytkiejmach (św. Michała Archaniola). Przy każdym kościele i parafii podawane są, tak jak to było w poprzednich częściach, szczegółowe informacje, np. kiedy dany ośrodek powstał, kto go erygował oraz w jaki sposób jest zbudowana świątynia. Ponadto poszczególne opracowania zawierają informacje o lokalnych cmentarzach i różnych pomnikach nie tylko o charakterze religijnym, ale także pozareligijnym, opisy plebanii (zaplecza socjalnego parafii), wykazy miejscowości lub ulic przynależnych do parafii, zestawienia dotychczasowych proboszczów, informacje o wikariuszach oraz

innych duchownych działających w parafiach. Dowiadujemy się też o ulokowanych tam zakonach (jeśli istnieją) oraz osobach powołanych, wywodzących się z omawianych wspólnot. Bazą bibliograficzną opisów stały się zasadniczo źródła drukowane, prace magisterskie (najczęściej poświęcone parafiom i miejscom kultu) oraz opracowania (literatura przedmiotu) – wykaz bibliografii znajduje się pod każdym hasłem.

Zelki **(Matki Bożej Gietrzwałdzkiej)**

Wieś Zelki istniała już w 1513 r. Oprócz zamku krzyżackiego posiadała agencję pocztową oraz gorzelnię. W 1563 r. Zelki nadano Wolfowi von Heydeckowi. W późniejszym czasie gospodarowali tutaj także Tybowie i Drygalscy, polskie rodziny szlacheckie z Mazowsza. Szkoła w Zelkach powstała w połowie XVI w., a zreorganizowano ją po 1737 r. W tym czasie miejscowość tworzyły dwa majątki: Neuhoff – 304 ha oraz Berghoff – 378 ha. Zelki były w dawnych wiekach odrębną jednostką administracyjną, miały dziedziczny urząd (amt), włączony dopiero w 1918 r. do powiatu giżyckiego. Przed wojną nazwę miejscowości: Selken (niekiedy też Seelken) zniemczono na Neuhoff.

Pierwszy kościół w Zelkach zbudowano w połowie XVI w. W XIX w. z powodu złego stanu technicznego rozebrano go, a w jego miejsce wzniesiono z kamienia polnego i cegły nową świątynię według projektu Karola Fryderyka Schinkla (1844 r.). Kościół ten całkowicie przebudowano po I wojnie światowej. W 1513 r. wierni należeli do kościoła rzymskokatolickiego w Starych Juchach. W dobie protestantyzmu założono w Zelkach zbór ewangelicki. Obejmował on Pańską Wolę, Ranty, Zelki oraz kilka pobliskich folwarków. Po II wojnie światowej i wyjechaniu stąd ewangelików świątynię protestancką w Zelkach przejęli na jakiś czas wyznawcy Polskiego Kościoła Narodowego.

Uzyskanie przez Kościół katolicki świątyni w Zelkach nastąpiło 29 marca 1970 r. decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. Początkowo budynek kościoła został przekazany w administrację parafii Stare Juchy. Samodzielną parafię w Zelkach powołano dopiero 1 marca 1978 r., a dokonało się to na mocy dekretu biskupa warmińskiego Józefa Drzazgi. Obecnie parafia przynależy do dekanatu pw. Świętej Rodziny w Elku.

Kościół w Zelkach jest orientowany, jednonawowy, zbudowany na planie prostokąta o wymiarach 25 m na 17 m, ma 15 m wysokość (do sufitu). Od zachodu na osi nawy głównej usytuowana jest wieża ceglana, mająca ponad 24 m wysokości, otynkowana, z kruchtą i głównym wejściem. Wieża nakryta jest iglicą, zwieńczona kulą i krzyżem.

Wewnątrz świątyni centralne miejsce zajmuje ołtarz główny w kształcie prostopadłościanu, zbudowany z drewnianej mensy i murowanego cokołu. Umieszczono tu tabernakulum o drzwiczkach przyozdobionych winogronami i kłosami. Powyżej tabernakulum widać dużych rozmiarów polichromię przedstawiającą historię

objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie, wykonaną przez Józefa Warzyńskiego. W centrum obrazu na stylizowanym klonie, na obłoku, widnieje postać Matki Najświętszej naturalnej wielkości, w postawie stojącej, z rozłożonymi rękoma, z których wychodzą promienie. Matka Boża ma długie, jasne, rozpuszczone włosy, ubrana jest w białą, spływającą do stóp szatę i niebieski płaszcz spięty pod szyją złotą klamrą. Głowę Niewiasty okala dwanaście gwiazd, a cała postać umieszczona jest w świetlistej mandorli. U dołu sceny, pod drzewem, klęczą ze wzrokiem utkwionym w Najświętszą Maryję Pannę cztery wizjonerki. Ubrane są w stroje wiejskie, a w rękach trzymają różańce. Na drugim planie, po lewej stronie klonu, widnieje kapliczka objawień, natomiast po jego prawej wieża kościoła w Gietrzwałdzie. Pod wizerunkiem umieszczono słowa: „Pokutę czyńcie i odmawiajcie różaniec”. Po lewej stronie polichromii znajduje się drewniany ołtarz, a w nim obraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z 2003 r., pod obrazem wyznaczono miejsca na wota. Z boku na ścianie zawieszono obraz św. Antoniego (namalowany w 1996 r. techniką olejną). Z drugiej strony polichromii znajduje się obraz Matki Bożej Gietrzwałdzkiej.

Na ścianach bocznych świątyni widzimy gipsowe stacje Drogi Krzyżowej oraz polichromię (umieszczoną także na suficie), nawiązującą do sakramentów świętych, prawd wiary i Bożych przykazań. Wykonał ją p. Józef Warzyński w 1980 r. Naprzeciw ołtarza głównego umiejscowiono drewniany chór muzyczny, wsparty na sześciu kolumnach. Niestety, dawne organy nie zachowały się; zostały skradzione po II wojnie światowej. Część piszczałek odnaleziono aż w Słupsku. Świątynia została wyposażona w nową ambonkę oraz chrzcielnicę (z drewna świerkowego) w 1996 r. Ściany świątyni zostały obite boazerią do wysokości 1,5 m.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica filialna – pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Talkach. Kaplica powstała w budynku po byłym klubie wiejskim. Jest ona murowana, ma 15 m długości, 10 m szerokości oraz 3 m wysokości (do sufitu). Kaplicę poświęcił ks. Stanisław Kowalski 26 sierpnia 1991 r. Wyposażona została m.in. w drewniane ławki i ołtarz posoborowy, niewielki konfesjonał oraz gobelin przedstawiający Matkę Bożą Częstochowską.

Cmentarz parafialny, położony w niedalekim sąsiedztwie świątyni, powstał w 1971 r. Jego powierzchnia sięga ok. 1 ha i jest otoczony murem z kamienia polnego. W centralnej części cmentarza znajduje się duży drewniany krzyż umocowany na murowanym cokole. W cokole wmurowano tablicę w hołdzie zmarłym spoczywającym na tym cmentarzu, zarówno ewangelikom, jak i katolikom.

Plebania w Zolkach została wybudowana w latach 1978–1979 dzięki staraniom ks. Stanisława Kowalskiego oraz parafian. Jest to budynek murowany, z czerwonej cegły, piętrowy.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1350 katolików, a w 2017 r. – 850. Parafię tworzy dziś kilkanaście miejscowości: Berkowo, Biała Giżycka, Cegielnia Ranty, Franciszkowo, Hejbuty, Nowe Krzywe, Okrągłe, Pamry, Pańska Wola, Płowce, Stare Krzywe, Radzie, Ranty, Rostki, Talki, Zelki, Zudraski.

Od chwili powstania parafii w 1978 r. do 2010 r. funkcję proboszcza pełnił ks. Stanisław Kowalski, a po nim ks. Krzysztof Mulewski (2010–2017), ks. Arkadiusz Brozio (2017–2019), ks. Marcin Nowik (2019–2025) i ks. Marek

Sewastynowicz (od 2025 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Ryszard Gwiazdowski, ks. Arkadiusz Lisowski, s. Tomasz Palczewska MSF, s. Janina Nowak OSB, s. Michaela Szumska CSSF.

A. Wakar, T. Willan, *Giżycko z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1966; J. Kawecki, B. Roman, *Elk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970; Z. Cegielka, M. Kawecki, *Monografia gminy Stare Juchy*, Suwałki 1998; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 589–591; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 244; W. Guzewicz, *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Elk 2019, s. 97–103.

Żabin **(Narodzenia Najświętszej Maryi Panny)**

Wies Żabin powstała w pierwszej połowie XVI w. Przywilej lokacyjny otrzymała natomiast 4 czerwca 1562 r. Nazwa tej miejscowości najprawdopodobniej pochodzi od imienia Prusa Sabina (zmieniała się ona później w zależności od ludności zamieszkującej te tereny: po polsku – Żabin, po litewsku – Szabinnen, po niemiecku Schabienen). W 1657 r. wojska tatarskie pustoszą te ziemie, paląc miejscowy kościół i domy mieszkańców. Z tego czasu pochodzi wzmianka o męczeństwie jednego z mieszkańców Żabina (dziadka tamtejszego pastora), który został przez Tatarów ugodzony dzidą i upieczony.

Na początku XVIII w. przez parafię przetoczyła się epidemia dżumy. Po dwóch latach trwania choroby zmarła większa część ludności. Wiele wsi opustoszało na całe lata. Tylko w samym Żabinie zmarło ok. stu osób, przez co, jak donoszą kroniki, „życie w parafii całkowicie zamarło”.

W początkach XIX w. Żabin miał dwie szkoły parafialne (rzecz spotykana w tamtych czasach tylko w miastach): niemiecko-litewską i niemiecko-polsko-litewską. Do pierwszej chodziło 34 dzieci, zaś do drugiej 84 dzieci. Dane te, pochodzące z 1804 r., zawierają także wiadomość, że wśród parafian było 640 osób znających tylko język polski, 566 osób znających tylko język litewski i 1425 osób, dla których można było odprawiać nabożeństwa po niemiecku.

Pierwszy kościół w Żabinie zbudowano między rokiem 1565 a 1570. Zbór erygowano dopiero w 1609 r. Charakterystyczne jest to, że już wtedy pastory w Żabinie mówili trzema językami ze względu na mieszany skład ludności. W 1672 r. powstała nowa świątynia, orientowana, tzn. oś jej biegła od zachodu ku wschodowi. Szczyt wschodni pochodzi z 1745 r., wieża zaś z 1746 r. Ściany kościoła zostały znacznie przebudowane w 1817 r. Tak jak we wszystkich protestanckich budynkach sakralnych, tak i w Żabinie wyposażenie świątyni było skromne. Protestanci odrzucali potrzebę wypełniania swych świątyń różnymi przedmiotami, ograniczali się jedynie do umieszczenia w niej ołtarza z amboną, organów oraz ławek, zachowując surowy charakter zewnętrznego i wewnętrznego wystroju architektonicznego. Z czasów budowli gotyckiej zachowała się jedynie

dolna część murów korpusu oraz wieża; z oryginalnego wyposażenia kościoła – ołtarz z ok. 1680 r.

Po II wojnie światowej kościół został oddany do użytku ludności katolickiej, gruntownie odrestaurowany i wyposażony. Według schematyzmu diecezji ełckiej kanonicznie parafię erygował biskup Józef Drzazga – administrator apostolski – 8 grudnia 1968 r. Inne źródła, zgromadzone w Archiwum Parafialnym w Żabinie, podają natomiast, iż parafię powołano dopiero 12 września 1981 r., choć księgi małżeństw i zgonów prowadzone były od roku 1964, a księga chrztów od 1958 r. Wizytacje kanoniczne parafii odbywały się od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi.

Świątynia parafialna jest orientowana, położona w centrum wsi, na niewielkim wzniesieniu, w obrębie terenu przykościelnego otoczonego płotem z siatki. Fundamenty wzniesiono z kamienia polnego, ściany zewnętrzne i wewnętrzne z cegły palonej, pełnej, na zaprawie wapiennej. Stropy drewniane, tynkowane na podsufitce oraz belkowe, nagie. Kościół, kruchta, zakrystia są jednokondygnacyjne, kryte dachami dwuspadowymi. Wieża o czterech kondygnacjach, kryta dachem czterospadowym.

We wnętrzu Kościoła centralne miejsce zajmuje ołtarz główny, barokowy, z 1684 r., architektoniczny, dwukondygnacyjny, ze zwieńczeniami i uszakami. Kondygnacja dolna trójpolowa, belkowanie wsparte na czterech spiralnych kolumnach, zdobione motywem roślinnym, zakończone głowicami korynckimi. W ołtarzu obraz poświęcony Wniebowzięciu NMP pędzla p. L. Maciszewskiego z Warszawy. Nad obrazem w górnej części ołtarza widnieją główka anioła na tle złocistych promieni. Po obu stronach aniołka, nad rzeźbami św. Jana Chrzciciela i Mojżesza, w eliptycznych ramkach wpisane są synogramy Jezusa. Ponad tymi elementami w zwieńczeniu ołtarza znajduje się krucyfiks. Jest to jedyny element wystroju, starszy od całego wyposażenia świątyni, który pochodzi jeszcze z czasów pierwszego kościoła w Żabinie, zbudowanego w drugiej połowie XVI w. Obok krzyża nad kolumnami z jednej strony rzeźba św. Jana Ewangelisty, a z drugiej świętego bez atrybutu. Na nastawie ołtarza umieszczono pancerne tabernakulum z ozdobnymi drzwiczkami. Cały ołtarz zdobi ornament w formie mięsistego akantu, który otacza nastawę, tworząc uszaki i zwieńczenia.

Na szczególną uwagę zasługuje zabytkowa barokowa ambona z ok. 1684 r., pierwotnie połączona z ołtarzem ewangelickim, dziś stojąca osobno. Umiejscowiona przy drugiej kolumnie po lewej stronie, stoi twarzą do prezbiterium. Wyszła ona najprawdopodobniej z warsztatu snycerskiego Jana Pfeffera z Królewca (podobnie zresztą jak ołtarz). Wykonana została z drewna lipowego i częściowo z drewna sosnowego. Konstrukcja oryginalna na wpust i ćwieki drewniane, wzmacniana klamrami metalowymi i gwoździami. Pola mównicy wydzielają skrzycone kolumny z głowicami korynckimi, ozdobione winoroślą. Podstawa ambony, gzymsy i pola nad rzeźbami figuralnymi dekorowane są stylizowanymi liśćmi akantu. W płycinach między kolumnami znajdują się nisze obwiedzione listwą, tam umieszczono rzeźby figuralne o wysokości 66 cm. Rzeźby przedstawiają Chrystusa Zbawiciela i czterech Ewangelistów. Pierwotnie korpus wsparty był

na rzeźbionych figurach Mojżesza i św. Jana Chrzciciela, które obecnie umiejscowione są w ołtarzu głównym.

Elementem zabytkowym w kościele jest również dzwon, pochodzący z pierwszej połowy XVIII w. (1729 r.), a odlany w warsztacie Mauera w Berlinie. Ma on średnicę równą 67 cm, wysokość 60 cm i wagę 180 kg. Ozdobiony jest herbami i napisem fundacyjnym w języku niemieckim. Obecnie pęknięty. Drugi zabytkowy dzwon, jaki znajdował się w kościele, został wywieziony do Niemiec w czasie II wojny światowej.

Całe sklepienie kościoła wznosi się na dwóch rzędach kolumn toskańskich, które wydzielają w kościele trzy nawy. Sklepienie w nawie głównej, o lekkim łagodnym łuku, upiękzone jest skromnie motywami roślinnymi. W części wschodniej namalowany jest krzyż, w części centralnej kielich i winogrona oraz krzyż w części zachodniej sklepienia. Sklepienie w nawach bocznych jest płaskie. Na drugiej kolumnie zawieszony jest obraz Matki Bożej Częstochowskiej, po lewej stronie na pierwszej kolumnie obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa, zaś na drugiej, nad amboną, obraz św. papieża Jana Pawła II. Ozdobne dwa żyrandole, które oświetlają kościół, pochodzą z końca XIX w.

Będąc w kościele, warto też zwrócić uwagę na chór i organy z 1856 r., które umieszczono w zachodniej części budynku, naprzeciwko prezbiterium.

Od strony południowo-zachodniej kościoła stoi przy ogrodzeniu grota z kamieni, wybudowana ok. 1960 r. na cześć Matki Bożej z Lourdes. W późniejszym czasie umieszczono w niej jeszcze figurkę Matki Bożej Fatimskiej.

Na terenie parafii znajduje się w Rogalach kościół filialny z końca XIX w. Przed 1945 r. należał on do wspólnoty ewangelickiej i zboru w Żabinie. Położony jest w pobliżu drogi prowadzącej z Goldapi do Węgorzewa. Zlokalizowano go na wzniesieniu, w obrębie placu otoczonego płotem z siatki. Zbudowany został z czerwonej cegły palonej, pełnej, na zaprawie cementowo-wapiennej; nieotynkowany, przykryty czerwoną dachówką. Kościół jest orientowany, podobnie jak w Żabinie. Ma 24 m długości, 12 m szerokości i ok. 10 m wysokości. Fundamenty i cokolwiek wykonano z kamienia. Budowla na planie prostokąta, z dobudówkami na planie prostokąta: od zachodu wieżą i pomieszczeniem kryjącym schody, od wchodu prezbiterium i zakrystią z sieniami. Wystrój wnętrza kościoła jest skromny. Znajduje się tu m.in. drewniany ołtarz soborowy, tabernakulum pancerne wpuszczone w ścianę oraz drewniane ławki i ambonka. Brak natomiast nastawy ołtarzowej, a organy są zniszczone. Kościół jest pw. św. Apostołów Piotra i Pawła.

Ciekawostką turystyczną w parafii jest piramida w Rapie. Zbudował ją prawdopodobnie z polecenia rodziny Farenheitów Bartel Thorvaldsen, duński rzeźbiarz, przed 1811 r. Miała ona służyć jako rodzinny grobowiec fundatorów. Charakterystyczną cechą budowli jest jej kształt, przypominający starożytne egipskie piramidy, oraz to, że nastąpiło w niej zjawisko naturalnej mumifikacji zwłok.

Plebania to jednopiętrowy budynek z zagospodarowanym poddaszem, murywany, zbudowany w latach dwudziestych XX w., odległy od kościoła o ok. 300 m. W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku dobudowano doń wschodnią część i wymiary jego osiągnęły 15 m długości, 6 m szerokości i 6 m wysokości.

W odległości ok. stu metrów od kościoła na południe znajduje się dawna pastówka, obecnie prywatny dom mieszkalny.

Parafia nie posiada własnego cmentarza. Korzysta z cmentarza komunalnego, usytuowanego ok. 300 m od kościoła, ogrodzonego siatką, pochodzącego z początków XX w. (najstarsze groby – z I wojny światowej). Powierzchnia cmentarza sięga ok. 1 ha.

W 1997 r. i w 2017 r. do parafii należało ok. tysiąca wiernych, w tym ok. 400 grekokatolików. Współcześnie do parafii Żabin należą następujące miejscowości: Antymeszki, Audyniszki, Jagiele, Jagoczany, Janki, Jany, Klewiny, Maciejowa Wola, Mieduniszki Małe, Mieduniszki Wielkie, Obszarniki, Osieki, Radkiejmy, Rapa, Rogale, Skaliszki, Stare Gajdzie, Ściborki, Uzbale, Węgorapa, Widgiry, Żabin, Żabin Rybacki, Żabin Stary.

Po zakończeniu II wojny światowej opiekę duszpasterską w Żabinie sprawował ks. Nikodem Masłowski (1945–1948). Przyjeżdżał on z Węgorzewa, gdzie był proboszczem, zwykle raz w miesiącu. Od 1948 r. funkcję tę przejął ks. Włodzimierz Boziuk, a po nim od 1954 r. ks. Władysław Surowiec i ks. Stefan Nyc (od 1957 r.). Księża ci mieszkali również poza Żabinem (w Baniach Mazurskich) i przyjeżdżali tu tylko na niedziele i święta. Pierwszym duchownym, który osiadł na stałe w Żabinie, był ks. Tadeusz Błoński – salwatorianin. Urząd rządcy parafii sprawował on w latach 1961–1964. Po nim stanowisko to objęli kolejno: ks. Stefan Nyc (1964–1965), ks. Stanisław Klich (1965–1968), ks. Mieczysław Bębenek (1968–1977), ks. Jerzy Ząbek (1981–1995), ks. Zbigniew Łobaczewski (1995–2000) i ks. Andrzej Domański (od 2000 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Andrzej Drożdżał, ks. Radosław Pańko, s. Anita Harasim FSK, s. Mirosława Harasim FSK.

I. Hrywna, *Życie społeczno-kulturalne Ukraińców na Warmii i Mazurach*, w: *Tożsamość kulturowa społeczeństwa Warmii i Mazur*, pod red. B. Domagały, A. Saksona, Olsztyn 1998, s. 109–117; D. Nawrocka, *Dzieje duszpasterstwa w parafii Żabin w latach 1945–1992*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; J.M. Słoma, *Mazurska piramida i pruskie Ateny*, Gołdap 2002; W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. NMP Matki Kościoła*, Ełk 2011, s. 77–87; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 592–594; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 245.

Żarnowo **(Narodzenia Najświętszej Maryi Panny)**

Żarnowo powstało w połowie XVI w. Do lat pięćdziesiątych XX w. miało status przedmieścia Augustowa, a w związku z tym mieszkańcy posiadali prawo wyboru burmistrza i władz miejskich. Rozwój Żarnowa zahamowały wojny szwedzkie i wycofywanie się Tatarów z bitwy pod Prostkami (1655 r.), którzy doszczętnie złupili i spalili wieś oraz okoliczne miejscowości. W historii Żarnowa ważną datę stanowi rok 1863. Wówczas to bowiem wielu mieszkańców przystąpiło

do powstania styczniowego, przystając do oddziału Józefa Konstantego Ramotowskiego. Za to poparcie po upadku powstania wiele osób skazano na Syberię. Mieszkańcy Żarnowa i okolicznych wsi brali także żywy udział w tworzeniu na tych terenach Polskiej Organizacji Wojskowej oraz Suwalskiego Pułku Strzelców.

Przed II wojną światową mieszkańcy Żarnowa postanowili społecznie wybudować kaplicę murowaną. Jednak podczas działań wojennych kaplica została zburzona. Po wojnie tutejsza społeczność chciała ją z powrotem odbudować, ale ówczesne władze nie pozwalały na to.

Myśl o utworzeniu parafii w Żarnowie powstała na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. W 1992 r. biskup Wojciech Ziemia powierzył organizację ośrodka duszpasterskiego w Żarnowie ks. Józefowi Majewskiemu, dotychczasowemu wikariuszowi parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie. Pierwszym zadaniem było znalezienie właściwego placu pod budowę kościoła oraz zebranie materiałów. Prace budowlane rozpoczęto jeszcze tego samego roku. W rok później na Boże Narodzenie odprawiano już pierwszą Mszę św. Po zakończeniu budowy świątyni przystąpiono do wznoszenia plebanii. Kiedy obie inwestycje były już zakończone, dekretem z 30 czerwca 1995 r. biskup Wojciech Ziemia powołał samodzielny ośrodek duszpasterski, a w trzy lata później erygował parafię (15 czerwca 1998 r.). Została ona wydzielona z parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie

W skład zespołu architektonicznego wchodzi kościół oraz plebania. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żarnowie usytuowany jest w centrum wsi, ok. 250 m od trasy z Augustowa do Elku, w pobliżu kapliczki upamiętniającej poległych powstańców z 1830 r., którą zbudowali Piotr i Łucja Dobkowscy wraz z mieszkańcami miejscowości w 1859 r.¹

Kościół zbudowany został z cegły i kamienia w podmurówce według projektu p. Ewy E. Golińskiej z Augustowa. Jest to jednonawowy kościół na planie prostokąta, z wieżą od strony zachodniej i z zakrystiami od strony północnej i południowej. Całkowita długość kościoła wynosi 24 m, szerokość 10,5 m, wysokość 15 m. Do świątyni prowadzi kilka wejść: główne (od strony wschodniej) i boczne (od strony północnej i południowej). W podziemiach kościoła znajduje się sala spotkań duszpasterskich. Wzdłuż drogi prowadzącej do kościoła wybudowane zostały stacje Drogi Krzyżowej. Zbudowane z kamienia polnego na zaprawie murowanej, w formie kapliczek, z daszkiem dwuspadowym, zwieńczone białym krzyżem i niszą, w której znajdują się gipsowe płaskorzeźby. Uroczystego poświęcenia świątyni dokonał biskup Jerzy Mazur 8 września 2018 r., tj. w święto

¹ Jest ona drewniana, konstrukcji zrębowej, na podmurówce z kamieni polnych, w zaprawie cementowo-wapiennej, oszalowana. Zbudowano ją na planie sześcioboku, nakryto pięciopłóciowym daszkiem ze szczytem wysuniętym nad ścianę frontową. Krawędź deski okapowej nacięta ozdobnie w drobne ząbki. Wnętrze jednoprzestrzenne, oszalowane. W naprożu otworu wejściowego wyrity jest napis: *R.P 1859 D. 15 CZERWCA*, zaś na desce szalunkowej w ścianie frontowej rytą, częściowo nieczytelny napis: *FUND. W 1859 REPER. W 1880 R./ ZA DUSZE RODZICOW I CAŁEJ FAMILIJ/ FUNDATORÓW I DOBRODZIEJÓW /.../ TUTEJSZEJ /.../ TAK ŻYWYCH JAK I/ UMARŁYCH DUSZE ZMÓW 3 ZDRO./ FUN. PIOTR DOBKOWSKI*.

Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Parafia wchodzi w skład dekanatu św. Bartłomieja w Augustowie.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żarnowie ma wnętrze o układzie jednonawowym. Przy ścianie głównej prezbiterium znajduje się dębowy ołtarz z sześcioma kolumnami, zaprojektowany i wykonany przez p. Marka Baczewskiego, p. Grzegorza Arciszewskiego i ks. Arkadiusza Orla. Ołtarz postawiono w latach 2012–2013. W jego polu głównym znajduje się obraz Matki Bożej Siewnej, w drewnianej złożonej ramie, autorstwa ks. Józefa Jaśkiewicza, z 1994 r. W tle obrazu widać zabudowania wioski Żarnowo oraz obecny kościół w Żarnowie. Obraz został w 2012 r. poddany renowacji przez p. Annę Kukowską z Białegostoku. Na obrazie wokół głowy Matki Bożej zostało umieszczonych 12 gwiazd z czystego złota oraz ziarna, które sypie Matka Boża, ziarna częściowo mosiężne, częściowo mosiężne pozłacane. W ołtarzu znajduje się także jedno-drzwiczkowe tabernakulum z motywami eucharystycznymi. W mensie ołtarza natomiast umieszczono motyw krwawiącego Serca Pana Jezusa, oplecionego koroną cierniową, oraz symbol pracy na roli – kłosy zbóż. Ołtarz posoborowy i ambonka wykonane zostały z granitu w latach 2013–2014. Z przodu ołtarza widnieje grawer przedstawiający Ostatnią Wieczerzę, a na ambonce – wygrawerowany symbol Ducha Świętego (gołąb). Ołtarz boczny pw. Miłosierdzia Bożego pochodzi z roku 2015. Jest on dębowy, złożony, z czterema kolumnami. Zbudowany został według projektu: Marka Baczewskiego, Grzegorza Arciszewskiego i ks. Arkadiusza Orla. W centrum ołtarza widnieje obraz Jezusa Miłosiernego. Między mensą a obrazem jest przeszklona gablota na wota wdzięczności Matce Bożej – znajduje się w niej kilkanaście srebrnych serc, numizmat srebrno-złoty z Janem Pawłem II, różańce i złote łańcuszki. Są to dary w głównej mierze parafian za otrzymane łaski za pośrednictwem Matki Bożej. W drugim ołtarzu bocznym został przeniesiony i umieszczony sporych rozmiarów krzyż, który wcześniej wisiał nad ołtarzem głównym.

W oknach kościoła znajdują się nowe witraże, wykonane przez firmę p. Godlewskich z Ciechanowca. Przedstawiają one św. Izydora (patrona rolników), bł. ks. Michała Sopoćkę (spowiednika i kierownika duchowego św. s. Faustyny Kowalskiej), Jezusa Miłosiernego i św. s. Faustynę Kowalską (w tle kościół w Łagiewnikach), św. Jana Pawła II, bł. kard. Stefana Wyszyńskiego, bł. Jerzego Popiełuszkę oraz bł. Mariannę Biernacką.

Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny, podparty dwoma filarami i wsparty drewnianą balustradą. Balustrada wykonana została z tralek dwulalkowych. Na chórze znajdują się organy elektroniczne.

Parafia nie posiada własnego cmentarza i korzysta z cmentarzy parafialnych: parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Bargłowie oraz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie.

Przy kościele od strony od południowej znajduje się plebania. Zbudowana została w 1998 r. z cegły na podmurówce kamiennej. Jej wymiary to 13,55 m x 11,45 m. Obiekt jest podpiwniczony, piętrowy, przykryty dachem naczółkowym z blachy.

W 1997 r. i w 2017 r. do parafii przynależało ok. 850 katolików. Zamieszkują oni obecnie sześć miejscowości: Czarny Bród, Turówka, Uścianki, Żarnowo I, Żarnowo II, Żarnowo III. Parafia należy do dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Józef Majewski (1995–2002). Po nim funkcję tę pełnili kolejno: ks. Jan Makowski (2002–2004), ks. Stefan Dmoch (2004–2011), ks. Dariusz Drężek (2011–2012), ks. dr Arkadiusz Orzeł (2012–2015). W 2015 r. po raz drugi proboszczem został ks. Dariusz Drężek. Z parafii pochodzą m.in.: ks. Henryk Ostrowski, s. Agata Koronkiewicz CSL, s. Bernarda Koronkiewicz CSL, s. Jolanta Chodorowska CSL, s. Julita Siedlecka FSK, s. Kinga Zyskowska CSSBVM, s. Teresa Łożowska RM, s. Władysława Maliszewska RM, s. Helena Gorejewska RM, s. Teresa Uklejewska RM.

W. Bohdan, *Augustów i okolice*, Olsztyn 1963; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1967, s. 13–294; W. Jemielity, *Parafie Augustowa i okolicy*, Łomża 1989; W. Batura, A. Makowski, J. Szlaszyński, *Dzieje Augustowa od założenia miasta do 1945*, Suwałki 1997; *Z dziejów chrześcijaństwa w Augustowie*, pod red. J.W. Czaroszewskiego, J.M. Dołęgi, „Episteme” 2(1999); B. Gałęcka, *Działalność duszpasterstwa w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie w latach 1925–1995*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 595–597; K. Strugulewski, *Żarnowo przez wieki*, Żarnowo 2013; J. Drozdowska, *XIX-wieczna drewniana kaplica przydrożna w Żarnowie Drugim*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 19(2013), s. 241–254; W. Guzewicz, *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Elk 2016; s. 73–80; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 246.

Żyliny (Matki Bożej Częstochowskiej)

Po raz pierwszy z nazwą Żyliny spotykamy się w połowie XVI w. Była to wówczas sianożęć Ostafa i Hrehora Wołowiczów, właścicieli dóbr Dowspuda. W 1674 r. dawała ona dysponentom 4 sterty siana. W XIX w. sianożęć stała się załącznikiem wsi Żyliny Wielkie i Małe (w późniejszym czasie nazywane Żylinami i Podżylinami). Na początku XIX w. mieszkało tu 29 osób tworzących 5 dymów. Po 1945 r. folwark w Podżylinach upadł, wieś z czasem wymarła i została wchłonięta przez przyległą wieś Żyliny. W 1991 r. parafia zmieniła nazwę na Żyliny dekretem biskupa łomżyńskiego Juliusza Paetza, było to także spowodowane zmianą nazwy wsi przez administrację państwową, w Podżylinach mieściła się już tylko leśniczówka.

Inicjatorem powstania parafii w Żylinach był ks. Stanisław Szczęsnowicz, proboszcz i dziekan suwalski w latach 1914–1929. On też ufundował kościół, który zbudowano w latach 1924–1926. Obiekt ten został przez niego poświęcony, on też odprawił w nim pierwszą Mszę św. 26 sierpnia 1926 r. Kanonicznie parafię erygował biskup Stanisław Łukomski 10 września 1927 r. Jej terytorium

wydzielono z trzech parafii: Bakalarzewa, Raczek oraz Suwałk. Obecnie wchodzi w skład dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach.

Kościół jest drewniany, trójnawowy, o dwuwieżowej fasadzie na rzucie prostokąta, z węższym prezbiterium; powstał z materiałów przywiezionych z byłych koszar carskich w Suwałkach. Długość świątyni wynosi 28 m, szerokość 15 m, wysokość do sklepienia 10 m, a wysokość wież 15 m. Obok kościoła umiejscowiono drewnianą dzwonnice, założoną na rzucie kwadratu, obitą deską szalówką łączoną listwą, z dachem czterospadowym pokrytym blachą ocynkowaną, zakończonym kulą i krzyżem. W dzwonnicy wisi dzwon z 1937 r. o wadze 650 kg. Wysokość dzwonnicy sięga 10 m, a sama budowla pochodzi z 1948 r. Całość zespołu architektonicznego otoczona jest kamiennym murem z cegieł, otynkowanym. Na teren przykościelny prowadzą trzy żelazne bramy: główna (od strony południowej) i dwie boczne (od strony wschodniej i od strony północno-wschodniej).

Wewnątrz kościoła centralne miejsce zajmuje prezbiterium, a w nim ołtarz główny, pochodzący z czasów budowy świątyni. Zrobiony jest z drewna, architektoniczny, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. W głównym polu umieszczono na tle czerwonego płótna zamknięty w złote ramy obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, namalowany na płótnie techniką olejną, z wyszywaną suknią (malowane są jedynie twarze i ręce), zasłaniany jest wykonanym także na płótnie obrazem zdjęcia Pana Jezusa z krzyża. Ornamentyka oszczędna. Obraz flankują dwie pary kolumn, cztery kolumny wsparte na wysokich cokołach dźwigają belkowanie ze zwieńczeniem zamkniętym. Ołtarz w całości pomalowany na białe, a ornamenty złożone. W ołtarzu między kolumnami znajdują się dwie figury: św. Piotra (od strony zachodniej) i św. Pawła (od strony wschodniej), wykonane z masy mozaikowej, polichromowane. W zwieńczeniu ołtarza umieszczono obraz Matki Boskiej Bolesnej, namalowany na płótnie farbami olejnymi, zamknięty w złote ramy w kształcie prostokąta zwieńczonego łukiem. Na szczycie ołtarza usytuowano pozłacany krzyż. Poniżej obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się dobrze zabezpieczone pozłacane jednodrzwiczkowe tabernakulum. Na drzwiczkach umiejscowiono krzyż. Ponad tabernakulum umieszczony jest baldachim wsparty na czterech kolumnach.

W prezbiterium od strony zachodniej umieszczona jest ambona drewniana z daszkiem, pomalowana na białe. Obok ambony stoi chrzcielnica w kształcie kielicha, wykonana z drewna dębowego, biała, złożona. Na zachodniej ścianie prezbiterium wisi obraz św. Andrzeja Boboli, a na ścianie wschodniej (naprzeciwko) obraz bł. Karoliny Kózkówny. Prezbiterium, tak jak i resztę nawy głównej, zdobi delikatny fryz namalowany nad samymi oknami, a w nawie głównej nad samymi łukami, które podtrzymywane są przez filary oddzielające boczne nawy od głównej. W obu ścianach prezbiterium, zachodniej i wschodniej, umieszczone są wejścia prowadzące do zakrystii. Prezbiterium od reszty kościoła oddziela drewniana balustrada.

Ołtarz boczny od strony zachodniej pochodzi z czasów budowy kościoła, jest drewniany, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. Dwie kolumny, wsparte na wysokich cokołach, dźwigają belkowanie i flankują obraz św. Teresy od Dzieciątka Jezus umieszczony w polu głównym, namalowany na płótnie techniką olejną,

zamknięty w złote, proste ramy. W centrum kompozycji św. Teresa trzymająca krzyż, a z obydwu jej stron stoją anioły w białych szatach. W zwieńczeniu ołtarza obraz Serca Pana Jezusa, ma kształt trójkąta o płynnych liniach zakończonych elementami roślinnymi; namalowano go także na płótnie farbami olejnymi, zamknięto w złote ramy w formie prostokąta zakończonego łukiem. Ołtarz w całości pomalowany na białło, a ornamenty złożone.

Ołtarz boczny od strony wschodniej pochodzi również z lat dwudziestych XX w., wykonany z drewna, jednokondygnacyjny, ze zwieńczeniem, taki sam jak ołtarz zachodni. W polu głównym umieszczony został obraz św. Franciszka z Asyżu podtrzymującego Chrystusa na krzyżu, obok postaci anioł trzymający księgę. W zwieńczeniu ołtarza wizerunek Serca Najświętszej Maryi Panny. Oba obrazy namalowane na płótnie farbami olejnymi zamknięte w złote ramy.

Naprzeciw głównego ołtarza umieszczony jest drewniany, wsparty na dwóch filarach chór muzyczny. Na nim ustawiono ośmiogłosowe organy pneumatyczne konstrukcji firmy Wacława Biernackiego z Warszawy, systemu stożkowego, z 1930 r. Świątynia Matki Boskiej Częstochowskiej znana jest lokalnej społeczności jako „Częstochowa Wschodu”. Co roku przybywają tam rzesze pielgrzymów na uroczystości odpustowe 26 sierpnia.

Cmentarz parafialny założono w 1927 r. i z tego też okresu pochodzą najstarsze zachowane na nim nagrobki. Oddalony jest od kościoła o ok. 600 m w kierunku Bakalarzewa. Jego powierzchnia sięga 1 ha. Na cmentarzu pochowani są m.in. dwaj byli proboszczowie parafii: ks. Kazimierz Staniszewski oraz ks. Romuald Olszewski. Cmentarz ogrodzono murem z kamienia polnego.

Plebania usytuowana została w niedalekim sąsiedztwie od kościoła parafialnego, w kierunku północno-wschodnim od niego. Jej budowę rozpoczął w 1990 r. ks. Witold Górski, ówczesny proboszcz parafii. Budynek drewniany o powierzchni użytkowej szacowanej na 435 m², w stylu kanadyjskim, oszalowany, z podpiwniczeniem, kryty blachą ocynkowaną. Plebania pełni jednocześnie funkcję domu parafialnego, w którym znajduje się m.in. siłownia, sauna, sala bilardowo-tenisowa i sala konferencyjna. Na plebanii znajduje się również kaplica pw. Dobrego Łotra z możliwością przechowywania Najświętszego Sakramentu, przy której gromadzi się parafialna wspólnota Dobrego Łotra.

W 1974 r. do parafii przynależało ok. 1100 katolików, w 1997 r. – ok. 800, a w 2017 r. – ok. 600. Do parafii należy dziś 13 miejscowości: Aleksandrowo, Białe, Kropiwno Nowe, Kropiwno Stare, Maryna, Niemcowizna, Orłowo, Płociczno, Podwólczanka, Podwysokie, Sokołowo, część miejscowości Zajączkowo Folwark, Żyliny.

Na przestrzeni lat istnienia parafii urząd proboszcza pełnili kolejno: ks. Józef Nowosadko (1928–1933), ks. Władysław Makowski (1933–1934), ks. Aleksander Bienkowski (1934–1935), ks. Kazimierz Pyskowski (1935–1946), ks. Bronisław Ksepka (1946–1949), ks. Czesław Łupiński (1949–1952), ks. Antoni Milanowski (1952–1954), ks. Stanisław Trzaska (1954–1957), ks. Dominik Kempisty (1957), ks. Kazimierz Staniszewski (1957–1966), ks. Romuald Olszewski (1966–1970), ks. Władysław Mieszczański (1970–1990), ks. Witold Górski (1990–1993), ks. Antoni Bałtruszewicz (1993–1999), ks. Jan Adaszczyk (1999–2005) oraz

ks. Krzysztof Żbikowski (od 2005 r.). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Albert Interwicz, ks. Sławomir Cimochoński, s. Celestyna Dermont CSAFA, s. Maryla Orchowska FMA.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 51–134; W. Jemielity, *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990, s. 281, 284; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Żyliny*, „Martyria” 2010, nr 7–8, s. 6, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 598–599; W. Guzewicz, *My i historia. Kościoły i parafie dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach*, Ełk 2014, s. 69–77; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 247.

Żytkiejmy (Św. Michała Archaniola)

Wieś została założona przez osadników litewskich ok. 1550 r., wspomniana w dokumencie z 1554 r. jako *Sittkeimen*. Początek życia religijnego w Żytkiejmach należy wiązać z założeniem zboru ewangelickiego w 1579 r. W tym samym czasie z rozkazu księcia Albrechta Fryderyka zbudowano tutaj świątynię, którą gruntownie przebudowano w 1879 r. Z dawnego założenia obiektu, tj. z początku erygowania zboru ewangelickiego, pochodzi zapewne mur okalający kościół.

W XIX w. napłynęła na te tereny ludność katolicka. Pod względem duszpasterskim opiekowali się nią kapłani z Olecka. Od 1853 r. odprowadzali dla niej kilka razy w roku Msze św. w domach prywatnych, a potem w kaplicy poświęconej Zwiastowaniu Najświętszej Maryi Pannie (obecnie nie istnieje). Po II wojnie światowej osiedlili się na tych terenach Polacy, którzy przejęli na swoje potrzeby dawny kościół ewangelicki. W 1952 r. przy kościele w Żytkiejmach zamieszkał na stałe kapłan. Utworzono także stały wikariat parafii Dubeninki. Księgi chrztów, małżeństw i zgonów prowadzone są tu od 1956 r. Parafię kanonicznie erygował biskup Józef Drzazga 20 kwietnia 1972 r. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Filipowie.

Kościół pw. św. Michała Archaniola zbudowany został z kamienia polnego. Nie ma stylu i jest budowlą halową bez wyodrębnionego prezbiterium, bez wieży, z niewielką kruchtą. Nawa główna i prezbiterium nakryte dachem dwuspadowym, apsyda – półkopułą. Do prezbiterium od wschodu przylega zakrystia na rzucie prostokąta. Długość kościoła wynosi ok. 25 m, szerokość nawy 7 m, grubość murów dochodzi do 0,7 m.

W kościele znajdują się trzy ołtarze: ołtarz główny oraz dwa boczne, wykonane z drewna lipowego. Ołtarz główny jest architektoniczny, koloru białego z elementami czerni, wsparty na dwóch złożonych filarach zwieńczonych fryzem kompozytowym. W nastawie ołtarza mieści się obraz św. Michała Archaniola. Autorem wizerunku jest miejscowy malarz p. Zenon Kraczoj. Ołtarze boczne wykonane są na podobieństwo ołtarza głównego. Po stronie północnej znajduje się tryptyk poświęcony Najświętszemu Sercu Pana Jezusa, w którym umiesz-

czona jest figura Jezusa Miłosiernego (odlew z gipsu polichromowany), a po stronie południowej ołtarz Matki Bożej Niepokalanie Poczętej wraz z figurą Matki Bożej Fatimskiej (wykonanej z gipsu). Ołtarz posoborowy z płaskorzeźbą Wieczery Pańskiej został wykonany w 2009 r. (stary ołtarz został przewieziony do kaplicy w Skajzgirach). Pomędzy ołtarzami głównym i Najświętszego Serca Pana Jezusa zawieszono krucyfiks, który znajdował się za czasów protestanckich w polu ołtarza głównego. Przy ołtarzu Matki Bożej Niepokalanie Poczętej widnieją obrazy: Jezu ufam Tobie oraz Matki Bożej Częstochowskiej.

Naprzeciwko ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny wsparty na dwóch filarach, a w głębi organy (fisharmonia) pochodzące z czasów współczesnych.

Przy kościele odnaleźć można m.in. pomnik z kamienną tablicą oraz napisem niemieckim: „Zum Gedenken der Toten beiden Weltkriege im Kirchspiel Szittkehmen” i polskim: „Dla upamiętnienia zmarłych w obu wojnach światowych mieszkańców parafii Żytkiejmy”. Tablica została wmurowana w 1997 r. w miejsce zniszczonej przedwojennej, dotyczącej ofiar I wojny światowej. Widniały na niej nazwiska mieszkańców parafii Żytkiejmy.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica filialna pw. Miłosierdzia Bożego w Skajzgirach, oddalona od Żytkiejm o 6 km. Kaplica została urządzona w pomieszczeniach dawnej szkoły podstawowej, którą zakupił dla parafii ówczesny proboszcz ks. Wiesław Bednaruk. Zbudowana została z białej cegły i ma wymiary: długość 20 m, szerokość 10 m, wysokość 3,5 m. W kaplicy znajdują się m.in. ołtarz drewniany, tabernakulum, Droga Krzyżowa, obrazy: Jezu ufam Tobie, Matki Bożej Miłosierdzia i św. Jana Pawła II. Kaplicę poświęcił biskup Wojciech Ziemia w 1993 r.

Cmentarz w Żytkiejmach powstał w 1952 r. Połączony on został z dawnym cmentarzem ewangelickim. Powierzchnia cmentarza wynosi 1,67 ha, ogrodzony jest siatką.

Oprócz wspomnianego cmentarza na terenie parafii znajdują także inne cmentarze. Warto wymienić cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Żytkiejmach. Jest on ogrodzony niskim kamiennym murem. Przy bramie wejściowej znajduje się tablica z napisem w języku niemieckim: „Soldatenfriedhof Szittkehmen 1914–1918. Hier ruhen 116 deutsche und 221 russische Soldaten”. Na drugiej tablicy znajduje się tłumaczenie: „Cmentarz wojenny 1914–1918. Pochowano 116 żołnierzy niemieckich i 221 rosyjskich. Obiekt zabytkowy, prawnie chroniony”. W centralnym miejscu cmentarza umiejscowiona jest duża zbiorowa mogiła, na której stoi krzyż prawosławny. Poza tą mogiłą na cmentarzu jest jeszcze 35 imiennych grobów niemieckich i 5 rosyjskich. Niemieckie pomniki nagrobne mają kształt krzyża, natomiast rosyjskie – pięciokąta. Cmentarz został odnowiony w 1997 r. Inne dwa cmentarze protestanckie znajdują się w Dolinie Żytkiejmskiej Strugi.

Plebania znajduje się w bliskiej odległości od kościoła parafialnego. Jest to budynek murowany, na podmurówce kamiennej, z zagospodarowanym poddaszem. Jej wymiary to: 12 m długości i tyleż samo szerokości. Powstanie obiektu datuje się na rok 1920.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1300 katolików, a w 2017 r. – ok 750. W skład parafii wchodzi obecnie kilkanaście miejscowości: Degucie, Kiekskiejmy, Lenkupie, Łysogóra, Poblędzie, Przesławki, Redyki, Skajzgiry, Wobały, Żerdziany, Żytkiejmy.

Funkcję rządców parafii pełnili: ks. Kazimierz Równy (1947–?), proboszczowie z Dubeninek, ks. Jan Zimolong SVD (1967–1979), ks. Franciszek Starzec (1979–1983), ks. Wiesław Jan Bednaruk (1983–1994), ks. Wacław Karawaj (1994–1995), ks. Mirosław Mścichowski (1995–2002), ks. Jan Chrapowicki (2002–2004), ks. Czesław Król (2004–2009), ks. Marcei Ogar (2009–2014), ks. Aleksander Korczak (od 2014 r.). Z parafii pochodzi m.in. ks. Zbigniew Ołdyński SVD, ks. Tobiasz Stasiński, s. Klaudia Radzewicz, s. Natalia Hołdyńska, s. Ryszarda Wałęjko, s. Daniela Wałęjko.

Gołdap i okolice, pod red. J. Kopciała, Suwałki 1995; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Żytkiejmy, „Martyria”* 2010, nr 6, s. 9, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 600–602; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 248.

BIBLIOGRAFIA

- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji ełckiej. T. I (Augustów – Janówka)*, Ełk 2024.
- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji ełckiej. T. II (Jeleniewo – Ruciane-Nida)*, Ełk 2025.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji ełckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992–2017*, Ełk 2018.
- Guzewicz W., *My i historia. Kościoły i parafie dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach*, Ełk 2014.
- Guzewicz W., *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Ełk 2016.
- Guzewicz W., *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Ełk 2019.
- Guzewicz W., K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. NMP Matki Kościoła*, Ełk 2011.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.

HISTORIA / HISTORY

ŁUKASZ WIŚNIEWSKI

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5108-127X>

e-mail: lwisniewski36@wp.pl

BITWA 9. PUŁKU STRZELCÓW KONNYCH ARMII KRAJOWEJ Z NIEMCAMI NA OSOWYCH GRZĘDACH (8/9 WRZEŚNIA 1944) JAKO OSTATNI AKT OPERACJI „BURZA” NA ZIEMI GRAJEWSKIEJ

Streszczenie: Bitwa na Osowych Grzędach w dniach 8/9 września 1944 r. była jedną największych potyczek oddziałów Armii Krajowej na terenie Okręgu AK Białystok z wojskami niemieckimi. Poprzedziły ją działania polskiego podziemia niepodległościowego w ramach ogólnokrajowej operacji „Burza”. Zgromadzono silny oddział partyzancki liczący ok. 350 żołnierzy nazwany 9. Pułkiem Strzelców Konnych AK w nawiązaniu do przedwojennej jednostki Wojska Polskiego stacjonującej w Grajewie. Obóz założono w rejonie przedwojennego rezerwatu Czerwone Bagno na Osowych Grzędach na tyłach wojsk niemieckich w bliskości frontu radziecko-niemieckiego. Do likwidacji polskiej bazy hitlerowcy zgromadzili ok. 4 tys. żołnierzy. Doszło do starcia, w którym po obu stronach były duże straty. Po dramatycznej walce z okrażenia udało się wydostać nielicznym. Część ocalałych żołnierzy polskich siłą wcielono do Ludowego Wojska Polskiego. Grupie jedynie ok. 60 osób pod dowództwem por. Władysława Świackiego i por. Antoniego Zabiłowicza udało się bezpiecznie wyjść z okrażenia. Bitwa zakończyła działania partyzanckie w ramach operacji „Burza” na terenie Obwodu AK Grajewo. 9. Pułk Strzelców Konnych AK przestał istnieć. Co roku w rocznicę bitwy, w rejonie tamtych tragicznych wydarzeń, odbywają się uroczystości patriotyczne, których celem jest upamiętnienie minionego czynu niepodległościowego. Artykuł ma za zadanie przypomnienie bitwy na Osowych Grzędach mieszkańcom Elku, gdzie znajdują się miejsca pamięci o 9. PSK AK, tak aby zakorzeniła się ona na dłużej w potocznej świadomości historycznej.

Słowa kluczowe: bitwa na Osowych Grzędach, Czerwone Bagno, 9. Pułk Strzelców Konnych AK, operacja „Burza”, Obwód AK Grajewo

THE BATTLE OF THE 9TH MOUNTED RIFLE REGIMENT OF THE HOME ARMY WITH THE GERMANS AT OSOWE GRZĘDY (SEPTEMBER 8/9, 1944) AS THE LAST ACT OF OPERATION “BURZA” IN THE GRAJEWO REGION

Abstract: The Battle of Osowe Grzędy on September 8–9, 1944, was one of the largest skirmishes between Home Army units and German forces in the Białystok Home Army District. It was preceded by actions by the Polish independence underground as part of the nationwide Operation Tempest. A strong partisan unit of approximately 350 soldiers was assembled, named the 9th Home Army Mounted Rifle Regiment, in reference to the pre-war

Polish Army unit stationed in Grajewo. The camp was established in the area of the pre-war Czerwone Bagno reserve in Osowe Grzędy, behind German lines, near the Soviet-German front. To liquidate the Polish base, the Nazis gathered approximately 4,000 soldiers. A clash ensued, inflicting heavy losses on both sides. In a dramatic twist, only a few managed to escape the encirclement. Some surviving Polish soldiers were forcibly incorporated into the Polish People's Army, and only a group of approximately 60 men under the command of Lieutenant Władysław Świacki and Lieutenant Antoni Zabiłowicz managed to escape safely. The battle ended partisan operations under the "Burza" command in the Grajewo Home Army District. The 9th Home Army Mounted Rifle Regiment ceased to exist. Every year on the anniversary of the battle, patriotic ceremonies are held in the area where these tragic events occurred, commemorating this past act of independence. The aim of this article was to remind the residents of Elk, which has a memorial site for the 9th Home Army Mounted Rifle Regiment, of the Battle of Osowe Grzędy, so that it would become embedded in the popular historical consciousness.

Keywords: Battle of Osowe Grzędy, Czerwone Bagno, 9th Home Army Mounted Rifle Regiment, Operation "Storm", AK Grajewo District

Wstęp

20 listopada 1943 r. Komendant Główny Armii Krajowej gen. Tadeusz Komorowski ps. „Bór” wydał rozkaz do rozpoczęcia na terenie kraju operacji o kryptonimie „Burza”. Celem akcji było zbrojne powstanie lub wzmożona dywersja przeciwko niemieckiemu okupantowi. Dowódca Okręgu AK Białystok płk Władysław Liniarski ps. „Mścisław” wytyczne do „Burzy” wydał już 5 grudnia 1943 r. Celem działań miało być ukazanie woli walki z Niemcami, zapewnienie samoobrony Polakom przed wycofującymi się Niemcami oraz zdobycie broni. W założeniach dowództwa działania zbrojne należało przeprowadzić niezwłocznie w rejonach dyslokacji niemieckich straży tylnych, a przede wszystkim tam, gdzie nie było już możliwości odwetu ze strony Niemców na ludności cywilnej. Każdy z inspektorów rejonowych, którym podlegały obwody AK, otrzymał więc wytyczne, po których natychmiast przystąpiono do realizacji wyznaczonych zadań. Obwód AK Grajewo wraz z Obwodem AK Łomża podlegały Inspektoratowi III Łomżyńskiemu, którego dowódcą był mjr Jan Tabortowski ps. „Bruzda”. W związku z powyższymi wydarzeniami, w Obwodzie AK Grajewo doszło do dużej koncentracji sił partyzanckich w rejonie Osowych Grzęd, a polskie zgrupowanie przyjęło nazwę: 9. Pułk Strzelców Konnych AK¹.

Bitwa partyzancka, jaką stoczyła Armia Krajowa i 9. Pułk Strzelców Konnych AK, była największą potyczką partyzancką na terenach ziemi grajewskiej. Na podstawie późniejszych relacji polskich uczestników oszacowano, że przewaga sił niemieckich wynosiła ok. 10:1. Stoczono ją na tyłach wojsk niemieckich z 8 na 9 września 1944 r., gdy front radziecko-niemiecki ustabilizował się na rzece Biebrzy. Celem artykułu jest wykazanie, że rozbięcie polskich oddziałów partyzanckich było ostatnim aktem operacji „Burza” na ziemi grajewskiej. Zakończyło

¹ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w Łomżyńskim i Grajewskim (1944–1957)*, Warszawa 2004, s. 50–53.

jednocześnie istnienie zorganizowanej konspiracji pod okupacją niemiecką na tym terenie. Autor zaznacza, że pamięć o stoczonej bitwie pozostała w świadomości regionu i kultywowana jest poprzez rocznicowe obchody organizowane przez władze lokalne.

Przygotowania do akcji „Burza” na terenie Obwodu AK Grajewo

W 1944 r. przez ziemie polskie przetaczała się ofensywa Armii Czerwonej wymierzona przeciwko armii niemieckiej. Walki dotarły również na ziemię grajewską, a ustabilizowanie się frontu w sierpniu 1944 r. nastąpiło na rzece Biebrza. Teren ten nadawał się doskonale do działań partyzanckich, zwłaszcza w północno-zachodniej części w dolinie wspomnianej rzeki. Na miejsce koncentracji konspiracyjnego 9. Pułku Strzelców Konnych Armii Krajowej² wybrano rejon Osowych Grzęd³ na terenie dzisiejszego obszaru ochrony ścisłej Czerwone Bagno w Biebrzańskim Parku Narodowym⁴.

Liczba żołnierzy w Obwodzie AK Grajewo na 1 maja 1944 r. wynosiła ok. 4 tys. żołnierzy, w tym 23 oficerów, 43 podchorążych, 320 podoficerów i 300 członkiní Wojskowej Służby Kobiet, natomiast siły niemieckie w tym terenie Armia Krajowa szacowała na ok. 2 tys. żołnierzy (na koniec 1943 r.). Przesuwanie się frontu w roku 1944 doprowadziło do stałego powiększania się jednostek niemieckich, które przystępowały do budowy umocnień na linii Biebrzy. Na skutek ustabilizowania się frontu latem 1944 r. stan jednostek nieprzyjaciela powiększył się jeszcze o dwie dywizje Wehrmachtu (szacunkowo niemiecka dywizja piechoty mogła liczyć ok. 17 tys. żołnierzy – Ł.W.) oraz ok. 1,5 tys. żołnierzy wojsk pomocniczych. Nasycenie terenu wojskiem niemieckim było więc ogromne i do stycznia 1945 r. praktycznie się nie zmieniło⁵.

Komendant Obwodu AK Grajewo rtm. Wiktor Konopko ps. „Grom” rozkaz o przystąpieniu do akcji „Burza” otrzymał 8 lipca 1944 r.⁶ Na terenie Obwodu

² Nazwa zgrupowania – 9. Pułk Strzelców Konnych AK jest nawiązaniem do przedwojennego pułku kawaleryjskiego stacjonującego w Grajewie. Zgodnie z rozkazem do akcji „Burza” wydanym przez dowódcę Okręgu AK płk. W. Liniarskiego ps. „Mściśław”: „dla zachowania ciągłości Wojska Polskiego, utrzymania tradycji oddziałów partyzanckich oraz związania ich z pułkami WP z 1939 r. nadaje plutonom oddziałów partyzanckich i Kedywu, zorganizowanym przez Obwody i prowadzących akcję sabotażową dywersyjną, nazwy pułków WP”, za: K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Białostocki Okręg AK-AKO VII 1944 – VIII 1945*, Warszawa 1997, s. 53.

³ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK zebrane przez płk. Władysława Liniarskiego (Mściśław, Wuj), t. I, k. 1–17, Charakterystyka terenu, organizacja i obsada personalna Komendy Obwodu i 9 Pułku Strzelców Konnych, akcje własne.

⁴ W 2025 r. przypadła okrągła rocznica powstania dawnego Rezerwatu „Czerwone Bagno”, zob. Ł. Krajewski, K. Tarka, *Konferencja „100 lat Czerwonego Bagna” z dnia 23 IX 2025 r.*, <<https://bbpn.gov.pl/aktualnosci/konferencja-100-lat-czerwonego-bagna>>, dostęp: 27.09.2025.

⁵ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK..., t. I, k. 1–17, Charakterystyka terenu...

⁶ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych. Major Jan Tabortowski „Bruzda”*, Warszawa 1998, s. 101.

AK Grajewo plan zakładał zbrojne opanowanie posterunków żandarmerii niemieckiej oraz innych obiektów okupanta, a także ustanowienie polskiej administracji na terenach wyzwolonych. Grajewo jako główne miasto regionu również miało zostać opanowane. Zadaniem konspiracyjnym 9. PSK AK było przede wszystkim nękanie przeciwnika po osi drogi Osowiec – Grajewo – Elk. Czas na realizację zadania wyznaczono na 8–10 godz. od mobilizacji pułku, natomiast sama mobilizacja w założeniu miała potrwać nie dłużej niż 36 godz. Niestety sytuacja na froncie niemiecko-radzieckim i związana z tym stabilizacja frontu na linii rzeki Biebrzy uniemożliwiła jego realizację⁷.

W związku z tym sytuacja stacjonującego w rejonie Osowych Grzęd polskiego konspiracyjnego pułku stawała się niezwykle trudna. Dowódca „Grom” rozważał nawet częściowe rozwiązanie oddziału. Żołnierze, którzy pozostaliby na miejscu, mieli w zamyśle „Groma” uderzyć na leśniczówkę w Choszczewie (obecnie Grzędy), w której znajdował się niemiecki sztab. Ostatecznie zaniechano jednak tego działania.

W nocy z 31 lipca na 1 sierpnia 1944 r. w rejonie stacjonowania polskich partyzantów wylądował desant sowiecki o kryptonimie „Sołowiej-5” pod dowództwem lejtnanta Daniło, który wyposażony był w radiostację⁸. Polaków o zrzucie spadochroniarzy zawiadomiła miejscowa ludność. Sowietów przejął patrol AK operujący w terenie pod dowództwem kpr. Feliksa Godlewskiego⁹. Czynne współdziałanie sowieckiego desantu w walce z Niemcami prowadził osobiście szef dywersji Obwodu AK Grajewo por. Antoni Zabiłowicz ps. „Błyskawica”¹⁰. Informację o tym fakcie potwierdzają źródła znajdujące się w Instytucie Pamięci Narodowej oddział w Białymstoku¹¹.

Desant sowiecki otrzymał od „Groma” zgodę na pozostanie w polskim obozie. Przy pomocy posiadanej radiostacji nawiązał on kontakt z 2 Frontem Białoruskim, przystąpił także do pracy wywiadowczej, wchodząc w skład patroli razem z polskimi partyzantami lub samodzielnie. Zadania, które realizowali Sowietci, polegały przede wszystkim na obserwacji przemieszczania się wojsk niemieckich na trasie Augustów – Grajewo – Łomża oraz Grajewo – Osowiec – Łomża¹².

Niemcy zdawali sobie doskonale sprawę z istnienia dużego zgrupowania partyzanckiego na tyłach frontu. Dodatkowo radiostacja desantu sowieckiego regularnie nadawała meldunki w porze rannej i wieczornej. Nad polskim obozowiskiem pojawił się silny zwiad lotniczy, a w okolicy bazy zapuszczały się piesze patrole niemieckie. Dochodziło do potyczek Polaków z Niemcami. Placówki i czujki

⁷ Tamże, s. 117.

⁸ K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Białostocki Okręg AK-AKO...*, s. 82.

⁹ J. Orzechowski, *Aby pamięć nie zginęła. Służba Zwycięstwu Polski, Związek Walki Zbrojnej, Armia Krajowa na terenie powiatu grajewskiego w latach okupacji 1939–1944*, Rajgród 1997, s. 366–367.

¹⁰ Przebieg służby wojskowej Antoniego Zabiłowicza na podstawie Oświadczenia Józefa Dąbrowskiego i Bolesława Foltynskiego, Chojnowo 31.10.1947 r., rękopis, skan w posiadaniu autora.

¹¹ AIPN, Bi 019/95, Kwestionariusze osobowe do charakterystyki nr 66, nazwa organizacji: Armia Krajowa Obywatelska Obwód Grajewo krypt. „8” oraz karty na czyn przestępczy organizacji Wolność i Niezawisłość, Obwód Grajewo, Antoni Zabiłowicz, k. 665–666.

¹² J. Orzechowski, *Aby pamięć nie zginęła...*, s. 366–367.

partyzanckie meldowały coraz częściej o ruchach nieprzyjaciela, a 4 września stwierdzono na rzece Jęgrzni rozpoznanie inżynieryjne nieprzyjaciela, mające na celu zlokalizowanie miejsc dogodnych do przeprawy¹³. Wszystko wskazywało na to, że hitlerowcy podejmą próbę likwidacji polskiego zgrupowania partyzancckiego, które znajdowało się pomiędzy pierwszą a drugą niemiecką linią obronną tego odcinka frontu¹⁴.

Bitwa na Osowych Grzędach 8/9 września 1944 r.

8 września w godzinach porannych rozpoczęła się operacja, mająca na celu ostateczne rozprawienie się z Polakami. Do akcji użyto pododdziałów 50. Dywizji Wehrmachtu, jednostek SS, żandarmerii i własowców, razem ok. 3,5 tys. ludzi (5–6 batalionów biorących bezpośrednio udział w walce). Polskie zgrupowanie liczyło 6 spieszonych szwadronów 9. PSK AK, jeden niewielki oddział żołnierzy NSZ oraz pięcioosobowy desant sowiecki, razem ok. 350 żołnierzy. Stosunek sił wynosił więc 10:1 na korzyść Niemców¹⁵.

Atak niemiecki rozpoczął się od przygotowania artyleryjskiego, które okazało się niecelne. Polaków odcięto jednak od Puszczy Augustowskiej wzdłuż linii rzek Ełk i Jęgrznia, lasów grzędowskich oraz miejscowości Grzędy – Dębowa Góra. W nocy z 7 na 8 września niemieckie oddziały rezerwowe otoczyły 9. PSK AK ze wszystkich stron¹⁶. We wspomnieniach jednego z uczestników bitwy na Osowych Grzędach, Stanisława Wiśniewskiego, pojawiła się relacja, że bezpośrednią przyczyną mobilizacji i ataku Niemców na polski obóz była likwidacja 7 września w potyczce pod Pieńczykowem dwóch niemieckich oficerów sztabowych jadących konno na inspekcję swoich wojsk¹⁷.

Już w nocy 8 września dał się słyszeć w polskim obozie niezwykley huk motorów samochodowych, który dobiegał od strony miejscowości Kuligi i Ciszewo. Wysłano więc polskie patrole zwiadowcze w celu rozpoznania terenu. Pierwsze meldunki w sztabie 9. PSK AK pojawiły się 8 września ok. godz. 7.00 rano. Meldowano o tym, że nieprzyjaciel przeprawia się przez rzeki Ełk i Jęgrznię, dodatkowo żołnierzy niemieckich zauważono na skraju lasu¹⁸. Tymczasem dzień, który zapowiadał się na gorący, zaczynał się w obozie polskim zgodnie z rozkładem zajęć – przystąpiono do gotowania porannej strawy¹⁹.

¹³ Tamże, s. 385–388.

¹⁴ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK..., t. I, k. 1–17, Charakterystyka terenu...

¹⁵ K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Białostocki Okręg AK-AKO...*, s. 82–83; T. Dudziński, K. Sychowicz, *Dzieje powiatu grajewskiego*, Grajewo 2010, s. 185.

¹⁶ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK..., t. I, k. 1–17, Charakterystyka terenu...

¹⁷ S. Wiśniewski, *W pamięci zachowałem...*, Grajewo 2003, s. 132.

¹⁸ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w becze*, Grajewo 2007, s. 335–336.

¹⁹ S. Wiśniewski, *W pamięci zachowałem...*, s. 132.

Ok. godz. 8 rano 8 września zarządzono alarm oraz naradę sztabu pułku i dowódców szwadronów²⁰. Nikt nie miał wątpliwości, że właśnie ruszyła ofensywa Niemców, mająca na celu likwidację pułku²¹. Sytuacja stawała się dramatyczna. Podczas odprawy spływały kolejne meldunki wskazujące na bardzo duże siły nieprzyjaciela, który przyjął ugrupowanie bojowe na łąkach kapickich. Piechota niemiecka niezwykle ostrożnie zaczęła kierować się ze wszystkich stron w miejsce obozu, przez co polskie patrole miały czas na wycofanie się. W związku z okrążeniem obozu oraz ogromną przewagą nieprzyjaciela uznano podczas odprawy, że nie ma możliwości stoczenia walki w dzień²². Postanowiono więc wycofać się z bazy do lasów w Osowych Grądach, by po dotarciu na miejsce odwrócić front i pod osłoną nocy przyjąć walkę całą siłą pułku. Następnie po przedarciu się przez linie wroga przekroczyć Kanał Woźnawiejski i przez leśniczówkę Choszczewo przebić się na Czerwone Bagno²³.

Gdy oddziały niemieckie znalazły się w odległości niespełna 200 m od polskiego obozu, ok. godz. 12 pułk po dołączeniu ostatnich patroli zwiadowczych ostatecznie opuścił miejsce swojego stacjonowania, przemieszczając się pod osłoną zarośli. Marsz otwierał pluton pod dowództwem por. Jana Wagnera ps. „Jaworski”, natomiast straż tylną stanowił szwadron pod dowództwem por. Piotra Bieniewskiego „Niedzieli”. Droga ewakuacyjna przebiegała przez teren trudno dostępny, zabagniony, gęsto porośnięty krzakami. Dodatkowo żołnierze byli obciążeni niesioną bronią i amunicją. Odgłosy strzałów i wybuchy granatów uświadamiały partyzantom, że ich obóz jest likwidowany²⁴ i z pewnością nie ma już drogi odwrotu.

Po zniszczeniu polskiego obozowiska Niemcy kontynuowali marsz za uchodzącymi partyzantami, stopniowo ich doganiając. Odległość pomiędzy oddziałami zaczynała się zmniejszać tak bardzo, że do Polaków dochodziły komendy w języku niemieckim i rosyjskim. Po kilku godzinach forsownego marszu zmęczenie zaczęło dawać się żołnierzom we znaki. Zarośla były coraz rzadsze, przez co osłona przed nieprzyjacielem stawała się coraz trudniejsza²⁵.

Gdy ok. godz. 17.00 pułk osiągnął rejon Grądu Osowego, w pobliżu którego były odsłonięte łąki, okazało się, że Niemcy zorganizowali tam zasadzkę. Nie było już możliwości dalszego odwrotu, a sytuacja stawała się naprawdę krytyczna. W związku z tym dowódca 9. PSK AK Wiktor Konopko „Grom” odbył krótką naradę z Władysławem Świackim „Sępem” oraz Antonim Zabiłowiczem „Błyskawicą”. Podjęto decyzję o przyjęciu walki i przebijaniu się przez linie nieprzyjaciela z powrotem w kierunku obozowiska pułku, a następnie kierowania się na Czerwone Bagno, by połączyć się z Armią Czerwoną. Zdawano sobie sprawę, że w związku z przebiegiem frontu przez ziemię grajewską i co z tym się wiąże nasyceniem

²⁰ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 336.

²¹ J. Orzechowski, *Aby pamięć nie zginęła...*, s. 338.

²² W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 337.

²³ J. Orzechowski, *Aby pamięć nie zginęła...*, s. 388.

²⁴ Tamże, s. 389; W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 337; S. Wiśniewski, *W pamięci zachowałem...*, s. 133.

²⁵ S. Wiśniewski, *W pamięci zachowałem...*, s. 133–134.

wojskami niemieckim, dalsze istnienie pułku jest niemożliwe. Jak wspominał Świacki: „Żołnierze i oficerowie pułku wiedzieli o tym wszystkim i woleli zginąć w walce tu, w zaroślach, bo tylko tu widzieli możliwość ocalenia się, lub śmierć. Toteż, gdy przez rząd przeszedł rozkaz podawany z ust do ust sformowania tyraliery w miejscu [...], zajęcia stanowisk i przygotowania się do ataku, każdy odetchnął z wielką ulgą i rozkaz ten przyjął radośnie [...] tak było dotąd wielkie napięcie nerwowe [...]”²⁶.

Rozkazem „Groma” front pułku skierowany został ponownie w kierunku dawnego obozowiska, pozostawiając za sobą odkryte łąki. Całość sił skoncentrowała się na niewielkim, wynoszącym ok. 120 m odcinku. Cała broń maszynowa wraz z czterema ckm-ami (dowódcą plutonu ckm był por. Antoni Zabiłowicz) ustawiła się w pierwszej linii. Drugi szereg zajęli pozostali partyzanci, natomiast dowódca znajdował się pośrodku ugrupowania. Przekazano rozkazy, w których ckm-y miały strzelać ogniem ciągłym, a po zużyciu amunicji miano je pozostawić na miejscu. Przebieg bitwy i dramat chwili najlepiej zobrazują wspomnienia biorących w niej udział polskich żołnierzy.

Bitwa na Osowych Grzędach we wspomnieniach uczestników

Jan Orzechowskiego, uczestnik bitwy: „Patrzyłem na leżących i kłęczących żołnierzy. Różne były reakcje na to, co się działo. Jedni mieli głęboko zamyślane twarze, inni zjadali resztki chleba, inni szeptali modlitwę. Ja wyciągnąłem z portfela fotografię matki i siostry, które były gdzieś daleko w Kazachstanie, chcąc spojrzeć, być może ostatni raz, w drogę mi twarze. Po mojej lewej i prawej stronie kłęczeli partyzanci: Piotr Berner – stary żołnierz. Twarz miał spokojną i czujną. Tuż obok niego dwaj bracia Sebuniowie, podobni do młodych wilków, łasych na zwierzynę. Na twarzach ich nie było ani cienia lęku. Dalej kłęczał mały Bolesław Wroczyński ze swoim sztucerem. [...] obok niego był dobry kolega Adam Zawistowski, stary kłusownik, który strzelał do biegnącej sarny z pistoletu trafiając ją w szyję [...] i inni. Spojrzałem jeszcze raz na nich wszystkich i pozostałych żołnierzy plutonu i jakiś ciężar spadł mi z piersi. Nie damy się, pomyślałem, przecież Niemcy nie lubią bić się w lesie, ten polski las jest naszym sprzymierzeńcem... a Niemcy byli coraz bliżej. [...] Nagle ucichło [...].

Czas dłużył się w śmiertelnej ciszy, serce biło szybko, jakby chciało gardłem wyskoczyć. Nagle widzę niemiecką czerwoną rakietę i słyszę jak dziś donośne słowa niemieckiego oficera »Siebte kompanie! Weiter angreifen« (»Siódma kompania. Dalej nacierać«). I zobaczyłem ich. Błyskawiczny rzut oka – szli ugrupowani w kliny z pistoletami maszynowymi gotowymi do strzału, w głębokich niemieckich hełmach, z zawiniętymi do łokci rękawami – jak rzeźnicy. U każdego za pasem trzonkowe granaty. I oni nas zobaczyli, ale byli tak zaskoczeni naszym widokiem,

²⁶ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 339–340.

że nie padł z ich strony żaden strzał, tylko idący na czele klina krzyknął głośno: »Hier sind polnische Banditen« (»Tu są polscy bandyci«). To były po prostu sekundy; padł w tym momencie strzał dowódcy pułku i zagrała nasza broń. To był piekielny huragan ognia. Nic nie było słychać, tylko łoskot broni maszynowej. Nie wiem, ale chyba nigdy w wojnach światowych, ani w tej pierwszej, ani w tej drugiej, nie było takiego natężenia ognia z broni strzeleckiej, jakie było na Grzędach 8 września. Dziś jestem przekonany, że takiego ognia nie było w historii wojen. To był wyjątkowy przykład, albowiem na odcinku około 120 m strzelało jednocześnie ponad 20 jednostek broni maszynowej i około 350 partyzantów, w tym wielu strzelających z pistoletów maszynowych. Skutki ognia były straszne. Śmiertelna kośba pistoletów i karabinów maszynowych powaliła na ziemię, jak ścięte zboże, niemieckie kliny. Pokryły je małe brzoźki ścięte naszym ogniem. [...] Ciężkie karabiny maszynowe przestały strzelać [...]. Czerwona rakietą poszła w górę i z setek gardeł wyrwał się potężny okrzyk: »Hurra«. Uderzyliśmy jak piorun z jasnego nieba. Śmiem twierdzić, iż takiego ataku nie widziały i nie zobaczą nigdy więcej żadne inne, aniżeli nasze – uczestników tej bitwy – oczy. To był atak 9. spieszonego Pułku Strzelców Konnych Armii Krajowej [...]»²⁷.

Stanisław Wiśniewski, uczestnik bitwy, pisał z kolei: „Ci, co nas pierwsi zobaczyli na wieki zamknęli oczy. [...] Zrywa się por. 'Niedziela', podaje komendę »Bagnet na broń, do ataku za Ojczyznę hurra!«. Zrywam się, nabijam bagnet na karabin. [...] Przemy lawiną do przodu, strzelamy w biegu. Nie istnieje śmierć, jesteśmy w swoim żywiole. Teraz my jesteśmy groźnymi wilkami. Każdy pragnie jak najprędzej dopaść Niemca. Bagnety błyszczą w słońcu. Nie czuję zarośli, bijących po twarzy różeg, ni wysokiej do pasa trawy, która płacze nogi. Niemcy są zaskoczeni, nie spodziewali się takiej brawury. Trupy niemieckie gęsto zaścielają pole bitwy. Linie niemieckie [...] cofają się [...]. Wpadamy na nich, wre walka na bagnety, kolby, łopatk i zęby. [...]. Przede mną przebiega łączkę na wskroś trzech Niemców. Strzelam kilkakrotnie [...]. Dobiegam do nich. Jeden jest jeszcze w agonii [...]. Coraz częściej padają zabici i ranni z naszej strony. Niemcy cofają się, ale już się opamiętali, gęsto się ostrzeliwują. Jest to jednak wojsko frontowe, ostrzelane. [...]. Coraz więcej rannych, coraz więcej wołania o pomoc. [...] Powstał taki wir walki, że nie ma już żadnej linii, ze wszystkich stron są Niemcy i partyzanci, bitwa toczy się wszędzie. Przy mnie znalazł się kwatermistrz pułku 'Skiba', więc pokazuję mu biegnącego między krzakami Niemca [...], strzelam z pozycji stojącej. Lufa mojego karabinu była blisko jego głowy. Po strzale chwycił się za głowę i krzyknął – uważaj jak strzelasz! [...] Jeden z partyzantów z oddziału NSZ-tu walczy na bagnety z dwoma żołnierzami niemieckimi. Widać tylko błysk karabinów i bagnetów, broni się. Nie dałby rady wyszkolonym żołnierzom frontowym. Podbiega mu w sukurs Zawistowski Franciszek ps. „Obcęgi”. Jednego z nich przebija bagnetem, drugiego kładzie strzałem z nagana. Partyzant ma pokłute ręce i piersi, ale rany nie są śmiertelne. [...]

Posuwamy w nieznanym mi kierunku. [...] Idę na samym końcu prowadząc rannego kpt. 'Jaworskiego'. [...] Idziemy coraz wolniej. Słyszę jedynie chłupot nóg

²⁷ J. Orzechowski, *Aby pamiętać nie zginęła...*, s. 390–391.

maszerującego przed nami oddziału. Więc mówię »panie kapitanie przyspieszmy kroku, bo się zgubimy«. A on do mnie »wiesz chłopcze ja jestem mocno zmęczony, połóż ten kożuszek na trawie a ja chwileczkę odpocznę. [...] dziękuję ci chłopcze za pomoc, a teraz idź za oddziałem a ja za chwileczkę was dopędzę«. »Ależ panie kapitanie ja pana samego nie zostawię«. A on łagodnym głosem, »idź no idź chłopcze, ja tylko chwilę odpocznę«. [...] Może uszedłem z dziesięć kroków, gdy usłyszałem strzał. Kapitan 'Jaworski' odebrał sobie życie'²⁸.

Władysław Świacki wspominał po latach: „Wreszcie zapadł całkowity zmrok. Wróg został osłonięty ciemnością nocy. [...] Bój ustał całkowicie. [...] Nawet jęku rannych w bitwie i konających nie było słychać. [...] Tylko od czasu do czasu słychać było w różnych kierunkach gwizdy sygnałowe. To żołnierze 9 psk zwolowali zbiórkę. Wreszcie i te sygnały umilkły. Na czele trzydziestu ludzi dotarłem do grądu Lipowego, wkroczyłem na opuszczony przez wroga grąd Lipowy, a po opanowaniu go, ubezpieczyłem i zaczęliśmy oczekiwać zbiórki pułku. Po upływie pół godziny przybył na Lipowy 'Błyskawica' na czele dwudziestu ludzi z różnych szwadronów pułku”²⁹.

Grupa ocalałych licząca ok. 150–200 ludzi pod dowództwem pierwszego zastępcy dowódcy pułku „Wawra” postanowiła przebijać się przez linie niemieckie, by następnie połączyć się z oddziałami Armii Czerwonej. Przemieszczali się wzdłuż Kanału Woźnawiejskiego, docierając do rzeki Elk, przez którą się przeprawili. Ostatecznie po pokonaniu również Biebrzy dotarli do Sowietów. Rosjanie polskich żołnierzy rozbroili, a następnie wcielili do formującego się w Dojlidach 6. Batalionu Zapasowego 2 Armii Wojska Polskiego³⁰.

Tymczasem po kilkugodzinnej bitwie w miejscu dawnego obozowiska 9. PSK AK pojawił się por. Władysław Świacki oraz por. Zabiłowicz wraz z inną grupą ocalałych żołnierzami. Na miejsce zaczęli przybywać pozostali partyzanci, którzy przeżyli bitwę³¹. Jan Orzechowski i Sławomir Poleszak w swoich opracowaniach podają, że Zabiłowicz wyprowadził z okrażenia 40–60 ludzi³². Chodzi tu zapewne właśnie o powyższy oddział, który liczył 30 ludzi Świackiego i 20 Zabiłowicza. Jak wspomina Świacki, zgromadziło się w tym miejscu łącznie 52 żołnierzy (kolejnych 5 rannych niedługo dołączyło do oddziału). Po zebraniu się grupy uzgodniono, że dalsze walki przy niewielkim stanie amunicji nie mają sensu, w związku z czym należy przebić się nocą przez linie nieprzyjaciela, by następnie rozejść się do domów, a w stosownej chwili, gdy będzie ku temu okazja, powrócić do dalszej walki. Dowództwo nad zgrupowaniem przejęli wspólnie jako najbardziej doświadczeni partyzanci Władysław Świacki i Antoni Zabiłowicz³³.

²⁸ S. Wiśniewski, *W pamięci zachowałem...*, s. 135–137.

²⁹ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 342.

³⁰ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK..., t. I, k. 1–17, *Charakterystyka terenu...*; T. Dudziński, K. Sychowicz, *Dzieje powiatu grajewskiego*, s. 186; A. Dudziński, *Żołnierze 9 PSK AK w 6 Zapasowym Batalionie Piechoty*, „Grajewskie Zeszyty Historyczne – Zapis” 2001, z. 4, s. 19–23.

³¹ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 343.

³² J. Orzechowski, *Aby pamięć nie zginęła...*, s. 393, S. Poleszak, *Jeden z wyklętych...*, s. 121.

³³ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczce*, s. 344–345.

Należy dodać, iż początkowo podjęto decyzję o oczekiwaniu na oddział „Wawra”, jednak po jakimś czasie zorientowano się, że „Wawer” przebija się już przez linie niemieckie i dalsze oczekiwanie jest bezcelowe³⁴.

W marszu do miejsc zamieszkania oddział miał ulegać stopniowemu rozproszeniu. Polegać to miało na tym, że gdy żołnierz znajdzie się w okolicach swojego domu, wówczas odłączy się z bronią. W ten sposób partyzanci mieli rozwiązać powyższą grupę. Marsz rozpoczął się 9 września, kiedy to odłączyło się już ok. 20 ludzi³⁵.

Zakończenie

W związku z bliskością frontu we wrześniu 1944 r. nasycenie ziemi grajewskiej wojskami niemieckimi było ogromne, o czym wielokrotnie wspomina Władysław Świacki. Wielu żołnierzy Armii Krajowej biorących udział m.in. w bitwie na Czerwonym Bagnie było aresztowanych i przetrzymywanych w obozie karnym w Grajewie. Trafił tam również Świacki, a także Rosjanka z desantu sowieckiego³⁶.

Rozkaz „Mściśława” z 28 sierpnia 1944 r. kończył akcję „Burza” na terenie Okręgu AK Białystok. Bitwa na Osowych Grzędach stoczona 8 września 1944 r. pomiędzy regularnymi oddziałami niemieckimi a polskim zgrupowaniem partyzanckim była jej ostatnim aktem³⁷; 9. PSK AK przestał istnieć. Zginęli: komendant obwodu i jednocześnie dowódca pułku rtm. Wiktor Konopko „Grom”, jego drugi zastępca por. Jan Wagner „Jaworski” – żołnierz NSZ, jeszcze jeden oficer, 4 podchorążych i 19 podoficerów. Straty partyzantów w bitwie szacuje się na 60 do 100 poległych (w walce zginęło również trzech żołnierzy desantu sowieckiego), natomiast niemieckie to 120–140 zabitych. Duża liczba żołnierzy przebiła się przez front, a po dotarciu do Sowietów została siłą wcielona do Ludowego Wojska Polskiego, formującego się w Białymstoku³⁸. Część z nich uciekła z wojska, wracając ponownie do konspiracji.

Obszar Obwodu AK Grajewo po bitwie na Osowych Grzędach pozostawał pod okupacją niemiecką, a stabilizacja frontu na Biebrzy i Narwi uniemożliwiała kontynuację pracy konspiracyjnej. Sytuację pogorszała utrata kadry dowódczej na skutek śmierci w bitwie lub poprzez aresztowania i wywózki przez Niemców. Zerwane zostały kontakty z Okręgiem AK Białystok.

³⁴ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK..., t. I, k. 1–17, Charakterystyka terenu...

³⁵ W. Świacki, *Pamiętnik przechowany w beczcze*, s. 346.

³⁶ Tamże, s. 369, 383.

³⁷ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych...*, s. 122.

³⁸ Tenże, *Podziemie antykomunistyczne...*, s. 61; A. Dudziński, *Żołnierze 9 PSK AK w 6 Zapasowym Batalionie Piechoty*, s. 19–23.

22 stycznia 1945 r. rozpoczęło się na tych terenach natarcie wojsk 50 Armii Radzieckiej i opanowywanie przez Sowietów kolejnych miejscowości. Wraz z Armią Czerwoną na ziemię grajewską przybyła nowa rzeczywistość związana z rządami komunistów³⁹.

Fot. 1. Pomnik upamiętniający bitwę 9. Pułku Strzelców Konnych AK z Niemcami na Osowych Grzędach stoczoną 8 września 1944 r., zlokalizowany przy skrzyżowaniu w miejscowości Tama (Ł. Wiśniewski, 4 kwietnia 2025).

³⁹T. Dudziński, K. Sychowicz, *Dzieje powiatu grajewskiego*, s. 186–188; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne...*, s. 60–61; T. Dudziński, M. Małachwicz, K. Sychowicz, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Grajewie (1945–1956)*, Grajewo–Białystok 2015, s. 7.

Fot. 2. Pomnik żołnierzy 9. PSK AK poległych w bitwie na Osowych Grzędach, pomordowanych mieszkańców tych ziem oraz leśników. Obelisk znajduje się w rejonie leśniczówki Grzędy na terenie Biebrzańskiego Parku Narodowego (Ł. Wiśniewski, 4 kwietnia 2025).

Żołnierze Obwodu AK Grajewo spełnili swój obowiązek wobec Ojczyzny. Za wyróżniającą się służbę i nieugiętą postawę wobec okupanta przyznano im 109 odznaczeń, w tym 36 pośmiertnie: 4 Krzyże Virtuti Militari (w tym jeden pośmiertnie), 44 Krzyże Walecznych (w tym 16 pośmiertnie), 2 Złote Krzyże Zasługi z Mieczami (w tym jeden pośmiertnie), 26 Srebrnych Krzyży Zasługi z Mieczami (w tym 6 pośmiertnie), 33 Brązowe Krzyże Zasługi z Mieczami (w tym 12 pośmiertnie)⁴⁰.

⁴⁰ Ossolineum, Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK..., t. I, k. 1–17, Charakterystyka terenu...

W czasach istnienia PRL władzom nie zależało na godnym upamiętnianiu Armii Krajowej. W związku z tym nie dbano też o podtrzymywanie pamięci o tak ważnym wydarzeniu w historii regionu, jakim była bitwa na Osowych Grzędach. Przełomem był rok 1984 r., kiedy Miejski Komitet Stronnictwa Demokratycznego w Grajewie wysunął propozycję budowy pomnika przypominającego tamte ważne wydarzenia. Niestety postulat został zawetowany przez lokalnych członków PZPR. Nie zaniechano jednak inicjatywy i po interwencji na szczczeblu wojewódzkim udało się ostatecznie przeiorsować zgodę na jego budowę. Autorem projektu monumentu był architekt Jerzy Talaga. Jego projekt zatwierdzono 20 czerwca 1984 r. Przeprowadzono społeczną zbiórkę pieniędzy, w którą zaangażowali się mieszkańcy regionu, lokalne przedsiębiorstwa i kombatanCI. Ostateczne miejsce obelisku zlokalizowano naprzeciwko Krzyża upamiętniającego powstańca styczniowego płk. „Wawra”. Odsłonięcie nastąpiło w rocznicę bitwy 8 września 1984 r., a w 1990 r. dodano do pomnika orła z koroną⁴¹.

Pamięć o bohaterach sprzed ponad osiemdziesięciu lat pielęgnuje się również w wolnej Polsce. W roku 1994 niedaleko leśniczówki Grzędy wybudowano kolejny obelisk upamiętniający bohaterski czyn partyzancki. Co roku odbywają się przy nim uroczystości z udziałem władz lokalnych, wojewódzkich i krajowych. Asystę honorową pełnią żołnierze Wojska Polskiego, harcerze oraz członkowie grupy rekonstrukcyjnej. 8 września 2025 r. organizatorami wydarzenia były Starostwo Powiatowe w Grajewie, Miasto Grajewo, Gmina Rajgród, Gmina Goniądz, Biebrzański Park Narodowy, Nadleśnictwo Rajgród, Towarzystwo Przyjaciół 9. Pułku Strzelców Konnych w Grajewie, Związek Strzelecki „Strzelec” OSW Jednostka Strzelecka 1011 im. rtm. Wiktora Konopki ps. „Grom” oraz Zespół Szkół nr 2 w Grajewie im. 9. Pułku Strzelców Konnych w Grajewie⁴².

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku (AIPN):

Bi 019/95, Kwestionariusze osobowe do charakterystyki nr 66, nazwa organizacji: Armia Krajowa Obywatelska Obwód Grajewo krypt. „8” oraz karty na czyn przestępczy organizacji Wolność i Niezawisłość, Obwód Grajewo, Antoni Zabiłowicz.

Zakład im. Ossolińskich we Wrocławiu (Ossolineum):

Rkps 16681/II, Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego AK zebrane przez płk. Władysława Liniarskiego (Mścislaw, Wuj), t. I, 1–17, Charakterystyka terenu, organizacja i obsada Komendy Obwodu i 9. Pułku Strzelców Konnych, akcje własne.

Opracowania:

Czajkowski A., *Historia budowy pomnika „Pamięci bitwy na Grzędach”*, „Grajewskie Zeszyty Historyczne – Zapis” 2004, z. 4(16).

⁴¹ A. Czajkowski, *Historia budowy pomnika „Pamięci bitwy na Grzędach”*, „Grajewskie Zeszyty Historyczne – Zapis” 2004, z. 4(16), s. 34–41; K. Sychowicz, *Od Czerwonego Boru do Grzęd*, w: *Szlakami Akcji „Burza”*, pod red. Ł. Fabiańskiego, Białystok 2024, s. 41–42.

⁴² 81. rocznica Bitwy w rejonie Osowe Grzędy, <<https://e-grajewo.pl/wiadomosc,81.-rocznica-bitwy-w-rejonie-osowe-grzedzy,58729.html>>, dostęp: 28.09.2025.

- Dudziński A., *Żołnierze 9 PSK AK w 6 Zapasowym Batalionie Piechoty*, „Grajewskie Zeszyty Historyczne – Zapis” 2001, nr 4.
- Dudziński T., Małachwiej M., Sychowicz K., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństw Publicznego w Grajewie (1945–1956)*, Grajewo–Białystok 2015.
- Dudziński T., Sychowicz K., *Dzieje powiatu grajewskiego*, Grajewo 2010.
- Krajewski K., Łabuszewski T., *Białostocki Okręg AK-AKO VII 1944 – VIII 1945*, Warszawa 1997.
- Orzechowski J., *Aby Pamięć nie zginęła. Służba Zwycięstwu Polski, Związek Walki Zbrojnej, Armia Krajowa na terenie powiatu grajewskiego w latach okupacji 1939–1944*, Rajgród 1997.
- Poleszak S., *Jeden z wyklętych. Major Jan Tabortowski „Bruzda”*, Warszawa 1998.
- Poleszak S., *Podziemie antykomunistyczne w Łomżyńskim i Grajewskim (1944–1957)*, Warszawa 2004.
- Sychowicz K., *Od Czerwonego Boru do Grzęd*, w: *Szlakami Akcji „Burza”*, pod red. Ł. Fabiańskiego, Białystok 2024.

Relacje i wspomnienia:

- Świacki W., *Pamiętnik przechowany w beczce*, Grajewo 2007.
- Wiśniewski S., *W pamięci zachowałem...*, Grajewo 2003.

Źródła internetowe:

81. rocznica Bitwy w rejonie Osowe Grzędy, <<https://e-grajewo.pl/wiadomosc,81-rocznica-bitwy-w-rejonie-osowe-grzedzy,58729.html>>, dostęp: 28.09.2025.
- Krajewski Ł., Tarka K., *Konferencja „100 lat Czerwonego Bagna” z dnia 23 IX 2025 r.*, <<https://bbpn.gov.pl/aktualnosci/konferencja-100-lat-czerwonego-bagna>>, dostęp: 27.09.2025.

Zbiory własne autora:

- Przebieg służby wojskowej Antoniego Zabiłowicza na podstawie Oświadczenia Józefa Dąbrowskiego i Bolesława Foltyńskiego, Chojnowo 31 października 1947 r., rękopis, skan w posiadaniu autora.

HISTORIA / HISTORY

Ks. SŁAWOMIR ZABRANIAK

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9987-8013>

e-mail: slawomir.zabraniak@interia.pl

„GROSZ OSZCZĘDZONY NALEŻY ZAWSZE OBRÓCIĆ DLA DOBRA INNYCH”. MAŁO ZNANE OBLCZE KS. JANA DŁUGOSZA

Streszczenie: Ks. Jan Długosz jest znany głównie jako najwybitniejszy dziejopisarz średnio-wiecznej Polski. Niewielu jednak wie o innym jego obliczu, jakim była jego posługa na rzecz potrzebujących zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej. Nie można bowiem zapominać, że Jan Długosz był przede wszystkim duchownym. Z pełnionymi przez niego urzędami i godnościami kościelnymi wiązały się konkretne prawa i obowiązki. Był przecież proboszczem i członkiem kilku kapituł. Aktywność na rzecz bliźnich przejawiała się m.in. w jego działalności fundacyjnej. On sam był uważany za jednego z największych mecenasów sztuki w drugiej połowie XV w. Działania podejmowane przez ks. Jana Długosza na rzecz parafian, których był duszpasterzem, duchownych, którzy wspierali go w pracy duszpasterskiej oraz żaków świadczą z jednej strony o jego wielkim poczuciu odpowiedzialności za bliźniego w sferze duchowej i materialnej. Z drugiej strony można dopatrywać się w nich także przejawów jego osobistej pobożności.

Słowa kluczowe: ks. Jan Długosz, duchowny, działalność na rzecz bliźnich, fundacje

„A PENNY SAVED SHOULD ALWAYS BE USED FOR THE GOOD OF OTHERS”. THE LITTLE-KNOWN FACE OF FATHER JAN DŁUGOSZ

Abstract: Father Jan Długosz is known mainly as the most outstanding historiographer of medieval Poland. However, few people know about his other face, which was his service to those in need, both in the material and spiritual spheres. It cannot be forgotten that Jan Długosz was first and foremost a clergyman. The offices and church dignities he held were associated with specific rights and obligations. After all, he was a parish priest and a member of several chapters. His activity on behalf of others was manifested, among other things, in his foundation activities. He himself was considered one of the greatest patrons of art in the second half of the 15th century. Activities undertaken by Father Jan Długosz's contributions to the parishioners he pastored, the clergy who supported him in his pastoral work, and the students testify, on the one hand, to his great sense of responsibility for his fellow man, both in the spiritual and material spheres. On the other hand, they can also be seen as manifestations of his personal piety.

Keywords: Father Jan Długosz, clergyman, activities for others, foundations

Wstęp

Ks. Jan Długosz (1415–1480) jest znany przede wszystkim jako autor *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*. Doczekał się także licznych publikacji traktujących całościowo o jego życiu i dorobku naukowym¹. Ich przeglądu dokonał niedawno Waldemar Bukowski². Kolejne lata badań przynoszą nowe informacje źródłowe o nim³.

Większość opracowań o Janie Długoszu dotyczy jednak głównie jego działalności na polu dyplomatycznym i literackim. Niektóre aspekty jego aktywności doczekały się tylko zasygnalizowania lub bywały pomijane. Jedną z nich była jego posługa na rzecz potrzebujących zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej. Jan Długosz był przede wszystkim duchownym. Z pełnionymi przez niego urzędami i godnościami kościelnymi wiązały się konkretne prawa i obowiązki. Był przecież proboszczem i członkiem kilku kapituł.

Aktywność ks. Jana Długosza na rzecz bliźnich przejawiała się m.in. w jego działalności fundacyjnej, która doczekała się już kilku opracowań⁴. On sam był uważany za jednego z największych mecenasów sztuki w drugiej połowie XV w.⁵ Na ogół jego wkładu w tym zakresie nie podważano, choć w wątpliwość jego fundacyjne działania podał niedawno Andrzej Włodarek. Autor ten sugeruje raczej „menadżerską” aktywność ks. Jana Długosza na tym polu⁶.

¹ J. Mrukówna, *Jan Długosz. Życie i twórczość*, Kraków 1972; J. Mitkowski, *Jan Długosz*, Warszawa 1976; S. Grzybowski, *Jan Długosz*, Kraków 2003; „*E fructu arbor cognoscitur...*” W sześćsetną rocznicę urodzin Jana Długosza, pod red. K. Krawiec-Złotkowskiej, T. Ceynowy, Słupsk–Koszalin 2019; *Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016; *Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016; *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016; *Jan Długosz. W pięćsetną rocznicę śmierci. Materiały z sesji (Sandomierz 24–25 maja 1980)*, pod red. F. Kiryka, Olsztyn 1983; *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980.

² W. Bukowski, *Krąg rodzinny Jana Długosza*, w: *Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016, s. 13–20.

³ A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe o życiu i działalności Jana Długosza*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 293–365; *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460*, wybrał i opracował B. Przybyszewski, Kraków 2001, s. 161–163, przypis 1.

⁴ Zob. m.in. M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza*, „*Analecta Cracoviensia*” 12(1980), s. 317–331; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza w dziedzinie architektury*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 108–140; J. Samek, I. Rejduch-Samkowa, *Problem odrębności architektury „Długoszowej” na przykładzie kościoła parafialnego w Raciborowicach pod Krakowem*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, cz. 2: *Referaty i komunikaty wygłoszone na międzynarodowej sesji w Krakowie w dniach 23 i 24 października 1980 r.*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1985, s. 117–125.

⁵ A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 138.

⁶ A. Włodarek, *Jan Długosz – fundator, menadżer czy aferzysta?*, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gądomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, pod red. W. Bałusa, W. Walanusa, M. Walczaka, Kraków 2007, s. 267–275.

Z duszpasterskiej troski

Jan Długosz w ciągu swojego życia piastował różne urzędy i godności kościelne. W latach 1434–1449 był proboszczem w Kłobucku⁷. W 1443 r. był wzmiankowany jako prepozyt kościoła św. Jerzego na zamku krakowskim⁸. Był także członkiem kilku kapituł. Był kanonikiem krakowskim (1436–1479)⁹, kantorem (1442–1444), a potem kustoszem kolegiaty wiślickiej (1444–1468, 1472–1479)¹⁰, kanonikiem, a potem dziekanem kieleckim (1452–1472)¹¹ i kanonikiem sandomierskim (1456–1472)¹² oraz kanonikiem gnieźnieńskim (1471–1472)¹³.

Ks. Jan Długosz, otrzymując kolejne urzędy i godności kościelne, stawał się proboszczem lub patronem, czyli prawnym opiekunem parafii, które należały do jego beneficjów. Podejmowane przez niego inwestycje budowlane świadczą o poczuciu duszpasterskiej odpowiedzialności za powierzonych jego pieczy wiernych i duchownych oraz budowie kościelne. W miejsce drewnianych kościołów w okresie jego duszpasterzowania wzniesiono mury świątynie z kamienia i cegły w Chotlu (Czerwonym), Odechowie i Raciborowicach. Miał także udział w budowie murowanych domów dla kolegiów wikariuszy w Wiślicy, mansjonarzy w Sandomierzu i psalterzystów na Wawelu. W wybudowanych obiektach umieszczał m.in. własny herb Wieniawa (fot. 1) i płyty erekcyjne¹⁴.

⁷ *Vita Ioannis Dlugosch senioris canonici cracoviensis*, ed. M. Brożek, Varsaviae 1961, s. 35–36; A. Pobóg-Lenartowicz, *Związki Długosza z kanonikami regularnymi (na przykładzie fundacji klasztoru w Kłobucku)*, w: *Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016, s. 75; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 296.

⁸ *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitułnych i kurialnych krakowskich 1440–1500*, ed. B. Przybyszewski, Kraków 1960, nr 4, s. 3–5; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 304.

⁹ *Cracovia artificum. Supplementa...*, s. 161, przypis 1; *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 35; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza z krakowskim środowiskiem uniwersyteckim. Uwagi o stanie i perspektywie badań*, „*Studia Źródłoznawcze*” 55(2017), s. 167; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 297.

¹⁰ *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, cz. 2: 1416–1450*, ed. S. Kuraś, Lublin 1973, nr 474; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 301, 306; L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiślicy w okresie średniowiecza*, Lublin 2004, s. 156.

¹¹ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 40–41; J. Długosz, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 3: *Monasteria*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864, s. 114; L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiślicy...*, s. 156.

¹² J. Długosz, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 1: *Ecclesia cathedralis cracoviensis. Ecclesiae collegiatarum*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1863, s. 353; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 323.

¹³ A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 348; L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiślicy...*, s. 156; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1, Gniezno 1883, s. 213–214.

¹⁴ A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 132–136; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 329.

Fot. 1. Herb rodowy ks. Jana Długosza – Wieniawa

Źródło: <<https://dwarfcrypt.blogspot.com/2022/08/polish-knight-wieniawa-coat-of-arms.html>>, dostęp: 20.12.2023

Kronikarz zorganizował także strycharnię, czyli zakład produkujący cegły, cegielnię, i strzechę budowlaną. Strzechą budowlaną określano zespół ludzi pracujących przy budowie jakiegoś obiektu, a także organizację zrzeszającą kamieniarzy, murarzy, cieśli, strycharzy, kowali, szklarzy i innych pracowników, stworzoną w celu realizowania wielkich przedsięwzięć budowlanych¹⁵. Strycharnia (cegielnia) przez jakiś czas działała m.in. w Pychowicach. Wspomniano o niej 20 lutego 1478 r., kiedy kapituła krakowska wyraziła zgodę na wykorzystanie przez ks. J. Długosza połamanych sosen na jej odbudowę w tej wsi¹⁶.

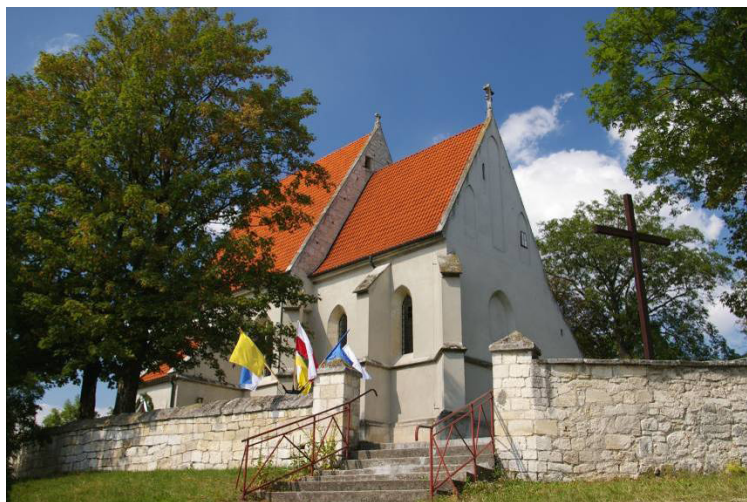
Wszystkie kościoły budowane przez ks. Jana Długosza wznoszono według jednego planu z drobnymi zmianami. Reprezentowały one typ niewielkiego wiejskiego kościoła. Długoszowe kościoły w Chotlu, Odechowie, Szczepanowie i Raciborowicach były bezwieżowe i jednonawowe. Miały prezbiterium od strony wschodniej, które z reguły było węższe od nawy oddzielonej ostrołukową tęczą. Tylko w Odechowie prezbiterium i nawa były jednakowe. Podłużne zakrystie przylegały od strony północnej do prezbiterium. Świątynie te miały kruchty od strony południowej ozdobione piękną kamieniarką. Na zewnątrz mury wzmocniono szkarpami. Dachy były dwuspadowe, a nad kruchtami i zakrystiami pulpity. Okna były ostrołukowe dwustronnie rozglifowane. Do kościołów prowadziły dwa wejścia z portalami. Jedno znajdowało się w fasadzie zachodniej, z drugie w kruchcie południowej¹⁷.

¹⁵ A. Wyrobisz, *Czy istniały strzechy budowlane? Z zagadnień organizacji rzemieślników budowlanych w średniowieczu*, „Przegląd Historyczny” 53(1962), nr 4, s. 745.

¹⁶ Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu..., nr 89, s. 58; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 358; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 318.

¹⁷ A. Grzybkowski, *Gotycka architektura murowana w Polsce*, wyd. 2, Warszawa 2022, s. 174–177; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 118–119.

Pierwszą większą kościelną inwestycją budowlaną ks. Jana Długosza była murowana świątynia pw. św. Stefana we wsi Chotel (Czerwony) koło Wiślicy. Miejscowość ta należała do uposażenia kustodii wiślickiej, którą kronikarz objął w 1444 r. Nowy kościół zastąpił wcześniejszy, drewniany obiekt. Jego budowę rozpoczęto zapewne ok. 1445 r., a ukończono w 1450 r. Ks. J. Długosz do tego nowego kościoła ufundował także różne sprzęty i paramenty liturgiczne, w tym naczynia, kielichy, ornaty i obrazy¹⁸. Kościół ten istnieje do dzisiaj.

Fot. 2. Kościół w Chotlu Czerwonym (widok współczesny)

Źródło: <https://swietokrzyskie.travel/informator_turystyczny/zabytki/kosciol_pw_sw_bartlomieja_w_chotlu_czerwonym>, dostęp: 28.11.2023

Po objęciu kanonii sandomierskiej w 1456 r. ks. Jan Długosz wybudował nowy kościół parafialny pw. NMP w Odechowie (Odanchowie) koło Sandomierza. Prace rozpoczęto zapewne po 1456 r., a ukończono w 1463 r. Parafia ta należała do uposażenia jego kanonii, a on był z urzędu jej proboszczem¹⁹. Kościół wzniesiony przez ks. J. Długosza stanowi współcześnie transept rozbudowanej w latach 1911–1913 nowej neogotyckiej świątyni (fot. 3).

¹⁸ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 418; tenże, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864, s. 372; *Vita Ioannis Długosch...*, s. 37; B. Wojciechowska, *Jana Długosza związki z Wiślicą*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 132; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 305–306; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 319; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 110.

¹⁹ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 353; tenże, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 525; *Vita Ioannis Długosch...*, s. 37; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 321; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 110–111.

Fot. 3. Rekonstrukcja kościoła w Odechowie z XV w.

wg A. Bojęś-Białasik, J. Czechowiec, M. Szymba

Źródło: <<https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/polska/odechow/>>,
dostęp: 29.12.2023

Kolejnym obiektem sakralnym, którego ukończenie finansował w latach 1471–1476 ks. Jan Długosz jako dzierżawca wsi kapitulnej Raciborowice, był tamtejszy kościół pw. św. Małgorzaty i św. Marty. Do wybudowanych przez ks. Pawła z Zatora, swego poprzednika i proboszcza, prezbiterium i zakrystii dobudował nawę i kruchtę południową²⁰ (fot. 4). Świątynia istnieje do dziś i pełni funkcje sakralne.

Ks. Jan Długosz otaczał szczególnym kultem św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Owocem tej pobożności była budowa murowanego kościoła w Szczepanowie, rodzinnej wsi krakowskiego biskupa i męczennika. Świątynię pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM ukończono w 1470 r. Budowniczy wyposażył kościół także w niezbędne paramenty i otoczył kamiennym murem²¹. Nie zachowała się ona jednak do czasów współczesnych w pierwotnej wersji. Po rozbudowie świątyni w latach 1911–1914 dawny kościół Długoszowy stał się nawą boczną nowego obiektu. Jego wygląd znany jest jednak z dawnych zdjęć (fot. 5, 6).

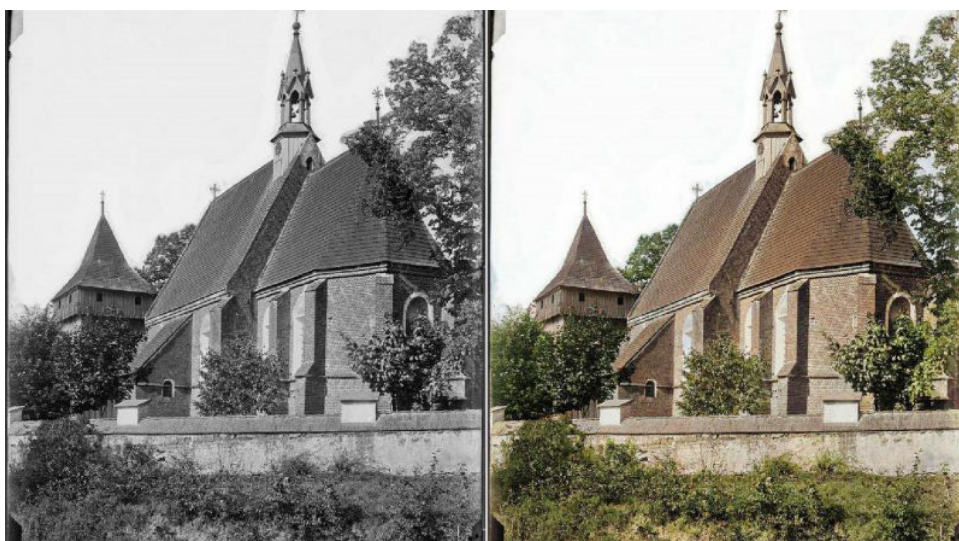
²⁰ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 155, tenże, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 58; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 356; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 322–323; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 112–113; J. Samek, I. Rejduch-Samkowa, *Problem odrębności architektury „Długoszowej”...*, s. 118–121.

²¹ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 268; *Vita Ioannis Długosch...*, s. 37; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 347; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 321; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 112.

Fot. 4. Kościół w Raciborowicach (widok współczesny)

Źródło: <<https://www.archiwum.michalowice.malopolska.pl/turystyka/zabytki/kosciol-p-w-sw-malgorzaty-w-raciborowicach>>, dostęp: 29.11.2023

Fot. 5. Kościół w Szczepanowie wybudowany przez ks. Jana Długosza

Źródło: <<https://old.bazylikaszczepanow.pl/kosciol-w-szczepanowie-na-starej-fotografii-natan-krieger/>>,dostęp: 29.11.2023

Fot. 6. Rekonstrukcja kościoła w Szczepanowie – z lewej faza gotycka bezwieżowej jednonawowej świątyni z cegły, z prawej stan po wybudowaniu traktu północnego
 Źródło: <<https://old.bazylikaszczepanow.pl/bazylika-sw-marii-magdaleny-i-sw-stanislaw-a-w-szczepanowie-od-gotyckiego-kościoła-długoszewego-po-dwudziestowieczny-kościół-podwojny/>>,
 dostęp: 29.11.2023

Z kultem św. Stanisława BM były związane działania ks. Jana Długosza dotyczące kościoła pw. św. Michała Archaniola na Skałce koło Krakowa. Powiększył on uposażenie tamtejszej świątyni i oddał ją w opiekę paulinom w 1472 r. Wcześniej zrezygnował z dwóch dzierżonych przez siebie kanonii: sandomierskiej i kieleckiej, na rzecz dotychczasowego plebana kościoła na Skałce²². Z myślą o fundacji klasztoru, w 1471 r. zakupił dla zakonników dwa łany ziemi z domami i łąkami za 100 grzywien we wsi Opatowice za zgodą kustosa krakowskiego Jana Wężyka²³.

Z troski o zapewnienie wiernym w Kłobucku lepszego dostępu do posług duszpasterskich ks. Jan Długosz doprowadził do fundacji klasztoru kanoników regularnych w tym mieście w 1454 r. Potem uczestniczył w budowie i odbudowie po pożarze obiektów klasztornych, m.in. sprowadził robotników i założył strycharnię (cegielnię) w latach 1477–1479²⁴.

Ks. Jan Długosz zabiegał także o fundację klasztoru kartuzów. Szczegółowo jego działalność na tym polu przedstawił Franciszek Sikora²⁵. Ostatecznie klasztor, mający w zamyśle fundatora szerzyć kult św. Stanisława BM, miał stanąć we wsi Bielany koło Krakowa. Już w 1477 r. uzyskał dokumenty fundacyjne wystawione przez króla Kazimierza Jagiellończyka i biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego. Pod koniec 1478 r. sprowadził do Krakowa przeora klasztoru

²² *Vita Ioannis Długosch...*, s. 40–41; J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 268; tenże, *Liber beneficiorum...*, t. 3, s. 113–115; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 322; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 112.

²³ A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 349–350.

²⁴ A. Pobóg-Lenartowicz, *Związki Długosza z kanonikami regularnymi...*, s. 76; też, *Jan Długosz – kanonicy regularni*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 90; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 320; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 320.

²⁵ F. Sikora, *O fundacji kartuskiej Jana Długosza*, „Kwartalnik Historyczny” 80(1973), nr 4, s. 872–885.

w Gaming w Dolnej Austrii Zygmunta Phanzagla oraz brata Michała. W miesiącach styczniu i lutym 1480 r. zawarł umowy o zakup Bielan i części wsi Chełm. Wkrótce potem zaczął prace z myślą o budowie klasztoru polegające na łamaniu kamienia w bielańskim kamieniołomie. Nie doszło jednak do realizacji planów fundacyjnych, które przerwała śmierć ks. Jana Długosza 19 maja 1480 r.²⁶

Wśród budowli sakralnych wzniesionych przez ks. Jana Długosza warto także wspomnieć o dzwonnicy przy kolegiacie wiślickiej. Jej budowę ukończono zapewne ok. 1480 r. W górnej kondygnacji jej wieży poniżej gzymsu wśród herbów na frezie widnieje rodowy herb Długosza – Wieniawa²⁷.

Z troski o wiernych i posługujących im duchownych ks. Jan Długosz wybudował domy z cegły. Pierwszym z nich był murowany dwukondygnacyjny budynek dla wikariuszy kolegiaty w Wiślicy. Ich dwa drewniane domy, wybudowane przez Jana z Tarnowa, kasztelana krakowskiego, spłonęły w pożarze. Wzniesiono go w latach 1460–1467 przy ul. Krakowskiej. Przekazanie go wraz z ogrodem nastąpiło 15 kwietnia 1467 r. Darowiznę tę zatwierdził Jan Lutek z Brzezia, biskup krakowski, w Krakowie 12 stycznia 1468 r. Mogło w nim zamieszkać dwunastu wikariuszy²⁸. Współcześnie w budynku tym mieści się wikariat kolegiaty wiślickiej oraz Muzeum Archeologiczne (fot. 7).

Kolejny dom, także dwukondygnacyjny, wybudowano dla mansjonarzy kolegiaty w Sandomierzu w latach 1474–1478. Wcześniej ks. Jan Długosz doprowadził do finalizacji fundacji tego kolegium duchownych, zabiegając o jego zaplecze materialne. Kanonicznej erekcji kolegium mansjonarzy w Sandomierzu dokonał 12 września 1470 r. biskup krakowski Jan Lutek z Brzezia. Liczyło ono ośmiu duchownych zobowiązanych przede wszystkim do śpiewania officjum o Matce Bożej i odprawiania mszy świętych. Rezydencja mansjonarzy wybudowana przez ks. Jana Długosza była okazałą kamienicą²⁹. Budowla ta przetrwała do czasów współczesnych. Obecnie ma w nim swoją siedzibę Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu (fot. 8).

²⁶ Tamże, s. 877–882; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 362–363; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 323–324.

²⁷ B. Wojciechowska, *Jana Długosza związki z Wiślicą...*, s. 135; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 136.

²⁸ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 420–421; B. Wojciechowska, *Jana Długosza związki z Wiślicą...*, s. 133–134; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 338; B. Kumor, *Kopiarz kolegiaty Narodzenia NMP w Wiślicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10(1965), nr 21, s. 215; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 324–325.

²⁹ D. Burdzy, *Sandomierz*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 153–166; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 346; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 325–326.

Fot. 7. Dom Długosza w Wiślicy. Widok z północnego zachodu z 2007 r.

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_D%C5%82ugosza_w_Wi%C5%9Blicy#/media/Plik:Wislica_Dom_Dlugosza_20070825_1027.jpg>, dostęp: 20.12.2023

Fot. 8. Dom Długosza w Sandomierzu. Widok z 2010 r.

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_D%C5%82ugosza_w_Sandomierzu#/media/Plik:Dom_J._Długosza_w_Sandomierzu3.jpg>, dostęp: 20.12.2023

Z myślą o nowej siedzibie kolegium psalterzystów w Krakowie na Wawelu ks. Jan Długosz zawarł 15 listopada 1574 r. umowę z Marcinem, muratorem krakowskim, na budowę domu. Prace trwały w latach 1475–1480. Nowa siedziba psalterzystów była piętrowym budynkiem murowanym z cegły i ciosu na planie kwadratu. Była usytuowana w pobliżu Baszty Sandomierskiej. Została zburzona przez Austriaków w 1856 r. w ramach porządkowania wawelskiego wzgórza³⁰.

Ks. Jan Długosz zadbał także o dom kanonicki przy ul. Kanoniczej, w którym mieszkał od 1453 r. z bratem, także kanonikiem krakowskim. Nie był jego budowniczym, ale rozbudował go wraz ze swoim krewniakiem. Z ich inicjatywy wzniesiono w 1454 r. zachodnie i południowe jego skrzydło. Całość tworzy podkowę z dziedzińcem pośrodku, który od północy zamyka sąsiedni budynek zwany „Lisią Jamą”. W tym domu zakończył swoje życie. W „Lisiej Jamie”, zakupionej przez ks. J. Długosza w 1451 r., po przebudowie było potem archiwum konsystorskie³¹ (fot. 9).

Fot. 9. Dom Jana Długosza w Krakowie (widok współczesny)

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_D%C5%82ugosza_w_Krakowie#/media/Plik:Jan_D%C5%82ugosz_House,_25_Kanonicza_street,_Old_Town,_Krakow,_Poland.jpg>,
dostęp: 28.11.2023

Wśród działań podjętych przez ks. Jan Długosza z myślą o potrzebujących warto wspomnieć pomoc udzieloną klaryskom krakowskim. Kronikarz uczestniczył wraz z ks. Janem Gośławskim z Bębelska, kanonikiem krakowskim, w odbudowie ich kościoła pw. św. Andrzeja po pożarze w 1455 r.³²

³⁰ J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 353; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 326.

³¹ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 185; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 327.

³² J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 323.

Z myślą o krakowskich żakach

Z licznych funduszy, które ks. Jan Długosz czerpał z beneficjów kościelnych i innych źródeł, budował bursy dla żaków. Z troski o studiujących w Akademii Krakowskiej ukończył w latach 1455–1456 fundację Bursy Jerozolimskiej rozpoczętą w 1453 r. przez biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. Była ona zlokalizowana w narożu współczesnych ulic Gołębiej i Jagiellońskiej. Po pożarze odbudował ją w 1462 r. Jej nazwa pochodzi od starszego domu, w miejscu którego ją wzniesiono. Bursa miała składać się, według fundatora, z 50 izb dla żaków, jednej dużej dla jej rektora, izby wspólnej, biblioteki i kuchni. Biskup przeznaczył na jej budowę 2 tys. grzywien. Przekazał także znaczną sumę na zakup czynszu wieczystego, czyli funduszu na jej utrzymanie, oraz swój księgozbiór dla jej mieszkańców. Zapewne przy budowie i odbudowie bursy pracowali ludzie związani z ks. Janem Długoszem, a on sam miał wpływ na jej ostateczny kształt. Budowla przetrwała do pożaru w nocy z 25 na 26 czerwca 1841 r. Podejmowano potem różne projekty z nią związane, ale ostatecznie jej mury rozebrano w 1869 r. Na jej miejscu w 1887 r. rozpoczęto budowę Collegium Novum³³.

Ks. Jan Długosz zatroszczył się także o ubogich studentów Wydziału Arrium. Bursa dla nich, zwana Bursą Ubogich, znajdowała się przy ul. Wiślniej. Jej fundatorem był Jan Isner, który w 1409 r. zakupił murowany dom od pisarza miejskiego Jana. Długosz powiększył ją, zakupując ok. 1461 r. od krawca Jakuba i jego syna oraz czapnika Mikołaja Granisch sąsiadujący z nią dom. Odnowił wcześniejszy budynek i ufundował całą oficynę tylną z kuchnią oraz węższą część oficyny południowej. W bursie były pomieszczenia dla żaków, mieszkanie dla seniora bursy, izba wspólna i kaplica oraz inne pomieszczenia. Budowla przetrwała do 1838 r., kiedy to rozebrano jej mury aż do fundamentów i wzniesiono tam późnoklasycystyczny pałac miejski³⁴.

Osobistą fundacją ks. Jana Długosza była bursa dla studentów prawa zlokalizowana przy ul. Grodzkiej, naprzeciw Collegium Prawa (Collegium Iuridicum). Określano ją mianem bursa iuristarum, bursa canonistarum, contuberium iurisperitorum albo bursą Długosza. Jej powstanie było związane z likwidacją w 1469 r. Bursy Grochowej położonej przy ul. Kanoniczej. Pierwotnie miała mieścić się na zabudowanym terenie zakupionym w 1469 r. od gminy żydowskiej i położonym za Collegium Maius. Później jednak przeniesiono ją na nowe miejsce. Długosz zakupił ok. 1470–1473 r. od Jana Gałki z Niedźwiedzia dom i działkę zwaną Warchołowska przy ul. Grodzkiej. Tam wybudował po pożarze

³³ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 38; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza...*, s. 169; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000, s. 341, 345–346, 350–351.

³⁴ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 38; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza...*, s. 169; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs...*, s. 381, 384–386, 390, 395; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 349; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6.

budynków przy ul. Grodzkiej w 1474 r. nowy dom z cegły z przeznaczeniem na bursę. Ukończono go już po śmierci fundatora; zburzono w 1842 r.³⁵

Ks. Jan Długosz przyczynił się także do powstania Bursy Węgierskiej przy ul. Brackiej. Jako pełnomocnik Jana i Spytka z Melsztyna występował w styczniu 1464 r. przy sprzedaży przez nich Akademii Krakowskiej kamiennego domu przy ul. św. Franciszka (obecnie ul. Bracka). Początkowo odbywały się w nim wykłady i nosił nazwę Collegium Novum. Potem, przed 1476 r., utworzono w nim bursę dla studentów węgierskich³⁶.

Zakończenie

Działania podejmowane przez ks. Jana Długosza na rzecz parafian, których był duszpasterzem, duchownych, którzy wspierali go w pracy duszpasterskiej, oraz zakonów świadczą z jednej strony o jego wielkim poczuciu odpowiedzialności za bliźniego zarówno w sferze duchowej, jak i materialnej. Z drugiej strony można dopatrywać się w nich także przejawów jego osobistej pobożności.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane:

Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460, wybrał i opracował B. Przybyszewski, Kraków 2001.

Długosz J., *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 1: *Ecclesia cathedralis cracoviensis. Ecclesiae collegiatarum*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1863.

Długosz J., *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864.

Długosz J., *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 3: *Monasteria*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864.

Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1440–1500, ed. B. Przybyszewski, Kraków 1960.

Vita Ioannis Dlugosch senioris canonici cracoviensis, ed. M. Brożek, Varsaviae 1961.

Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, cz. 2: 1416–1450, ed. S. Kuraś, Lublin 1973.

Opracowania:

Buczek A., *Mecenat artystyczny Jana Długosza w dziedzinie architektury*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 108–140.

Bukowski W., *Krąg rodzinny Jana Długosza*, w: *Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016, s. 13–70.

Burdzy D., *Sandomierz*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 143–174.

³⁵ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 39; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs...*, s. 278, 282–285, 301; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 349; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6.

³⁶ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 39; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza...*, s. 169; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs...*, s. 410, 412–413; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6.

- Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980.
- „*E fructu arbor cognoscitur...*” *W sześćsetną rocznicę urodzin Jana Długosza*, pod red. K. Krawiec-Złotkowskiej, T. Ceynowy, Słupsk–Koszalin 2019.
- Grzybowski A., *Gotycka architektura murowana w Polsce*, wyd. 2, Warszawa 2022.
- Grzybowski S., *Jan Długosz*, Kraków 2003.
- Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016.
- Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016.
- Jan Długosz. W pięćsetną rocznicę śmierci. Materiały z sesji (Sandomierz 24–25 maja 1980)*, pod red. F. Kiryka, Olsztyn 1983.
- Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016.
- Korytkowski J., *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1, Gniezno 1883.
- Kumor B., *Kopiarz kolegiaty Narodzenia NMP w Wiślicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10(1965), s. 207–222.
- Mitkowski J., *Jan Długosz*, Warszawa 1976.
- Mrukówna J., *Jan Długosz. Życie i twórczość*, Kraków 1972.
- Ożóg K., *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza z krakowskim środowiskiem uniwersyteckim. Uwagi o stanie i perspektywie badań*, „Studia Źródłoznawcze” 55(2017), s. 163–171.
- Perzanowska A., *Wiadomości źródłowe o życiu i działalności Jana Długosza*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 293–365.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Jan Długosz – kanonicy regularni*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 85–94.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Związki Długosza z kanonikami regularnymi (na przykładzie fundacji klasztoru w Kłobucku)*, w: *Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016, s. 72–85.
- Poniewozik L., *Prałaci i kanonicy wiślicy w okresie średniowiecza*, Lublin 2004.
- Rożek M., *Kościelne fundacje Jana Długosza*, „*Analecta Cracoviensia*” 12(1980), s. 317–331.
- Samek J., Rejduch-Samkowa I., *Problem odrębności architektury „Długoszowej” na przykładzie kościoła parafialnego w Raciborowicach pod Krakowem*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, cz. 2: *Referaty i komunikaty wygłoszone na międzynarodowej sesji w Krakowie w dniach 23 i 24 października 1980 r.*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1985, s. 117–125.
- Sikora F., *O fundacji kartuskiej Jana Długosza*, „*Kwartalnik Historyczny*” 80(1973), nr 4, s. 872–885.
- Włodarek A., *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000.
- Włodarek A., *Jan Długosz – fundator, menadżer czy aferzysta?*, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, pod red. W. Bałusa, W. Walanusa, M. Walczaka, Kraków 2007, s. 267–275.
- Wojciechowska B., *Jana Długosza związki z Wiślicą*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 129–136.
- Wyrobisz A., *Czy istniały strzechy budowlane? Z zagadnień organizacji rzemieślników budowlanych w średniowieczu*, „*Przegląd Historyczny*” 53(1962), nr 4, s. 745–761.

NAUKI O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH / COMMUNICATION AND MEDIA STUDIES

Ks. RYSZARD SAWICKI

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1405-7297>

e-mail: rsawicki@caritas.pl

MIEDZY HEROIZMEM A DIALOGIEM. FILMOWE WYOBRAŻENIA PAPIESTWA W KULTURZE WSPÓŁCZESNEJ NA PRZYKŁADZIE FILMÓW *KAROL: THE POPE, THE MAN I THE TWO POPES*

Streszczenie: Autor podejmuje refleksję nad filmowymi wyobrażeniami papieżstwa w kontekście współczesnej kultury wizualnej, analizując dwa dzieła: *Karol: The Pope, the Man* [Karol. Papież, który pozostał człowiekiem] (2006) oraz *The Two Popes* (2019). Celem opracowania jest ukazanie, w jaki sposób współczesne kino interpretuje urząd Piotrowy w perspektywie teologicznej, kulturowej i społeczno-etycznej. Zastosowano metodę hermeneutyczno-kulturową oraz analityczno-porównawczą, co pozwoliło zidentyfikować dwa komplementarne modele przywództwa papieskiego: heroiczno-profetyczny i dialogiczno-relacyjny. Pierwszy, inspirowany postacią Jana Pawła II, akcentuje świadectwo, ofiarę i autorytet duchowy, drugi – związany z pontyfikatem Franciszka – podkreśla empatię, wspólnotę i rozeznanie. Analiza wskazuje, że oba modele nie wykluczają się, lecz wzajemnie dopełniają, ukazując papieżstwo jako przestrzeń profetycznego świadectwa i pastoralnego dialogu. Interpretacja filmowych przedstawień papieża ma również wymiar etyczno-społeczny, gdyż odsłania normatywny potencjał autorytetu moralnego w kulturze dialogu i odpowiedzialności. W ten sposób artykuł wpisuje się w interdyscyplinarny nurt badań nad relacją między teologią, kulturą a życiem publicznym.

Słowa kluczowe: papieżstwo, eklezjologia pastoralna, film religijny, teologia kultury, Jan Paweł II, Benedykt XVI, papież Franciszek, *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem*, *The Two Popes*

BETWEEN HEROISM AND DIALOGUE: CINEMATIC REPRESENTATIONS OF THE PAPACY IN CONTEMPORARY CULTURE IN THE FILMS *KAROL: THE POPE, THE MAN AND THE TWO POPES*

Abstract: Autor explores cinematic representations of the papacy within the context of contemporary visual culture, focusing on two films: *Karol: The Pope, the Man* (2006) and *The Two Popes* (2019). Its aim is to examine how modern cinema interprets the Petrine ministry from theological, cultural, and socio-ethical perspectives. Using hermeneutical-cultural and

comparative-analytical methods, the study identifies two complementary models of papal leadership: the heroic-prophetic and the dialogical-relational. The first, inspired by John Paul II, emphasizes witness, sacrifice, and spiritual authority; the second, associated with Pope Francis, highlights empathy, community, and discernment. The analysis shows that these models are not opposed but mutually enriching, presenting the papacy as a space of prophetic witness and pastoral dialogue. The study also reveals the ethical and social dimensions of papal representations, demonstrating their normative potential for shaping moral authority within the culture of dialogue and responsibility. In this way, the article contributes to the interdisciplinary research on the relationship between theology, culture, and public life.

Keywords: papacy, pastoral ecclesiology, religious film, theology of culture, John Paul II, Benedict XVI, Pope Francis, *Karol: The Pope, the Man, The Two Popes*

Wstęp

Urząd Piotrowy stanowi kluczowy element struktury eklezjalnej Kościoła katolickiego (por. Mt 16,18–19; Łk 22,32; J 21,15–17). Jego teologiczne znaczenie zakorzenione jest w nauczaniu Soboru Watykańskiego II, który określa papieństwo jako służbę jedności i znak komunii całego Kościoła¹. W ujęciu teologicznym „Tajemnica Kościoła” odnosi się do sakramentalnego charakteru wspólnoty wierzących, w której element ludzki i boski współlistnieją². Papieństwo jest rzeczywistą instytucją o złożonej naturze: historycznej, teologicznej i funkcjonalnej. Nie ogranicza się do wymiaru jurydycznego, lecz obejmuje także aspekt charyzmatyczny, ujawniający się w misji nauczania, uświęcania i pasterzowania. Papież pełni rolę widzialnego znaku jedności Kościoła powszechnego, będąc punktem odniesienia dla kolegium biskupów i wspólnoty wiernych (por. J 17,21; Kol 1,18). Okres przejścia między pontyfikatami ukazuje dynamiczny charakter tego urzędu – stanowi moment, w którym teologia papieństwa staje się nie tylko przedmiotem doktrynalnej refleksji, lecz także doświadczeniem wspólnotowym Kościoła. Współcześnie zjawisko to znajduje szerokie odbicie w debacie społecznej i medialnej, co potwierdzają badania nad wizerunkiem papieża w przestrzeni publicznej³. W kontekście globalnych przemian kulturowych i kryzysu zaufania do instytucji religijnych pytanie o tożsamość oraz rolę papieża nabiera zatem nowego znaczenia – zarówno w wymiarze eklezjalnym, jak i kulturowym.

Szczególnym polem refleksji nad współczesnym obrazem papieństwa staje się film. W polskim kontekście badawczym temat teologicznego wymiaru filmu podejmowali m.in. Marek Lis, Grzegorz Łęcicki oraz Andrzej Draguła, wskazując

¹ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 18–23.

² Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 40.

³ Por. G. Łęcicki, *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*, „Kultura – Media – Teologia” 10(2012), s. 8–17; M. Kołtunowska, *Analiza informacji i komentarzy w telewizyjnym serwisie informacyjnym „Wiadomości” TVP 1 po zrzeczeniu się urzędu przez Benedykta XVI*, „Kultura – Media – Teologia” 16(2014), s. 62–76; J. Dziedzic, *Żałoba po śmierci Jana Pawła II. Analiza ilościowo-jakościowa Księgi kondolencyjnej „Internauci w hołdzie papieżowi Janowi Pawłowi II”*, Kraków 2009.

na potrzebę interpretacji dzieł audiowizualnych jako przestrzeni doświadczenia religijnego i komunikacji teologicznej⁴.

Produkcje takie jak *Karol: The Pope, The Man* (2006) oraz *The Two Popes* (2019) nie tylko przedstawiają biografie konkretnych papieży – św. Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka – ale oferują też projekcje społeczno-kulturowych wyobrażeń na temat władzy duchowej, świętości, autorytetu i służby. Poprzez odmienne konwencje narracyjne – hagiograficzną i dialogiczną – oba filmy ukazują dwie różne wizje papieństwa, wpisane w przemiany religijnej świadomości współczesności.

W niniejszym artykule podjęto analizę teologiczno-kulturową wizerunku papieństwa w wybranych narracjach filmowych, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów duchowości, autorytetu, wspólnotowości oraz społecznej recepcji tych przedstawień. Opracowanie opiera się na metodzie hermeneutyczno-kulturowej, inspirowanej refleksją Paula Ricoeura i Charlesa Taylora, która zakłada interpretację filmowych narracji w kontekście ich odniesień symbolicznych i znaczeń obecnych w kulturze współczesnej⁵. Zastosowano również metodę analityczno-porównawczą, umożliwiającą zestawienie dwóch odmiennych modeli papieństwa ukazanych w analizowanych filmach. Przedmiotem badania jest zatem sposób konstruowania obrazu papieża jako figury teologicznej i kulturowej w dziełach filmowych, a także interpretacja filmowych środków wyrazu, poprzez które ujawniają się wartości przypisywane władzy duchowej, dialogowi i wspólnocie w kontekście ponowoczesnej religijności. Celem opracowania jest również wskazanie, w jaki sposób film może pełnić funkcję medium komunikacji teologicznej, umożliwiając refleksję nad znaczeniem urzędu Piotrowego we współczesnej kulturze wizualnej.

Hipoteza badawcza zakłada, że analizowane filmy – *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (2006) oraz *The Two Popes* (2019) – mimo odmiennych konwencji narracyjnych i estetycznych – przedstawiają dwa komplementarne modele urzędu Piotrowego. Pierwszy z nich można określić jako model heroiczno-profetyczny, akcentujący wymiar świadectwa, cierpienia i duchowego autorytetu. Drugi – jako model dialogiczno-relacyjny, w którym centralną kategorią jest słuchanie, rozeznanie i wspólnotowy wymiar władzy duchowej. Zestawienie tych modeli umożliwia pogłębione zrozumienie współczesnych form papieskiego przywództwa, ujawniających napięcie między tradycją a reformą, kontemplacją a dialogiem. W szerszej perspektywie badawczej hipoteza ta wpisuje się w refleksję nad funkcjonowaniem autorytetu religijnego w świecie postsekularnym, rozumianym – za Jürgenem Habermasem – jako przestrzeń, w której religia odzyskuje znaczenie w dyskursie publicznym mimo procesów sekularyzacji⁶.

⁴ Por. M. Lis, *Teologia kina*, Opole 2019; G. Łęcicki, *Media w służbie Ewangelii. Teologia mediów i komunikacji społecznej*, Warszawa 2010; A. Draguła, *Ocalić Boga. Szkice z teologii kultury*, Warszawa 2010.

⁵ Por. P. Ricoeur, *La symbolique du mal*, Paris 1960; Ch. Taylor, *A Secular Age*, Cambridge, MA 2007; G. Łęcicki, *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*, s. 8–17.

⁶ Por. J. Habermas, *An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-Secular Age*, Cambridge 2010, s. 15–27.

Analiza filmowych przedstawień papieżstwa ma również znaczenie w kontekście nauk społecznych i etyki życia publicznego. Wizerunek papieża, jako moralnego autorytetu, kształtuje nie tylko duchowość wierzących, lecz także sposób rozumienia władzy, dialogu i odpowiedzialności w przestrzeni społecznej. W tym sensie refleksja nad filmowymi narracjami papieskimi wpisuje się w interdyscyplinarne badania nad relacją między religią, kulturą a normatywnym wymiarem życia publicznego.

1. Papieństwo w perspektywie teologiczno-kulturowej

Urząd Piotrowy pozostaje jednym z najbardziej znaczących i teologicznie złożonych elementów chrześcijańskiej eklezjologii. Zakorzeniony w tradycji apostoelskiej, stanowi formę posługi jedności, przekazu wiary i troski pasterskiej nad Kościołem powszechnym (por. Mt 16,18–19; Łk 22,32; J 21,15–17). Jak zauważa Joseph Ratzinger, następca św. Piotra nie jest jedynie zwierzchnikiem instytucji, lecz sakramentalnym wyrazem *communio Ecclesiae* – jej jedności w wierze, miłości i wspólnocie⁷. W podobnym duchu Marek Żmudziński podkreśla, że funkcja Piotrowa znajduje swe teologiczne uzasadnienie w chrystologicznym paradygmacie misji: papież reprezentuje w Kościele obecność Chrystusa – Głowy i Pasterza – poprzez służbę, a nie dominację⁸. W perspektywie społeczno-kulturowej wizerunek papieża ulega jednak nieustannej reinterpretacji, warunkowanej przez kontekst historyczny i medialny. Ewoluuje on od wizerunku strażnika doktryny ku modelowi przywódcy duchowego, którego autorytet opiera się na wiarygodności, komunikatywności i zdolności do dialogu ze współczesnym człowiekiem. W kulturze kształtowanej przez pluralizm i indywidualizm refleksja nad człowieczeństwem papieża staje się istotnym wymiarem badań nad społeczną percepcją autorytetu religijnego.

To właśnie napięcie między duchowym wymiarem urzędu papieskiego a ludzką kondycją jego nosiciela, między autorytetem a potrzebą dialogu, stanowi jedno z kluczowych pól refleksji współczesnej eklezjologii. Joseph Ratzinger podkreślał, że autorytet Piotra nie ma charakteru absolutnego, lecz uczestniczy w misji Chrystusa poprzez posługę pokory i wiary⁹. W kontekście współczesnych przemian kulturowych – zwłaszcza pluralizmu, indywidualizmu i sekularyzacji – rośnie znaczenie interpretacji urzędu papieskiego w kategoriach wiarygodności osobistej i służby wspólnocie, a nie władzy jurydycznej¹⁰. Zjawisko to można odczytywać jako przejaw szerszego przesunięcia w rozumieniu autorytetu religijnego: od modelu hierarchicznego ku relacyjnemu i komunikacyjnemu¹¹.

⁷ J. Ratzinger, *Called to Communion: Understanding the Church Today*, San Francisco 1996, s. 70–72.

⁸ M. Żmudziński, *Chrystologiczny paradygmat funkcji św. Piotra i jego następców*, „Studia Warمیńskie” 57(2020), s. 157–166.

⁹ Por. J. Ratzinger, *Called to Communion: Understanding the Church Today*, s. 72–74.

¹⁰ Por. K. Rahner, *The Church and the Sacraments*, New York 1963, s. 105–110.

¹¹ Por. C. Theobald, *La réception du Concile Vatican II*, t. 1, Paris 2009, s. 214–220.

W tym sensie refleksja nad Petrynatytem odsłania wymiar antropologiczny i duchowy posługi papieskiej – pokazuje ją jako doświadczenie, w którym siła urzędu rodzi się z ludzkiej słabości, a władza z ducha służby.

W tym kontekście film jako medium kultury odgrywa istotną rolę w procesie kształtowania i reinterpretacji wizerunku Kościoła oraz jego przywódców duchowych. Sztuka filmowa, operująca obrazem, emocją i narracją, staje się jednym z narzędzi, poprzez które współczesna kultura prowadzi dialog z religią i jej symboliką. W badaniach polskich teologów (np. M. Lis, G. Łęcicki, T. Zasępa) podkreśla się, że film religijny pełni funkcję nie tylko ilustracyjną, lecz hermeneutyczną – współtworząc przestrzeń dialogu między wiarą a kulturą¹².

Jak zauważa William Fore, film może pełnić funkcję medium teologicznego, zdolnego do przekazywania treści o charakterze sakralnym w ramach świeckich form komunikacji¹³. Gerard Loughlin dodaje, że filmowe narracje nie tylko ilustrują wiarę, lecz także tworzą przestrzeń refleksji teologicznej, w której pojawiają się współczesne interpretacje sacrum¹⁴. Z kolei Grzegorz Łęcicki wskazuje, że w dobie kultury wizualnej to właśnie audiowizualne media stanowią jeden z najważniejszych kanałów teologicznego dyskursu w społeczeństwie pluralistycznym¹⁵. W świetle tych ustaleń film o tematyce papieskiej można interpretować nie jako zwykłe dzieło biograficzne, lecz jako formę teologii narracyjnej, w której obraz i dźwięk współtworzą dyskurs o autorytecie duchowym i jego recepcji w świecie współczesnym.

Sztuka filmowa coraz częściej podejmuje temat papieżstwa jako fenomenu granicznego, sytuującego się na styku sfery sacrum i kultury świeckiej. W analizach z zakresu teologii mediów i antropologii religii papież bywa postrzegany jako postać łącząca wymiar transcendencji i codzienności, instytucjonalnej władzy i osobistego świadectwa¹⁶. W tym sensie film staje się narzędziem reinterpretacji symboli religijnych, a zarazem miejscem negocjowania znaczeń wrażliwości duchowej w świecie pluralistycznym¹⁷. Przedstawienia papieża w kinie współczesnym nie ograniczają się do biograficznego ujęcia – ukazują raczej model duchowego przywództwa, które konfrontuje się z wyzwaniami epoki: globalizacją, relatywizmem, kryzysem instytucji czy poszukiwaniem autentyczności. Dwa szczególnie istotne przykłady tej refleksji stanowią filmy *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (2006) oraz *The Two Popes* (2019), które – mimo różnic estetycznych i narracyjnych – prezentują odmienne, lecz komplementarne wizje papieżstwa w perspektywie kulturowo-teologicznej.

W analizowanych filmach – *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (2006, reż. Giacomo Battiatto) oraz *The Two Popes* (2019, reż. Fernando Meirelles) –

¹² Zob. M. Lis, *Film i religia. Antologia tekstów*, Opole 2003; T. Zasępa, *Media i komunikacja społeczna w Kościele*, Lublin 2008.

¹³ W. Fore, *Religion and Film: The Convergence of Sacred and Secular*, Nashville 1997.

¹⁴ G. Loughlin, *Telling God's Story: Bible, Church and Narrative Theology*, Cambridge 1996.

¹⁵ G. Łęcicki, *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*, s. 8–17.

¹⁶ Zob. C. Marsh, *Theology Goes to the Movies: An Introduction to Critical Christian Thinking*, London–New York 2007, s. 45–52.

¹⁷ Por. G. Lynch, *Understanding Theology and Popular Culture*, Oxford 2005, s. 102–115.

przedstawiono odmienne wizje papieżstwa, które można odczytywać jako dwie komplementarne odpowiedzi kultury audiowizualnej na pytanie o naturę władzy duchowej. Oba obrazy sytuują postać papieża w centrum napięcia między tradycją a współczesnością, instytucją a osobistym doświadczeniem wiary. Film *Karol* wpisuje się w konwencję kina hagiograficznego, rekonstruuąc duchowy wymiar pontyfikatu Jana Pawła II i jego znaczenie dla świadomości religijnej przełomu XX i XXI w. Natomiast *The Two Popes* przyjmuje formę dramatycznego dialogu teologicznego, w którym spotkanie Benedykta XVI i kard. Bergoglia staje się przestrzenią refleksji nad relacją między autorytetem a sumieniem. Tego rodzaju filmowe reprezentacje wpisują się w szerszy nurt kina religijnego, które – jak zauważa Marek Lis – przestaje jedynie ilustrować życie świętych, a zaczyna interpretować zjawiska duchowe w kategoriach komunikacji kulturowej¹⁸.

Oba dzieła, choć zakorzenione w odmiennych konwencjach estetycznych i narracyjnych, podejmują refleksję nad teologicznym i antropologicznym wymiarem papieżstwa. W filmie *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* centralne miejsce zajmuje wątek świętości rozumianej jako świadectwo wiary i cierpienia, ukazany w perspektywie historii XX w. Postać Jana Pawła II przedstawiona jest jako przykład heroicznego przywództwa duchowego, zakorzenionego w relacji między osobistym doświadczeniem Boga a odpowiedzialnością za Kościół. Z kolei *The Two Popes* ukazuje papieską posługę w kluczu dialogiczno-refleksyjnym, gdzie napięcie między wiarą a wątpliwością, tradycją a zmianą, staje się przestrzenią rozeznania i wzajemnego słuchania. Jak zauważa Antonio Spadaro, tego rodzaju narracje filmowe mogą odzwierciedlać „duchowy styl dialogu” charakterystyczny dla współczesnej eklezjologii, w której poszukiwanie prawdy dokonuje się w relacji, a nie w konfrontacji¹⁹. W tym sensie oba filmy ukazują odmienne, lecz uzupełniające się modele posługi papieskiej – profetyczny i dialogiczny – będące odbiciem dwóch komplementarnych wymiarów Urzędu Piotrowego.

2. Model heroiczno-profetyczny w filmie *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem*

Film *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (2006, reż. Giacomo Battiato) stanowi przykład kina religijnego o charakterze biograficzno-hagiograficznym, w którym historia jednostki staje się przestrzenią teologicznej refleksji nad wiarą, cierpieniem i posługą. Jak zauważa Adam Garbicz, w polskim kinie recepcja postaci Jana Pawła II często przybiera formę „filmowej hagiografii narodowej”, łączącej wymiar duchowy z narracją tożsamościową²⁰.

¹⁸ A. Garbicz, M. Lis, *Filmowe portrety pontyfikatu: Jan Paweł II w 100 odsłonach*, Katowice 2007, s. 9–28.

¹⁹ A. Spadaro, *La sfida della comunicazione nella Chiesa di Papa Francesco*, Roma 2016, s. 23–27.

²⁰ Zob. A. Garbicz, M. Lis, *Filmowe portrety pontyfikatu: Jan Paweł II w 100 odsłonach...*

Narracja koncentruje się na pontyfikacie Jana Pawła II, ukazując go jako świadka sensu i proroka nadziei w epoce naznaczonej kryzysem wartości i przemianami kulturowymi. W ujęciu hermeneutyczno-kulturowym film nie tyle odtwarza biografię papieża, ile konstruuje jego teologiczny wizerunek – postać, w której wymiar ludzki i duchowy tworzą jedność posługi.

Reżyser wykorzystuje elementy epickiej narracji i symboliki sacrum, budując postać Karola Wojtyły jako figury profetycznej – człowieka, który łączy doświadczenie cierpienia z misją przekazu nadziei. W tym sensie *Karol* wpisuje się w nurt tzw. *Christ-figure films*, o których pisze Peter Malone, wskazując, że bohaterowie takich filmów uczestniczą w misji Chrystusa poprzez cierpienie, przebaczenie i solidarność²¹. W dziele Battiato duchowość Jana Pawła II zostaje przedstawiona nie jako statyczna świętość, lecz jako dynamiczna odpowiedź na dramat historii – od doświadczeń wojny i totalitaryzmu po globalne wyzwania współczesności.

Z perspektywy teologicznej film realizuje model heroiczno-profetyczny papieństwa, w którym autorytet duchowy wypływa z wiary, odwagi i świadectwa. Jan Paweł II ukazany jest jako pasterz, którego charyzmat rodzi się z doświadczenia krzyża i solidarności z cierpiącym człowiekiem. Motyw światła i krzyża – obecny w licznych scenach symbolicznych – wzmacnia interpretację pontyfikatu jako drogi uświęcenia poprzez ofiarę²². Ten obraz wpisuje się w teologiczną kategorię *testimonium*, rozumianą – za Hansem Ursem von Balthasarem – jako egzystencjalna forma objawienia: prawda o Bogu staje się widzialna w świadectwie życia człowieka, który naśladuje Chrystusa²³.

Warstwa filmowa – światło, kontrast, muzyka i rytm narracji – służy budowaniu metafory świętości jako odpowiedzialności. Bohater nie jest przedstawiony jako idealizowany heros, lecz jako człowiek świadomy ograniczeń, który swoją słabość przekracza w wierze i modlitwie. W tym sensie film Battiato ukazuje sakramentalny wymiar posługi papieskiej: papież jawi się nie jako figura władzy, lecz jako znak obecności Boga w historii. Narracja prowadzi widza ku doświadczeniu teologicznemu, w którym obraz staje się nośnikiem orędzia o nadziei i zbawieniu.

Karol. Papież, który pozostał człowiekiem reprezentuje zatem filmową teologię heroizmu wiary – duchowość, w której posługa papieska nabiera znaczenia profetycznego. Poprzez połączenie wymiaru historycznego i transcendentalnego reżyser ukazuje papieństwo jako świadectwo miłości i ofiary, a sam film staje się przykładem współczesnej teologii narracyjnej, w której obraz filmowy pełni funkcję nośnika refleksji teologicznej i kulturowej.

²¹ Zob. P. Malone, *Screen Jesus: Portrayals of Christ in Television and Film*, Lanham 2012.

²² Por. P. Ricoeur, *Temps et récit*, t. 1, Paris 1983, s. 67–73.

²³ H.U. von Balthasar, *Teologia i świętość*, Kraków 2003, s. 44–51.

3. Model dialogiczno-relacyjny w filmie *The Two Popes*

Film *The Two Popes* (2019, reż. Fernando Meirelles) reprezentuje odmienną od *Karola* estetykę i strategię narracyjną. Zamiast linearnej biografii proponuje on kino dialogu – opowieść o spotkaniu dwóch odmiennych wizji Kościoła, uosobionych przez Benedykta XVI (Anthony Hopkins) i kard. Jorge Bergoglia, przyszłego papieża Franciszka (Jonathan Pryce). Akcja filmu opiera się na serii rozmów, które stają się metaforą wewnątrzkościelnego procesu rozeznania między tradycją a zmianą, kontemplacją a działaniem.

W perspektywie teologicznej film Meirellesa wpisuje się w nurt, który można określić jako model dialogiczno-relacyjny papieżstwa. Papież jawi się w nim nie jako władca, lecz jako uczestnik wspólnoty poszukującej prawdy. W tym sensie *The Two Popes* realizuje intuicję obecnego w nauczaniu Kościoła po Soborze Watykańskim II wezwania do synodalności – rozumianej jako wspólne podążanie w wierze. Jak zauważa Antonio Spadaro, duchowy styl pontyfikatu papieża Franciszka opiera się na logice dialogu i rozeznania, w której autorytet rodzi się z otwartości na doświadczenie drugiego²⁴.

Narracyjny rdzeń filmu stanowi dialog o wierze, grzechu i przebaczeniu – rozmowa, która przekracza różnice teologiczne, aby ukazać człowieczeństwo i duchowe poszukiwanie obu bohaterów. W ujęciu hermeneutyczno-kulturowym *The Two Popes* można interpretować jako formę teologii komunikacji, w której dialog staje się przestrzenią objawienia sensu²⁵. Widz obserwuje, jak dwóch papieży – symbolizujących odmiennych adresatów współczesnego Kościoła – uczy się słuchać siebie nawzajem. Tym samym film staje się obrazową medytacją nad możliwością przebaczenia i wzajemnego zrozumienia, które poprzedza instytucjonalne decyzje.

Na poziomie filmowym Meirelles wykorzystuje kontrast przestrzeni: monumentalne, barokowe wnętrza Watykanu zestawia z prostotą rezydencji w Castel Gandolfo. Ten zabieg wizualny odzwierciedla kontrast między władzą a pokorą, a zarazem symboliczny ruch ku wspólnotcie²⁶. Montaż i światło służą tu budowaniu napięcia między ciszą modlitwy a żywiołem rozmowy, co nadaje filmowi wymiar medytacyjny.

W sensie teologicznym *The Two Popes* przedstawia papieża jako ucznia – człowieka zdolnego do zmiany, słuchania i uczenia się w dialogu. Model ten można odczytać jako kontynuację idei *Ecclesia semper reformanda* i teologii komunikacji, w której Duch Święty działa poprzez spotkanie²⁷. W ten sposób film Meirellesa staje się współczesną przypowieścią o autorytecie, który rodzi się nie z władzy, lecz z relacji i służby.

²⁴ A. Spadaro, *La sfida della comunicazione nella Chiesa di Papa Francesco*, s. 23–27.

²⁵ R. Johnston, *Reel Spirituality: Theology and Film in Dialogue*, Grand Rapids 2006, s. 112–119.

²⁶ C. Higgins, *The Visual Theology of "The Two Popes"*, „Journal of Religion and Film” 24(2020), nr 2, s. 1–15.

²⁷ D. Tracy, *Dialogue with the Other: The Inter-Religious Dialogue*, New York 1990, s. 54–60.

4. Porównanie modeli papieskich i ich znaczenie dla teologii kultury

Analiza filmów *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (2006) oraz *The Two Popes* (2019) ukazuje dwa odmienne, lecz komplementarne modele przedstawiania papieżstwa w kulturze audiowizualnej. Oba dzieła, choć powstały w innych kontekstach historycznych i estetycznych, podejmują refleksję nad tym samym zagadnieniem – w jaki sposób duchowy autorytet może zachować autentyczność w świecie postsekularnym.

W filmie *Karol* dominuje model heroiczno-profetyczny, zakorzeniony w chrześcijańskiej tradycji świętości i świadectwa. Postać Jana Pawła II ukazana jest jako prorok i świadek, którego autorytet wypływa z osobistego doświadczenia Boga i gotowości do cierpienia. Narracja tego filmu czerpie z klasycznego paradygmatu *imitatio Christi*, w którym papież staje się widzialnym znakiem ofiary i zbawienia. Heroiczność wiary zostaje tu połączona z profetyzmem – misją głoszenia nadziei wobec świata zagubionego w relatywizmie.

Z kolei *The Two Popes* reprezentuje model dialogiczno-relacyjny, w którym władza duchowa zyskuje znaczenie poprzez relację, empatię i gotowość do słuchania. Papież jawi się jako uczestnik wspólnoty wierzących, a nie jej nieomylny arbiter. Film ukazuje przemianę rozumienia autorytetu w duchu *communio*, charakterystycznym dla eklezjologii posoborowej. Ostatecznie duchowe przywództwo nie jest tu funkcją hierarchii, lecz formą komunikacji miłości – miejscem, gdzie Bóg objawia się w relacjach międzyludzkich.

Zestawienie obu modeli pozwala uchwycić dynamiczną równowagę między profetycznym wymiarem świadectwa a relacyjnym wymiarem dialogu. W perspektywie teologii kultury oba filmy wskazują, że współczesne rozumienie papieżstwa nie może ograniczać się ani do wymiaru instytucjonalnego, ani do indywidualnej duchowości. Potrzebna jest raczej hermeneutyka współobecności – zdolność odczytywania posługi papieskiej jako miejsca spotkania między wiarą a światem, między sacrum a profanum, między słowem a obrazem.

Jak zauważa Karl Rahner, chrześcijaństwo przyszłości będzie „chrześcijaństwem refleksyjnego doświadczenia” – wiarą przeżywaną, nie tylko deklarowaną²⁸. W tym sensie oba filmy unaoczniają dwa niezbędne wymiary takiego doświadczenia: świadectwo i dialog. Razem tworzą one wizję Kościoła zdolnego łączyć wierność tradycji z otwartością na kulturę współczesną. Teologiczna analiza tych narracji filmowych ukazuje, że obraz – podobnie jak słowo – może stać się miejscem teologicznego poznania, w którym wiara znajduje swój nowy język w kulturze wizualnej.

Dla syntetycznego ukazania różnic oraz komplementarnych akcentów obu ujęć tabela 1 zestawia kluczowe cechy modeli papieżstwa przedstawionych w filmach *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* i *The Two Popes*.

²⁸ K. Rahner, *Grundkurs des Glaubens*, Freiburg 1976, s. 14–17.

Tabela 1. Porównanie modeli papieżstwa w filmach *Karol...* i *The Two Popes*

Aspekt	<i>Karol. Papież, który pozostał człowiekiem</i>	<i>The Two Popes</i>
Model teologiczny	heroiczno-profetyczny	dialogiczno-relacyjny
Dominująca kategoria duchowa	świadectwo, ofiara, świętość	empatia, dialog, rozeznanie
Relacja z tradycją	wierność i kontynuacja	reforma i reinterpretacja
Wizerunek papieża	pasterz-świadek, prorok wiary	uczeń-słuchacz, poszukujący
Styl filmowy	biograficzno-narracyjny	psychologiczno-dialogiczny
Teologiczna funkcja narracji	uobecnienie świętości poprzez cierpienie	uobecnienie dialogu jako drogi zbawienia
Symbolika	światło, krzyż, cierpienie	przestrzeń, cisza, rozmowa
Recepcja kulturowa	tradycyjny odbiór religijny	uniwersalna refleksja etyczna i duchowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie filmów *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (reż. G. Battiato, 2006) oraz *The Two Popes* (reż. F. Meirelles, 2019).

Tabela zestawia dwa modele papieżstwa przedstawione w analizowanych filmach: heroiczno-profetyczny, reprezentowany przez postać Jana Pawła II w filmie *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem*, akcentujący świętość, cierpienie i jednoznaczny autorytet, oraz dialogiczno-relacyjny, ukazany w postaciach Benedykta XVI i Franciszka w filmie *The Two Popes*, który podkreśla empatię, wspólnotę i rozeznanie. Oba modele ujmują komplementarne aspekty urzędu Piotrowego – profetyczne świadectwo i pastoralny dialog – wskazując na złożoność teologicznego wymiaru posługi papieskiej.

Przedstawione w filmach modele papieżstwa niosą istotne konsekwencje dla współczesnej refleksji pastoralnej. Model heroiczno-profetyczny, inspirowany postacią Jana Pawła II, ukazuje potrzebę jednoznacznego autorytetu duchowego – wiarygodnego dzięki cierpieniu, wierności i konsekwencji. Może on inspirować do odwagi, misyjności i gotowości bycia znakiem sprzeciwu wobec kryzysów współczesności, zwłaszcza w kontekstach osłabionej tożsamości religijnej. Model dialogiczno-relacyjny, obecny w postaci Franciszka, podkreśla znaczenie empatii, słuchania i wspólnego rozeznawania. Wskazuje na potrzebę duszpasterstwa opartego na towarzyszeniu i współobecności, szczególnie w społeczeństwach pluralistycznych i zsekularyzowanych.

Oba modele nie wykluczają się wzajemnie. Duszpasterstwo przyszłości wymaga zarówno odwagi profetycznej, jak i pokory dialogu; zarówno zdolności przewodzenia, jak i wrażliwości na obecność drugiego człowieka. Filmowe wizerunki papieża ukazują zatem dwa sposoby realizacji tej samej misji: jeden poprzez świadectwo, drugi poprzez relację. W tym sensie mogą one inspirować do nowego stylu pastoralnego, zakorzenionego w Ewangelii i dostosowanego do złożoności współczesnego świata.

Recepcja obu filmów potwierdza znaczenie kontekstu kulturowego w odbiorze wizerunków papieża. *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* – osadzony w tradycji kina hagiograficznego – spotkał się z ciepłym przyjęciem w kręgach

katolickich, zwłaszcza w Polsce, gdzie wzmocnił narrację tożsamościową związaną z postacią Jana Pawła II²⁹. Natomiast *The Two Popes*, dzieło kina zachodniego, wzbudziło większe kontrowersje ze względu na psychologiczny portret Benedykta XVI i liberalną interpretację relacji papieskich. Choć niektórzy krytykowali nieścisłości historyczne, film zyskał uznanie jako odważna próba ukazania napięć i przemian we współczesnym Kościele. W polskiej refleksji nad recepcją papieskich wizerunków medialnych warto przywołać m.in. badania Jana Dziedzica nad społecznym odbiorem żałoby po Janie Pawle II czy opracowanie zbiorowe *40-lecie wyboru Karola Wojtyły na papieża. Czy pontyfikat Jana Pawła II zmienił świat?* (pod red. P. Skobińskiego, Warszawa 2018), które ukazują medialno-społeczny wymiar pamięci o papieżu Polaku³⁰.

W perspektywie dalszych badań teologiczno-kulturowych nad mediami warto wskazać kilka kierunków refleksji:

- analizę recepcji filmów religijnych w środowiskach świeckich i kościelnych, z uwzględnieniem czynników pokoleniowych i kulturowych;
- badanie wpływu platform streamingowych na kształtowanie religijnej wyobraźni i postrzeganie autorytetu duchowego, zwłaszcza wśród młodszych generacji;
- zastosowanie metod teologii kontekstualnej i mediów cyfrowych w badaniach nad filmem jako współczesną formą teologii narracyjnej i duchowego towarzyszenia.

Filmy o papieżach są dziś nie tylko sposobem przywoływania przeszłości Kościoła, lecz także przestrzenią namysłu nad jego przyszłością. Kształtują wyobraźnię religijną, duchowość i rozumienie władzy w świecie postsekularnym. Dlatego stanowią cenny materiał refleksji dla teologii kultury i eklezjologii medialnej, które coraz wyraźniej dostrzegają, że kultura wizualna nie jest jedynie nośnikiem teologii, ale staje się jej aktywnym współtwórcą.

Podsumowanie

Analiza filmowych wizerunków papieżstwa w dziełach *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* i *The Two Popes* potwierdza, że współczesna kultura audiowizualna staje się istotnym *locus theologicus* refleksji nad wiarą. Oba filmy, mimo różnic estetycznych i narracyjnych, ukazują papieża jako figurę poszukiwania sensu i wiarygodności w świecie pluralistycznym. W ten sposób potwierdzają postawioną we wstępie hipotezę, iż współczesne kino nie tylko interpretuje duchowy autorytet, lecz także uczestniczy w jego redefinicji – jako świadectwa profetycznego i przestrzeni dialogu.

²⁹ Recepcja filmu w Polsce splota się z dyskursem tożsamościowym, w którym postać Jana Pawła II funkcjonuje jako symbol pamięci kulturowej i integracji społecznej. Zob. *40-lecie wyboru Karola Wojtyły na papieża. Czy pontyfikat Jana Pawła II zmienił świat?*, pod red. P. Skobińskiego, Warszawa 2018.

³⁰ Zob. J. Dziedzic, *Żałoba po śmierci Jana Pawła II...*

Model heroiczno-profetyczny, widoczny w filmie o Janie Pawle II, i model dialogiczno-relacyjny, przedstawiony w spotkaniu Benedykta XVI z Franciszkiem, wyrażają dwa komplementarne sposoby rozumienia posługi Piotrowej. Pierwszy akcentuje wymiar ofiary, świętości i konsekwencji wiary; drugi – wymiar rozeznania, wspólnoty i empatii. W teologicznym sensie oba stanowią nie tyle alternatywne, ile wzajemnie uzupełniające się formy obecności Kościoła w świecie. Ich zestawienie ukazuje, że duchowe przywództwo nabiera pełni tam, gdzie łączy się odwaga głoszenia z wrażliwością słuchania.

Filmowe przedstawienia papieży pozwalają również uchwycić szerszy proces kulturowy – przechodzenie od modelu autorytetu hierarchicznego ku autorytetowi relacyjnemu. W tym sensie kino staje się laboratorium teologii kultury: przestrzenią, w której wartości ewangeliczne są reinterpretowane w języku obrazu, emocji i narracji. Teologia, podejmując dialog z kulturą wizualną, może dzięki temu odkrywać nowe formy komunikacji wiary i towarzyszenia człowiekowi współczesnemu. Film nie tylko przedstawia papieża, lecz także pomaga zrozumieć, czym jest Kościół – wspólnota świadectwa i rozmowy, prawdy i miłości, słowa i obrazu.

Filmowe wizerunki papieństwa ujawniają także wymiar etyczny autorytetu: pokazują, że przywództwo duchowe, podobnie jak każde przywództwo społeczne, wymaga równowagi między prawdą a dialogiem, między normą a empatią. Tak rozumiany urząd Piotrowy staje się nie tylko rzeczywistością teologiczną, ale też wzorem dla kultury dialogu i odpowiedzialności w życiu publicznym.

BIBLIOGRAFIA

Filmografia:

Battiato G. (reż.), *Karol. Papież, który pozostał człowiekiem* (*Karol: The Pope, The Man*), Włochy 2006.

Meirelles F. (reż.), *The Two Popes*, Wielka Brytania / USA / Włochy / Argentyna 2019.

Źródła:

Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21.11.1964).

Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* (21.11.1964).

Sobór Watykański II, Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate* (28.10.1965).

Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (07.12.1965).

Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae* (07.12.1965).

Literatura:

Balthasar H.U. von, *Teologia i świętość*, Kraków 2003.

40-lecie wyboru Karola Wojtyły na papieża. Czy pontyfikat Jana Pawła II zmienił świat?, pod red. P. Skobińskiego, Warszawa 2018.

Draguła A., *Ocalić Boga. Szkice z teologii kultury*, Warszawa 2010.

Dziedzic J., *Żałoba po śmierci Jana Pawła II. Analiza ilościowo-jakościowa Księgi kondolencyjnej „Internauci w hołdzie papieżowi Janowi Pawłowi II”*, Kraków 2009.

Fore W., *Religion and Film: The Convergence of Sacred and Secular*, Nashville 1997.

Garbicz A., Lis M., *Filmowe portrety pontyfikatu. Jan Paweł II w 100 odsłonach*, Katowice 2007.

- Habermas J., *An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-Secular Age*, Cambridge 2010.
- Higgins C., *The Visual Theology of „The Two Popes”*, „Journal of Religion and Film” 2020, nr 2, s. 1–15.
- Johnston R.K., *Reel Spirituality: Theology and Film in Dialogue*, Grand Rapids 2006.
- Kołtunowska M., *Analiza informacji i komentarzy w telewizyjnym serwisie informacyjnym „Wiadomości” TVP 1 po zrzeczeniu się urzędu przez Benedykta XVI*, „Kultura – Media – Teologia” 2014, nr 16, s. 62–76.
- Lis M., *Pięć lat pontyfikatu z końca świata*, w: *Mosty, nie mury. 5 lat pontyfikatu Franciszka*, pod red. M. Lisa, Opole 2018, s. 7–15.
- Lis M., *Teologia kina*, Opole 2019.
- Loughlin G., *Telling God's Story: Bible, Church and Narrative Theology*, Cambridge 1996.
- Lynch G., *Understanding Theology and Popular Culture*, Oxford 2005.
- Łęcicki G., *Teologia mediów audiowizualnych jako wyzwanie XXI wieku*, „Kultura – Media – Teologia” 2012, nr 10, s. 8–17.
- Malone P., *Screen Jesus: Portrayals of Christ in Television and Film*, Lanham 2012.
- Marsh C., *Theology Goes to the Movies: An Introduction to Critical Christian Thinking*, London–New York 2007.
- Rahner K., *Grundkurs des Glaubens*, Freiburg 1976.
- Rahner K., *The Church and the Sacraments*, New York 1963.
- Ratzinger J., *Called to Communion: Understanding the Church Today*, San Francisco 1996.
- Ricoeur P., *La symbolique du mal*, Paris 1960.
- Ricoeur P., *Temps et récit*, t. 1, Paris 1983.
- Spadaro A., *La sfida della comunicazione nella Chiesa di Papa Francesco*, Roma 2016.
- Taylor C., *A Secular Age*, Cambridge, MA 2007.
- Theobald C., *La réception du Concile Vatican II*, t. 1, Paris 2009.
- Tracy D., *Dialogue with the Other: The Inter-Religious Dialogue*, New York 1990.
- Zasępa T., *Media i komunikacja społeczna w Kościele*, Lublin 2008.
- Żmudziński M., *Chrystologiczny paradygmat funkcji św. Piotra i jego następców*, „Studia Warمیńskie” 2020, nr 57, s. 157–166.

NAUKI PRAWNE / LEGAL SCIENCES

DOBROŚŁAWA TOMZIK

Izba Adwokacka w Katowicach

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5163-8851>

e-mail: adwokatdtomzik@interia.pl

CZY KONIECZNE JEST USTAWOWE DOPRECYZOWANIE KODEKSOWYCH PRZESŁANEK ORZEKANIA O PIECZY NAPRZEMIENNEJ?

Streszczenie: Piecza naprzemienna znajduje się w polu zainteresowania tak stron postępowania, jak i doktryny prawa. W istocie, mając na uwadze transformację w zakresie prawa rodzinnego, winno się rozważyć, czy zasadne jest pozostawienie *status quo*, a zatem dowolności orzekania w zakresie tychże spraw w oparciu o klauzulę generalną dobra dziecka, czy też winno się literalnie wymienić przesłanki do zastosowania tychże w celu ułatwienia pracy sędziom, a przede wszystkim realizacji zasad wynikających z prawa rodzinnego.

Słowa kluczowe: piecza naprzemienna, władza rodzicielska, prawo rodzinne

IS IT NECESSARY TO SPECIFY THE STATUTORY REQUIREMENTS FOR ADJUDICATING ON JOINT PHYSICAL CUSTODY?

Abstract: Both- the parties and the legal doctrine are interested in joint physical custody. Indeed, given the transformations in family law, it is worth considering whether it is justified to maintain the status quo, and therefore the discretion to adjudicate these matters based on the general child welfare clause, or whether the conditions for applying these requirements should be explicitly listed to facilitate the work of judges and, above all, to implement the principles arising from family law.

Keywords: joint physical custody, parental authority, family law

1. Wstęp

Problem pieczy naprzemiennnej, choć nie ma wprost uregulowania prawnego w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej: kro), ma wymiar praktyczny¹, zwłaszcza że od 2015 r. systematycznie rośnie odsetek spraw,

¹ Szerzej na ten temat: M. Sikorska, M. Gawrońska, *Piecza naprzemienna w Polsce – diagnoza i rekomendacje dla polityk publicznych*, Warszawa 2025, s. 7, <www.pieczanaprzemienna.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2025/04/raport.pdf>, dostęp: 26.07.2025.

w których jest orzekane wspólne wykonywanie władzy rodzicielskiej przez rodziców po rozwodzie². Ostatnie nowelizacje prawa rodzinnego nakierowane były jednak na prawo małżeńskie³ w zakresie rozwodów „urzędowych” oraz zmian dotyczących zawinienia w rozkładzie pożycia. Niemniej problem pieczy naprzemiennej łączy się nierozzerwalnie z kognicją sądów w sprawach o rozwód lub separację, względnie rodziców żyjących w rozłączeniu, czy to na zasadzie zmiany orzeczenia o rozwód, czy też niebędących małżonkami.

2. Definicja pieczy naprzemiennej

Jak wskazano powyżej, w prawie rodzinnym brakuje uregulowania materialnoprawnego pieczy naprzemiennej. Samo pojęcie „pieczy naprzemiennej” występuje w doktrynie także jako „opieka naprzemienna” czy też „naprzemienna władza rodzicielska”⁴. O ile piecza naprzemienna i opieka naprzemienna, biorąc pod uwagę, że są zbliżone do atrybutów władzy rodzicielskiej (pieczy nad osobą dziecka, potocznie zwanej także „opieką nad dzieckiem”), to określenie „naprzemienna władza rodzicielska” jest terminologicznie błędne, gdyż władza rodzicielska pozostaje w gestii obojga rodziców, zmienia się jedynie jej element w postaci miejsca pobytu dziecka.

Jedyną prawną definicją jest „opieka naprzemienna” uregulowana w art. 5 ust. 2a ustawy z 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁵. Ustawa ta wprost odnosi się do sądowych orzeczeń regulujących pieczę naprzemienną obojga rodziców rozwiedzionych, żyjących w separacji lub w rozłączeniu, sprawowaną w porównywalnych i powtarzających się okresach⁶.

Pieczą, zdaniem autorki, jest zjawiskiem polegającym na tym, że w określonym w porozumieniu rodzicielskim terminie małoletnie dziecko stron przebywa faktycznie u jednego z rodziców, a następnie w takim samym czasie przebywa u drugiego. W praktyce, zwłaszcza Europy Zachodniej (pomysł pochodzi ze Szwecji), przedstawia się model pieczy naprzemiennej w formie gniazdowania (ang. *birdnest*) polegający na tym, że dzieci pozostają w dawnym rodzinnym

² Informator statystyczny wymiaru sprawiedliwości, opracowania wieloletnie, <<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>>, 26.07.2025.

³ Projekt z 7 maja 2025 r. *Ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw*, <<https://www.gov.pl/attachment/13ec9880-d314-4f60-8cb3-7c5788c4395f>>, dostęp: 26.07.2025. W 2025 r. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego wyraziła stanowisko jedynie co do pieczy współdzielonej, zob. online <<https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722>>, dostęp: 26.07.2025.

⁴ Uwagę na tę kwestię zwracają: K. Kędziera, M. Stępień, *Pieczą naprzemienną w polskim prawie rodzinnym*, „Palestra” 2018, nr 3, s. 26; K. Kamińska, *Ewolucja władzy rodzicielskiej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji pieczy naprzemiennej (joint physical custody)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 19(2020), z. 1, s. 90.

⁵ *Ustawa z 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci*, Dz.U. z 2018 r., poz. 2134 i 2354 oraz z 2019 r., poz. 60 i 303.

⁶ P. Długokęcka, *Dopuszczalność pieczy naprzemiennej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50, s. 83.

mieszkań, za to rodzice na zmianę wprowadzają się do mieszkania dzieci i sprawują nad nimi bieżącą pieczę zgodnie z porozumieniem⁷. Wyróżnia się⁸ także inne modele pieczy naprzemiennnej, takie jak: „długoterminowa” (ang. *long-term block time*)⁹, „krótkoterminowa” (ang. *alternating short-term block time*)¹⁰ oraz „uznaniowa” (ang. *free access*)¹¹.

Maria Baranowska-Bolesta za głosami doktryny podnosi, iż piecza naprzemienna jest ustaloną w drodze odpowiednich postępowań sądowych formułą sprawowania pieczy nad dzieckiem, polegającą na naprzemiennym i zgodnym z ustalonym harmonogramem przebywaniu dziecka w powtarzających się okresach u każdego z rodziców, pod warunkiem przysługiwania rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej¹². *A contrario* zatem bez stosownego wszczętego postępowania sądowego rodzice nie mogą sami porozumieć się co do pieczy naprzemiennnej ani jej stosować¹³. Zdaniem autorki niniejszego opracowania, rodzice po podpisaniu porozumienia rodzicielskiego¹⁴ mogą stosować te rozwiązania, „sprawdzać je” w życiu codziennym. Dopiero jednak od wydania dokumentu przez sąd w formie wyroku lub postanowienia ma ono moc prawną, jest wykonalne, egzekwowalne. Uregulowanie pieczy naprzemiennnej ma zastosowanie jedynie w sytuacji wszczętego (i najczęściej zakończono) postępowania, czy to opiekuńczego w zakresie art. 107 kro wobec rodziców żyjących w rozłączeniu (czy to bez ślubu, czy po rozwodzie w formie zmiany orzeczenia rozwodowego), czy też rozwodu zgodnie z art. 58 kro. Nie jest wykluczone, że ustalenie pieczy naprzemiennnej miało miejsce na mocy porozumienia dołączonego jako załącznik do pozwu, czy też jako porozumienia powstałego w drodze mediacji, będącego ugodą medacyjną pochodzącą z mediacji sądowej, jak i pozasądowej. O ile jednak ograniczenie, zawieszenie, pozbawienie,

⁷ <www.mamadu.pl/163732,gniazdowanie-co-to-jest-na-czym-polega-jak-wprowadzic-opinia-psychologa>, dostęp: 26.07.2025.

⁸ A.E. Atwell, U.S. Moore, E. Nielsen, Z. Levite, *Effects of Joint Custody*, „The Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law” 12(1984), nr 2, s. 151, <<https://jaapl.org/content/jaapl/12/2/149.full.pdf>>, dostęp: 26.07.2025.

⁹ Dzieci spędzają np. rok z każdym z rodziców bądź z jednym rok szkolny, z drugim całe wakacje.

¹⁰ W okresach miesięcznych, tygodniowych, połowę tygodnia, każdy dzień lub po pół dnia na przemian.

¹¹ Dowolne okresy zmiany pieczy.

¹² M. Baranowska-Bolesta, *Piecha naprzemienna rodziców nad dzieckiem – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 9, s. 48–49, za: M. Andrzejewski, *Piecha naprzemienna – między formalną dopuszczalnością a merytoryczną zasadnością jej orzekania*, w: *Rodzina w sytuacji okołorozwodowej. Współczesne dylematy psychologiczne i prawne*, pod red. A. Czeredereckiej, Kraków 2018, s. 85; M. Domański, *Model pieczy naprzemiennnej jako rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku rozwodowym (na tle nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 25.06.2015 r.)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 7–8, s. 55; tegoż, *Rozstrzygnięcie w wyroku rozwodowym o miejscu pobytu dziecka*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 11–12, s. 118.

¹³ Odmienne na ten temat w zakresie porozumienia rodziców co do świadczenia tzw. 500 plus: A. Partyk, *O „opiece naprzemiennnej” mogą zdecydować rodzice, a nie tylko sąd*, LEX/el. 2020, dostęp: 26.07.2025.

¹⁴ Zaznacza się przy tym, że porozumienie rodzicielskie nie jest jednoznaczne z pieczą naprzemienną. Rodzice mogą porozumienia stosować nawet wtedy, jeśli tej pieczy nie planują, mogą wykonywać pieczę na przemian, a jeśli wspólnie, to zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu.

przyznanie władzy rodzicielskiej nie mogą zostać określone w drodze mediacji¹⁵, to już sposób jej wykonywania przez rodziców, np. w formie pieczy naprzemiennej, może¹⁶. Zwłaszcza że w każdym przypadku to sąd zatwierdza swoim autorytetem ugodę medacyjną. Niezależnie od wszystkiego, wobec przyjęcia w Polsce modelu polegającego na tym, iż to raczej dziecko zmienia miejsce pobytu, a nie rodzice wymieniają się uprawnieniami w tym czasie¹⁷, sądy obligatoryjnie wskazują miejsca stałego pobytu dziecka u jednego z rodziców¹⁸.

3. Okoliczności istotne dla orzekania o pieczy naprzemiennej

Obecnie jedyne podstawy kodeksowe to dobro dziecka oraz porozumienie rodzicielskie. Pojęcie dobra dziecka stanowi zarówno zasadę prawa, jak i klauzulę generalną¹⁹. W doktrynie znajduje się wiele definicji, m.in. rozumiane jako „prawo do prawidłowego rozwoju psychofizycznego i duchowego”²⁰, a także „zbiór wartości o charakterze niematerialnym i materialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju duchowego i fizycznego dziecka oraz należytego przygotowania go do życia w społeczeństwie”²¹, jak również „zespół świadczeń tak materialnych, jak i duchowych na rzecz dziecka”²². Wszystkie definicje zawierają w sobie aspekty majątkowe, jak i niemajątkowe, a nadto samo pojęcie dobra dziecka występuje zarówno jako przesłanka do oddalenia pozwu o rozwód, jak i do uwzględnienia kwestii opiekuńczych. Maciej Domański zaznacza, iż sama klauzula dobra dziecka jest niezwykle kontrowersyjna i ma specyficzny charakter, wymagający do jej oceny wielopłaszczyznowej analizy w poszukiwaniu optymalnego rozwiązania dla dziecka indywidualnie w każdym przypadku²³.

¹⁵ D. Tomzik, *Zdatność medacyjna*, w: *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, pod red. C. Roguli, A. Zemke-Góreckiej, Lex/el 2021; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 65–66.

¹⁶ D. Tomzik, *Zdatność medacyjna...*; U. Dąbrowska, w: *Rozwód i separacja*, pod red. J. Ignaczewskiego, Legalis 2010.

¹⁷ Szerzej na temat relacji *joint legal custody* a *joint physical custody*: D.E. Abrams, N.R. Cahn, C.J. Ross, D.D. Meyer, *Contemporary Family Law*, St. Paul 2009, s. 767; J. Kosińska-Wiercińska, *Władza rodzicielska nad małoletnim dzieckiem w razie rozwodu rodziców na tle prawa amerykańskiego*, „Rodzina i Prawo” 2011, nr 19, s. 21n.

¹⁸ W. Stojanowska, *Pozostawienie pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rozwiedzionym małżonkom nad ich małoletnimi dziećmi*, „Zeszyty Naukowe IBPS” 1975, nr 2, s. 69.

¹⁹ R. Słabuszewski, *Dobro dziecka a podział majątku małżonków*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 7–8, s. 98, za: J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2002, s. 41; T. Smyczyński, w: *System prawa prywatnego*, pod red. Z. Radwańskiego, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014, s. 56.

²⁰ D. Tomzik, *Porozumienie wychowawcze – dobro dziecka czy wygoda sądu?*, „Młoda Palestra” 2016/2017, nr 11, s. 48, za: K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2016.

²¹ W. Stojanowska, *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979, s. 27.

²² S. Kołodziejki, *Dobro wspólnych małoletnich dzieci – jako przesłanka odmowy rozwodu*, „Palestra” 1965, nr 9, s. 30.

²³ M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych*, Warszawa 2015, s. 17, <www.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Domański-M_Orzekanie-o-pieczy-naprzemiennej-w-wyrokach-rozwodowych.pdf>, dostęp: 14.08.2025.

Pisemne porozumienie – ustawodawca od zmiany wprowadzonej w życie 29 sierpnia 2015 r. (ustawą z 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego²⁴) wskazuje wprost, iż musi być ono pisemne. Pomiędzy 13 czerwca 2009 r. (zmiana wprowadzona ustawą z 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw²⁵) a 28 sierpnia 2015 r. mogło mieć formę dowolną²⁶. Porozumienie ma dotyczyć wyłącznie władzy rodzicielskiej – sposobu jej wykonywania oraz kontaktu rodziców z dzieckiem. Co do kwestii alimentacji – winno sporządzić się osobne porozumienie.

Odnosząc się do wymogu pisemności, to większość doktryny opowiada się za zwykłą formą pisemną z własnoręcznym podpisem²⁷. Henryk Haak i Anna Haak-Trzuskowska stoją na stanowisku, że nie jest wykluczona sytuacja poddyktowania treści przez rodziców do protokołu rozprawy czy też posiedzenia²⁸. Z jednej strony potencjalnie jest to możliwe, niemniej oświadczenia procesowe w dziedzinie władzy rodzicielskiej i kontaktów muszą mieć formę pisemną, gdyż *a contrario* do art. 193 § 2¹ k.p.c. spośród roszczeń zgłoszonych w sprawie o rozwód pozostających pod kognicją sądu jedynie roszczenie alimentacyjne uprawnionego może zostać zgłoszone ustnie. Coraz częściej także dochodzi do sytuacji, w których sądy w sprawach o rozwód nie przeprowadzają ustnie nawet przesłuchania stron wobec treści art. 271¹ k.p.c. w związku z art. 304 k.p.c.²⁹, co realnie uniemożliwiałoby realizację „zapomnianego dowodu” czy też „zapomnianego oświadczenia” w postaci porozumienia rodzicielskiego.

Pozakodeksowo w doktrynie³⁰ podnosi się następujące okoliczności:

- poziom konfliktu między rodzicami,
- przemoc i uzależnienia,
- stanowisko dziecka,
- wspólny model wychowawczy rodziców,
- wykonalność porozumienia,
- odległość miejsca zamieszkania rodziców od siebie³¹,
- status finansowy rodziców.

²⁴ Dz.U. z 2015, poz. 1062.

²⁵ Dz.U. z 2008, nr 220, poz. 1431.

²⁶ P. Długokęcka, *Porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 20, s. 35.

²⁷ M. Baranowska-Bolesta, *Pieczka naprzemienna rodziców nad dzieckiem – wybrane zagadnienia*, s. 52.

²⁸ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Rozwód i separacja. Komentarz do art. 55–61⁶ KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 7, 17, 41, 47, 66, 98, 100–102, 117, 177, 187, 193, 201, 203, 204, 205⁴, 232, 316–317, 366–367, 400, 425–446, 509, 510–511, 511², 516, 520, 567¹–567⁵)*, Warszawa 2020, s. 79–80.

²⁹ Szerzej na temat zwiększania się pisemności postępowania względem zasady ustności: M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, „Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 125–148.

³⁰ M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennnej...*, s. 40–67, P. Długokęcka, *Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennnej*, s. 89–90.

³¹ W doktrynie podnoszone jest, iż powinna to być odległość nie większa niż 30 km. Zob. M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennnej...*, s. 64.

Honorata Janik-Skowrońska³² analizowała na gruncie orzecznictwa, czy możliwe jest wprowadzenie pieczy naprzemiennej w sytuacji konfliktu rodziców. W istocie za Sądem Rejonowym w Inowrocławiu³³ podniosła ważki problem, iż zgoda obojga rodziców nie może stanowić warunku *sine qua non* do wprowadzenia pieczy naprzemiennej, gdyż sprzeczne jest to tak z założeniem ustawodawcy, jak i nieprawidłowe z punktu widzenia dobra dziecka. Najczęstszym powodem braku zgody są kwestie natury finansowej, niemniej w ocenie autorki edukacja rodziców, zwłaszcza reprezentowanych fachowo, czy też przy udziale mediatora, winna skutecznie uzmysłwić rodzicom, że alimentacja dziecka w pieczy naprzemiennej jest odrębną kwestią i roszczenia alimentacyjne z pieczą naprzemienną co do zasady nie wykluczają się.

4. Problematyka dowodowa

Zarówno sąd opiekuńczy w sprawie o zmianę wyroku rozwodowego, czy orzeczenie o władzy rodzicielskiej (względnie zatwierdzenie ugody mediacyjnej), jak i w sprawie o rozwód obowiązany jest do wszechstronnego i wnikliwego badania sytuacji dziecka³⁴, a zatem dogłębnego przeprowadzenia postępowania dowodowego³⁵.

W sytuacji spraw o rozwód ustawodawca wprost skonkretyzował wymogi postępowania dowodowego:

- nie można oprzeć rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa (art. 431 k.p.c.),
- przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron jest obligatoryjne (432 k.p.c.),
- ograniczenie postępowania dowodowego do przesłuchania stron jest niedopuszczalne, jeżeli małżonkowie mają wspólne małoletnie dzieci (art. 442 k.p.c.),
- postępowanie dowodowe ma zmierzać nie tylko do ustalenia okoliczności dotyczących rozkładu pożycia, ale i okoliczności dotyczących małoletnich (art. 441 k.p.c.)³⁶.

Katarzyna Kamińska³⁷ sygnalizuje, że w zakresie orzekania o pieczy naprzemiennej winniśmy orzekać zgodnie z zasadami europejskiego prawa rodzinnego (ang. *Principles of European Family Law*) opracowanymi przez Komisję Europejskiego Prawa rodzinnego³⁸. Według niej zgodnie z zasadą 3:20³⁹ przed

³² H. Janik-Skowrońska, *Pieczą współdzieloną (naprzemienną) w Polsce. Studium prawnosocjologiczne*, Warszawa 2024, s. 144–153.

³³ Wyrok SR w Inowrocławiu z dnia 2.01.2018 r., III Nsm 37/16, w: H. Janik-Skowrońska, *Pieczą współdzieloną (naprzemienną) w Polsce...*, s. 146.

³⁴ M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej...*, s. 64.

³⁵ P. Długokęcka, *Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej*, s. 90.

³⁶ M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej...*, s. 116.

³⁷ K. Kamińska, *Sprawowanie władzy rodzicielskiej w formie pieczy naprzemiennej w sytuacji rozwodu lub rozstania rodziców*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 11–12, s. 136.

³⁸ *Principles of European Family Law*, <<http://ceflonline.net/principles/>>, dostęp: 26.07.2025.

³⁹ Principle 3:20 Residence (2): The child may reside on an alternate basis with the holders of parental responsibilities upon either an agreement approved by a competent authority

orzeczeniem pieczy naprzemiennej należy wziąć pod uwagę w szczególności: 1) wiek dziecka i jego zdanie na ten temat, 2) zdolność i gotowość rodziców do współpracy ze sobą w sprawach dziecka, jak również ich sytuację osobistą, 3) odległość między miejscami zamieszkiwania rodziców i szkołą dziecka⁴⁰.

Wobec powyższego opieranie się wyłącznie na porozumieniu rodzicielskim jest nietrafione. Niekoniecznie także samo zdanie rodziców – stron postępowania – będzie kluczowe. Marcin Białecki zaznacza, iż do najczęściej wykorzystywanych środków dowodowych w sprawach o rozwód i separację należą dowody z zeznań świadków, dokumentów urzędowych i prywatnych, opinie biegłych Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno-Konsultacyjnego (obecnie OZSS = Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów – D.T.), dowody, o których mowa w art. 308 § 1 k.p.c., ale także dowody zdobywane w sposób bezprawny bądź podstępny (nagrania z dyktafonu, wyciągi z korespondencji e-mail, fotografie z tzw. zrzutów ekranowych) i obligatoryjne przesłuchanie stron, a ponadto dowód z wywiadu kuratorskiego (art. 434 k.p.c.) oraz z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów (art. 290 k.p.c.)⁴¹. Nierzadko w praktyce sądy przewidują jako wystarczający dowód wywiad kuratorski bądź przesłuchanie świadka na okoliczności dotyczące dziecka⁴². W ocenie autorki nie do końca jest to postępowanie zgodne z obecnymi uregulowaniami procedury cywilnej w sprawach dotyczących dzieci, zwłaszcza że wywiad kuratora nie może zastąpić postępowania dowodowego⁴³.

Polska procedura cywilna nie przewiduje hierarchii dowodów, czy też prawidłowo rzecz ujmując – środków dowodowych⁴⁴. Przy czym każdy z nich ma swoje określone cele. Sprawy opiekuńcze cechują się często długotrwałością postępowań ze względu właśnie na powinności sądu dogłębnego badania sprawy. Warto w tym miejscu rozważyć, czy stworzenie przykładowo katalogu przesłanek wprost nie ułatwi sądom podjęcia natychmiastowych działań już na etapie dekretacji sprawy.

Wiele kontrowersji budzą prywatne opinie, bądź też ekspertyzy psychologiczne. Opinie prywatne stanowią jedynie dowód z dokumentu, nie zaś źródło wiadomości specjalnych, niemniej na etapie zgodności woli stron, wspólnego badania i przy ich wspólnym udziale dowód ten winien być adekwatny do podjęcia decyzji. Należy zgodzić się z Aleksandrą Partyk⁴⁵, która w opracowaniu

or a decision by a competent authority. The competent authority should take into consideration factors such as: (a) the age and opinion of the child; (b) the ability and willingness of the holders of parental responsibilities to cooperate with each other in matters concerning the child, as well as their personal situation; (c) the distance between the residences of the holders of the parental responsibilities and to the child's school.

⁴⁰ K. Kamińska, *Sprawowanie władzy rodzicielskiej...*, s. 137.

⁴¹ M. Białecki, *Gromadzenie dowodów sprzecznych z prawem przez strony w sprawach o rozwód i separację*, w: D. Gil, E. Kruk, *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, t. 2, Lublin 2015, s. 74.

⁴² Zob. E. Holewińska-Łapińska, *Pozostawienie władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi obojgu rozwiedzionym rodzicom oraz rozstrzygnięcia o kontaktach z dziećmi w wyrokach rozwodowych*, Warszawa 2012, s. 141–142.

⁴³ M. Manowska, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 44.

⁴⁴ Szerzej na ten temat m.in. H. Mądrzak, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1999, s. 153.

⁴⁵ A. Partyk, *Ekspertyza prywatna to legalny dowód*, LEX/el. 2021.

(za Sądem Apelacyjnym w Lublinie⁴⁶) wskazała, że opinia prywatna jako dokument prywatny może być uznana za rzetelną i wiarygodną. A to, iż nie ma charakteru urzędowego, nie sprawia, że nie może być podstawą do czynienia ustaleń w sprawie, zaś ekspertyzy mogą podlegać swobodnej ocenie dowodów, tak jak wszelkie inne dowody. „To, iż dokument nie ma charakteru urzędowego, nie oznacza, że powinien być negatywnie oceniony w sporze w zakresie jego mocy dowodowej” – uznał sąd apelacyjny, przywołując stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z 22 sierpnia 1950 r., C 142/50 (LEX nr 151466). W ocenie autorki załączenie do pozwu opinii dotyczącej relacji na linii obojga rodziców i dziecka stanowczo przyspieszy procedowanie w sprawach opiekuńczych. O ile nie można zastępować nimi opinii biegłego, to nawet w sprawach rodzinnych sąd nie ma przymusu korzystania z biegłych z Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów bądź też konkretnego biegłego. Równie dobrze opinia prywatna może stanowić asumpt do rozważań w zakresie dopuszczenia dowodu z opinii biegłych w razie wątpliwości sądu. Niemniej w sytuacji braku kwestionowania opinii przez strony postępowania nawet dokument prywatny mający jednak charakter obiektywny może i powinien znacząco przyspieszyć postępowanie, a także zrealizować zasadę dobra dziecka.

Jak wskazano wyżej, w praktyce powoływany jest nierzadko dowód z zeznań świadka, który ma potwierdzić kompetencje rodzicielskie lub też to, że małoletni odnajduje się w pieczy naprzemiennej stosowanej już przez rodziców. W tym charakterze powoływani są niekiedy specjaliści – pedagodzy, czy też psychologowie (zwolnieni z tajemnicy przez rodziców) i mimo że są to osoby posiadające wiedzę specjalną, pozostają świadkami⁴⁷. A dowody takie nie są tak kategorycznie krytykowane jak opinie prywatne.

Stanowiska opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów jako najbardziej adekwatne powinny służyć przeanalizowaniu sytuacji relacji rodzicielskich oraz na linii rodzic – dziecko. Coraz częściej także przemawiają za zasadnością stosowania pieczy naprzemiennej⁴⁸.

Wywiad kuratora powinien być przeprowadzony w sytuacji, gdy rodzice deklarują chęć wychowania dziecka w pieczy naprzemiennej, bądź już jej realizacji. Wywiad środowiskowy ma dotyczyć małoletniego i jego środowiska, w szczególności zachowania się i warunków wychowawczych małoletniego, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki małoletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowania działań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień małoletniego⁴⁹.

⁴⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 18 października 2021 r., I ACa 789/20, LEX nr 3254189.

⁴⁷ Szerzej na ten temat: K. Knoppek, *Rozgraniczenie dowodu z zeznań świadków i dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 4, s. 121–127.

⁴⁸ K. Kamińska, *Ewolucja władzy rodzicielskiej...*, s. 90.

⁴⁹ F. Zedler, *Dowód nienazwany w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 4, s. 476–477.

W ocenie autorki poza środkami dowodowymi kluczowe dla rozpoznania sprawy małoletnich po 15 lutego 2024 r.⁵⁰ jest obligatoryjne przeprowadzenie wysłuchania małoletniego. Samo wysłuchanie dowodem nie jest⁵¹, ale stanowi pomocniczą instytucję procesową o charakterze technicznym, służącą do uzyskania przez sąd wyjaśnień i oświadczeń potrzebnych do rozstrzygnięcia sprawy w celu zapoznania się z opinią dziecka, a nie faktów przez nie przytaczanych⁵². Samo wysłuchanie zasadniczo odbywa się przed sądem, jednak poza salą sądową⁵³ i niezależnie od woli rodziców⁵⁴. W ocenie autorki wysłuchanie małoletniego jest możliwe także w mediacji, gdyby rodzice – strony postępowania – postanowili tą drogą dokonać ustalenia sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej. Wszak w standardach prowadzenia mediacji dopuszczono możliwość dołączenia dzieci do mediacji pod warunkiem zgody obojga rodziców⁵⁵. Dziecko jest równorzędnym podmiotem w sporze rodziców⁵⁶. Autorka uważa, że w sytuacji, w której przykładowo mediatorem jest psycholog lub też mieszany zespół prawniczo-psychologiczny, zagwarantowana zostanie jednocześnie zasada wysłuchania dziecka w postępowaniu, jak i prawa dziecka tak prawne, jak i zdrowotne oraz komfort psychiczny.

5. Podsumowanie

Wobec rosnącego zainteresowania instytucją pieczy naprzemiennej, w ocenie autorki zdaje się zasadne stworzenie przepisów natury materialnoprawnej oraz procesowej konkretyzujących wykorzystanie pieczy naprzemiennej, tak by uniknąć sporów interpretacyjnych na gruncie różnych systemów (prawa cywilnego⁵⁷ i administracyjnego), jak i nierówności wobec stron postępowań czy też w innych postępowaniach. Obecnie jest to ujmowane dowolnie, niekoniecznie wnikliwie i z uwzględnieniem dobra dziecka, które ma zawsze prawo do wychowania przez oboje rodziców. Bez wątpienia największym problemem jest brak ustawowych

⁵⁰ Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2023, poz. 1606.

⁵¹ U. Dąbrowska, w: *Rozwód i separacja*, s. 263.

⁵² D. Wybrańczyk, *Wysłuchanie małoletniego w postępowaniu cywilnym – poradnik dla praktyków*, LEX/el. 2025.

⁵³ M.M. Cieśliński, W. Machała, *Sądowe wysłuchanie dziecka a stanowisko jego rodziców*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 1, s. 45.

⁵⁴ Tamże, s. 45–58.

⁵⁵ A. Cybulko, w: E. Gmurzyńska, R. Morek, *Mediacje. Teoria i praktyka*, Lex/el. 2024.

⁵⁶ M. Michalak, *Mediacja a dziecko*, w: *Mediacja dla każdego*, pod red. L. Mazowieckiej, Warszawa 2010, s. 119; D. Wybrańczyk, *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*, Lex/el. 2022.

⁵⁷ „Z powodu braku jednoznacznej definicji, a przede wszystkim braku wytycznych do dotyczących orzekania pieczy naprzemiennej, sędziowie różnie interpretują, czym jest piecza naprzemienna – czy formą wykonywania władzy rodzicielskiej, czy formą kontaktów” – M. Sikorska, M. Gawrońska, *Pieczna naprzemienna w Polsce...*, s. 33.

wskazań, w oparciu o jakie kryteria należy badać zgodność z dobrem dziecka⁵⁸. Tym samym należy rozważyć dotychczasowe zwyczajowe wytyczne w celu urealnienia możliwości zwiększania częstotliwości orzekania pieczy naprzemiennej. Wydaje się przy tym, że ze względu na ograniczenia zasady dyspozycyjności w sprawach opiekuńczych⁵⁹, sądy z urzędu winny rozważać, czy w danym przypadku, np. rozvodu stron, nie jest zasadne orzeczenie pieczy naprzemiennej nawet wbrew jednoznacznej woli stron, a w sytuacji, przykładowo, wniosków rodziców nieskonfliktowanych, którzy jednak chcieliby zachować pieczę nad dzieckiem po rozstaniu.

W ramach postulatów *de lege ferenda* konieczna będzie zmiana art. 58 oraz 107 kro.

Do warunków ustanowienia pieczy naprzemiennej ustawa powinna wskazać: zgodny wniosek stron, istniejącą silną więź emocjonalną dziecka z obojgiem rodziców, pisemne porozumienie rodzicielskie w zakresie władzy i kontaktów, pozytywną opinię specjalistyczną z zakresu psychologii i psychiatrii dotyczącą relacji rodzic–rodzic i rodzic–dziecko oraz braku przeciwwskazań do wykonywania władzy rodzicielskiej, bliskość miejsca zamieszkania rodziców, zgodę małoletniego, równą stopę życiową rodziców.

Proponuje się zatem, aby w ramach obowiązkowych załączników już na etapie wnioskowania o pieczę naprzemienną do pozwu lub pisma dołączyć porozumienie wychowawcze (najlepiej sporządzone przy udziale mediatora sądowego z doświadczeniem w sprawach rodzinnych, który także porozmawia z małoletnim), pozytywną opinię psychologiczną, a na etapie postępowania sądowego czy też w mediacji koniecznie wysłuchać małoletniego, o ile jest w stanie przekazać swoje rozsądne życzenie.

BIBLIOGRAFIA

- Abrams D.E., Cahn N.R., McClain L.C., Rosss C.J., Matsumura K.T., Dixon W.J., *Contemporary Family Law*, St. Paul 2009.
- Andrzejewski M., *Pieczą naprzemienną – między formalną dopuszczalnością a merytoryczną zasadnością jej orzekania*, w: *Rodzina w sytuacji okołorozwodowej. Współczesne dylematy psychologiczne i prawne*, pod red. A. Czeredereckiej, Kraków 2018.
- Atwell Anthony E., Moore U.S., Nielsen E., Levite Z., *Effects of Joint Custody*, „The Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law” 1984, t. 12, nr 2.
- Baranowska-Bolesta M., *Pieczą naprzemienną rodziców nad dzieckiem – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 9.
- Białecki M., *Gromadzenie dowodów sprzecznych z prawem przez strony w sprawach o rozwód i separację*, w: D. Gil, E. Kruk, *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, t. 2, Lublin 2015.
- Bładowski B., *Metodyka pracy sędziego*, Warszawa 2013.
- Cieśliński M.M., Machała W., *Sądowe wysłuchanie dziecka a stanowisko jego rodziców*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 1.
- Cybulko A., w: E. Gmurzyńska, R. Morek, *Mediacje. Teoria i praktyka*, Lex/el2024.

⁵⁸ K. Kamińska, *Pieczą naprzemienną a władza rodzicielska rodziców żyjących w rozłączeniu*, Lex/el 2022.

⁵⁹ B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego*, Lex/el 2013.

- Dąbrowska U., w: *Rozwód i separacja*, pod red. J. Ignaczewskiego, Legalis 2010.
- Dąbrowska U., w: *Rozwód i separacja*, pod red. red. J. Ignaczewskiego, A. Bodnara, U. Dąbrowskiej, J. Maciejowskiej, A. Stempniaka, A. Śledzińskiej-Simon, Warszawa 2012.
- Długokęcka P., *Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemienną*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50.
- Długokęcka P., *Porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 20.
- Domański M., *Model pieczy naprzemienną jako rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku rozwodowym (na tle nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 25.06.2015 r.)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 7–8.
- Domański M., *Orzekanie o pieczy naprzemienną w wyrokach rozwodowych*, Warszawa 2015, <www.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Domański-M._Orzekanie-o-pieczy-naprzemienną-w-wyrokach-rozwodowych.pdf>, dostęp: 26.07.2025.
- Domański M., *Orzekanie o pieczy naprzemienną w wyrokach rozwodowych*, „Prawo w działaniu. Sprawy cywilne” 2016, nr 50.
- Domański M., *Rozstrzygnięcie w wyroku rozwodowym o miejscu pobytu dziecka*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 11–12.
- Dziurda M., *Czy nadchodzi zmierzch zasady usłowności w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Haak H., Haak-Trzuskawska A., *Rozwód i separacja. Komentarz do art. 55–61⁶ KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 7, 17, 41, 47, 66, 98, 100–102, 117, 177, 187, 193, 201, 203, 204, 205⁴, 232, 316–317, 366–367, 400, 425–446, 509, 510–511, 511², 516, 520, 567¹–567⁵)*, Warszawa 2020.
- Holewińska-Lapińska E., *Pozostawienie władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi obojgu rozwiedzionym rodzicom oraz rozstrzygnięcia o kontaktach z dziećmi w wyrokach rozwodowych*, Warszawa 2012.
- Ignatowicz J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2002.
- Informator statystyczny wymiaru sprawiedliwości, opracowania wieloletnie, <<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>> dostęp: 26.07.2025.
- Janik-Skowrońska H., *Pieczęć współdzielona (naprzemienna) w Polsce. Studium prawnosocjologiczne*, Warszawa 2024.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014.
- Kamińska K., *Ewolucja władzy rodzicielskiej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji pieczy naprzemienną (joint physical custody)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 19(2020), z. 1.
- Kamińska K., *Pieczęć naprzemienna a władza rodzicielska rodziców żyjących w rozłączeniu*, Lex/el 2022.
- Kamińska K., *Sprawowanie władzy rodzicielskiej w formie pieczy naprzemienną w sytuacji rozvodu lub rozstania rodziców*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 11–12.
- Kędziera K., Stępień M., *Pieczęć naprzemienna w polskim prawie rodzinnym*, „Palestra” 2018, nr 3.
- Knoppek K., *Rozgraniczenie dowodu z zeznań świadków i dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 4.
- Kołodziejowski S., *Dobro wspólnych małoletnich dzieci – jako przesłanka odmowy rozwodu*, „Palestra” 1965, nr 9.
- Kosińska-Wiercińska J., *Władza rodzicielska nad małoletnim dzieckiem w razie rozvodu rodziców na tle prawa amerykańskiego*, „Rodzina i Prawo” 2011, nr 19.
- Mądrzak H., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1999.
- Manowska M., *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Michalak M., *Mediacja a dziecko*, w: *Mediacja dla każdego*, pod red. L. Mazowieckiej, Warszawa 2010.
- Partyk A., *Ekspertyza prywatna to legalny dowód*, LEX/el. 2021, dostęp: 26.07.2025.
- Partyk A., *O „opiece naprzemienną” mogą zdecydować rodzice, a nie tylko sąd*, LEX/el. 2020, dostęp: 26.07.2025.
- Principles of European Family Law*, <<http://ceflonline.net/principles/>>, dostęp: 26.07.2025.

- Sikorska M., Gawrońska M. *Piecza naprzemienna w Polsce – diagnoza i rekomendacje dla polityk publicznych*, Warszawa 2025, <www.pieczanaprzemienna.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2025/04/raport.pdf>, dostęp: 26.07.2025.
- Słabuszewski R., *Dobro dziecka a podział majątku małżonków*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 7–8.
- Smyczyński T., w: *System prawa prywatnego*, pod red. Z. Radwańskiego, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014.
- Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w sprawie wprowadzenia przepisów prawnych regulujących pieczę współdzieloną*, Warszawa 2025, <https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722>.
- Stojanowska W., *Pozostawienie pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rozwiedzionym małżonkom nad ich małoletnimi dziećmi*, „Zeszyty Naukowe IBPS” 1975, nr 2.
- Stojanowska W., *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979.
- Tomzik D., *Porozumienia wychowawcze – dobro dziecka czy wygoda sądu?*, „Młoda Palestra” 2016/2017, nr 11.
- Tomzik D., *Zdatność mediacyjna*, w: *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, pod red. C. Roguli, A. Zemke-Góreckiej, Lex/el 2021.
- Wybrańczyk D., *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*, Lex/el 2022.
- Wybrańczyk D., *Wysłuchanie małoletniego w postępowaniu cywilnym – poradnik dla praktyków*, LEX/el. 2025.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 18 października 2021 r.*, I ACa 789/20, LEX nr 3254189.
- Wyrok SR w Inowrocławiu z dnia 2 stycznia 2018 r.*, III Nsm 37/16.
- Zedler F., *Dowód nienazwany w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 4, s. 476–477.
- <www.mamadu.pl/163732,gniazdowanie-co-to-jest-na-czym-polega-jak-wprowadzic-opinia-psychologa>, dostęp: 26.07.2025.

PSYCHOLOGIA / PSYCHOLOGY

ANDRZEJ DAKOWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3614-8985>

e-mail: a.dakowicz@uwb.edu.pl

SPRĘŻYSTOŚĆ PSYCHICZNA MŁODYCH MĘŻCZYŹN O ODMIENNYM POZIOMIE DOJRZAŁOŚCI PSYCHICZNEJ DO MAŁŻEŃSTWA

Streszczenie: Celem pracy była próba określenia, czy dojrzałość psychiczna do małżeństwa młodych mężczyzn, definiowana jako akceptacja siebie, wewnętrzna integracja oraz podejście do małżeństwa i życia rodzinnego ma związek ze sprężystością psychiczną? Uzyskane wyniki wykazały, że młodzi mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa charakteryzują się znacznie większą sprężystością psychiczną niż mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa.

Słowa kluczowe: sprężystość psychiczna, dojrzałość psychiczna do małżeństwa, młodzi mężczyźni

PSYCHOLOGICAL RESILIENCY OF YOUNG MEN WITH DIFFERENT LEVELS OF PSYCHOLOGICAL MATURITY FOR MARRIAGE

Abstract: The aim of the study was to determine whether psychological maturity for marriage among young men, defined as self-acceptance, internal integration, and attitudes toward marriage and family life is related to psychological resiliency? The results showed that young men with a higher level of psychological maturity for marriage are characterized by significantly greater psychological resiliency than those with a lower level of psychological maturity for marriage.

Keywords: psychological resiliency, psychological maturity for marriage, young men

Wprowadzenie

Dynamika bliskiej relacji interpersonalnej, jaką jest małżeństwo¹, zakłada z natury gotowość na nieustanne zmiany, którym należy poddać, aby wypełnić jego podstawowe funkcje². Mimo mniejszej liczby zawieranych związków małżeńskich, wzrostu liczby rozwodów i alternatyw dla małżeństwa takich jak konkubiny, samotne rodzicielstwo czy życie w pojedynkę³, udany związek małżeński kobiety z mężczyzną pozostaje dominującym pragnieniem współczesnej młodzieży⁴. Bardzo ważne jest również to, że powstająca na bazie małżeństwa rodzina jest wartością kulturową, funkcjonalną, strukturalną i prozdrowotną, co stanowi o jej ponadczasowości i uniwersalności⁵.

Warunkiem o istotnym znaczeniu w realizacji satysfakcjonującego oboje małżonków związku małżeńskiego jest ich dojrzałość psychiczna⁶, wśród których ważną rolę odgrywa sprężystość psychiczna⁷. Przejawia się ona m.in. w umiejętnym rozpoznawaniu nieustannie zmieniającej się rzeczywistości oraz adekwatnym odnajdywaniu się w intymnych relacjach interpersonalnych⁸.

¹ M. Plopa, T. Zajdlc-Plopa, K. Karasiewicz, *Dynamika związku małżeńskiego jako predyktor sytuacji rozwodowej*, „Czasopismo Psychologiczne” 23(2017), nr 1, s. 71–87, <<https://doi.org/10.14691/CPJ.23.1.71>>, dostęp: 02.07.2025.

² A. Tomkiewicz, *Struktura i funkcje małżeństwa i rodziny – zagrożenia i nadzieje*, „Roczniki Teologiczne” 51(2004), t. 10, s. 57–74, <<http://theologos.pl/xmlui/handle/1234567-89/11284>>, dostęp: 02.07.2025; A. Dakowicz, *Powodzenie małżeństwa. Uwarunkowania psychologiczne w perspektywie transgresyjnego modelu Józefa Kozielskiego*, Białystok 2014.

³ A. Żurek, *Przyszłość instytucji małżeństwa w opiniach małżonków z długim stażem małżeńskim*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 86(2024), nr 2, s. 299–315, <<https://doi.org/10.14746/rpeis.2024.86.2.15>>, dostęp: 02.07.2025.

⁴ J. Mariański, *Rodzina jako wartość podstawowa w świadomości młodzieży szkolnej*, „Copenhagen Political and Legal Studies” 2(2023), nr 2, s. 80–102, <<https://doi.org/10.15804/CPLS.2023207>>, dostęp: 02.07.2025; tenże, *Cele i dążenia życiowe jako wartości codzienne młodzieży szkolnej*, „Youth in Central and Eastern Europe” 11(2024), nr 18, s. 26–38, <<https://doi.org/10.24917/ycee.11534>>, dostęp: 02.07.2025; J. Smyła, *Wartości polskiej młodzieży: przegląd badań*, w: *Młodzież wobec wartości*, pod red. P. Magiery, Warszawa 2024, s. 123–151.

⁵ K. Wałęcka-Matyja, I. Janicka, *Rodzina jako wartość. Analiza psychologiczna wartości rodzinnych*, Łódź 2021.

⁶ S. Tykarski, *Znaczenie posiadania dojrzałej osobowości u osób przygotowujących się do małżeństwa – szkic psychologiczny z uwzględnieniem wątku pastoralnego*, „Teologia i Człowiek” 41(2018), nr 1, s. 117–136, <<https://doi.org/10.12775/TiCz.2018.007>>, dostęp: 08.07.2025; A. Dakowicz, *Zadowolenie z małżeństwa. Pedagogiczne implikacje dotyczące osobistego rozwoju małżonków, relacji małżeńskich i rodzicielskich*, Białystok 2021; M. Królczyk, *Wychowanie w rodzinie katolickiej. Refleksja na tle adhortacji Familiaris consortio i Amoris laetitia*, „Teologia i Moralność” 19(2024), nr 1, s. 231–246, <<https://doi.org/10.14746/TIM.2024.35.1.13>>, dostęp: 08.07.2025.

⁷ A. Lisiecka-Bednarczyk, *Rodzinne uwarunkowania przygotowania młodych dorosłych do założenia rodziny*, „Edukacja Dziecka” 7(2023), s. 197–214, <<https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.6092>>, dostęp: 08.07.2025; M. Karbowski, M. Ryś, W.M. Samborska, U. Tataj-Puzyna, *The importance of mental resilience in interpersonal communication and the unveiling of resentment – analysis of studies on young adults*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 60(2024), nr 4, s. 22–33, <<https://doi.org/10.34766/fer.v60i4.1321>>, dostęp: 08.07.2025.

⁸ A. Błasiak, E. Dybowska, *Wzmacnianie rezyliencji w rodzinie – współczesną potrzebą*, „Roczniki Pedagogiczne” 13(2021), nr 4, s. 59–72, <<http://doi.org/10.18290/rped21134.6>>, dostęp: 08.07.2025; A. Franczok-Kuczmowska, *Badanie odporności psychicznej u osób dorosłych*, „Psychologia Rozwojowa” 27(2022), nr 1, s. 9–26, <<https://doi.org/10.4467/20843-879PR.22.001.16676>>, dostęp: 08.07.2025.

Sprężystość (odporność) psychiczna jako istotny element związany z dojrzałością do małżeństwa

Dojrzałość do małżeństwa w zakresie sfery psychicznej⁹ przebiega równolegle z rozwojem osobowościowym, który dotyczy powiększania wewnętrznego bogactwa przeżyć, dążenia do szczęścia, wyboru celów i realizowania dążeń życiowych, giętkości adaptacyjnej, zwiększania odporności na frustrację, klasyfikowania hierarchii wartości, zaangażowania na rzecz dobra wspólnego, transgresji, kształtowania szacunku wobec drugiego człowieka, wyrabiania odpowiedzialności, dążenia do rozsądnej autonomii, budowania dojrzałości moralnej¹⁰. Ze względu na szczególnie bliską relację na całe życie z konkretną osobą, można przyjąć, że dojrzałość psychiczna do małżeństwa to zdolność do racjonalnego i realistycznego myślenia, wewnętrznej autonomii, podmiotowego traktowania drugiego człowieka oraz wglądu w motywy własnego postępowania¹¹.

Dojrzałość do małżeństwa jest efektem współdziałania struktury całej osobowości wobec nieustannie zachodzących zmian w rzeczywistości, istnieje wówczas, gdy osoba jest zdolna odnieść się do niepowodzeń w życiu małżeńskim podobnie jak do występujących w nim sukcesów¹².

W literaturze odporność psychiczna stanowi pojęcie złożone, najczęściej określane terminem *resilience* lub *resilency*¹³. *Resilience* określana jest mianem procesu¹⁴ związanego z efektywną adaptacją jednostki do problemów i trudności życiowych, gdzie wzorce adaptacji stanowią ramy dla późniejszych doświadczeń osoby, dzięki czemu możliwe jest rozwinięcie większej elastyczności zachowań w obliczu trudnych sytuacji. Schematy przystosowywania się do pojawiających się problemów czy kryzysów nie są tracone, lecz ulegają reorganizacji, a następnie włączeniu do nowych wzorców adaptacyjnych¹⁵.

⁹ A. Dakowicz, *Inteligencja emocjonalna młodych kobiet o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa*, „Roczniki Pedagogiczne” 16(2024), nr 52, s. 41–53, <<https://doi.org/10.18290/rped24164.3>>, dostęp: 15.07.2025.

¹⁰ P.K. Oleś, *Psychologia człowieka dorosłego*, Warszawa 2011; A. Dakowicz, *Inteligencja emocjonalna młodych mężczyzn o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa*, „Civitas et Lex” 13(2024), nr 2, s. 57–69, <<https://doi.org/10.31648/cetl.9945>>, dostęp: 15.07.2025.

¹¹ Z. Chlewiński, *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Poznań 1991; A. Dakowicz, *Inteligencja emocjonalna młodych kobiet...*, s. 41–53.

¹² A. Dakowicz, *Inteligencja emocjonalna młodych mężczyzn...*, s. 57–69.

¹³ N. Ogińska-Bulik, Z. Juczyński, *Skala pomiaru prężności – SPP-25*, „Nowiny Psychologiczne” 3(2008), s. 39–55; M. Ryś, E. Trzęsowska-Greszta, *Kształtowanie się i rozwój odporności psychicznej*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 34(2018), nr 2, s. 164–196, <<https://doi.org/10.34766/fer.v60i4.1321>>, dostęp: 15.07.2025.

¹⁴ S.S. Luthar, D. Cicchetti, B. Becker, *The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work*, „Child Development” 71(2000), nr 3, s. 543–562, <<https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>>, dostęp: 15.07.2025; K. Ostaszewski, *Druga strona ryzyka*, „Remedium” 144(2005), nr 2, s. 1–3.

¹⁵ B. Egeland, A. Sroufe, T.M. Yates, *Rethinking resilience. A developmental process perspective*, w: *Resilience and Vulnerability*, pod red. S.S. Luthar, Cambridge 2003, s. 243–259.

Odporność psychiczna określana terminem *resiliency* dotyczy cechy i związana jest z dyspozycją osobowościową¹⁶ jednostki do zaradności w warunkach codziennych, dzięki czemu posiada zdolność adaptacji do licznych zmian zachodzących w jej życiu. Wysoka odporność psychiczna (prężność osobowa) w tym rozumieniu sprawia, że człowiekowi łatwiej jest skutecznie radzić sobie z sytuacjami trudnymi dzięki umiejętnemu wykorzystaniu potencjału do zarządzania zasobami osobistymi oraz środowiskowymi¹⁷.

W prezentowanym opracowaniu sprężystość psychiczna rozumiana jest jako adaptacyjna elastyczność wynikająca ze zdolności dostosowania poziomu kontroli w zależności od sytuacji¹⁸. Umożliwia zrozumienie procesów motywacyjnych, emocjonalnych oraz zachowania, pozwalając wyjaśnić funkcjonowanie osób dobrze radzących sobie ze stresem, jak i wnikać w genezę zaburzeń psychicznych¹⁹. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że emocje pozytywne są wykorzystywane przez osoby o wysokim poziomie sprężystości psychicznej jako aktywny czynnik prowadzący do bardziej korzystnego funkcjonowania w obliczu trudnych sytuacji. Pomagają im oderwać się od negatywnych doświadczeń i przywrócić stan równowagi psychicznej²⁰. Odejście od negatywnych doświadczeń poprzez wzbudzenie pozytywnych emocji ma istotne znaczenie zarówno na gruncie psychologii zdrowia, jak i psychologii klinicznej²¹.

Osoby o niskiej sprężystości psychicznej (samokontroli) nie panują nad swoimi emocjami i eksponują je niezależnie od sytuacji. Łatwo jest im się rozprościć i zachować się niestosownie do sytuacji. Z drugiej strony, osoby o wysokim poziomie samokontroli cechuje pewna sztywność – brak spontaniczności²². Sprężystość psychiczna jest to zdolność dostosowania poziomu kontroli impulsów do sytuacji²³.

Sprężystość psychiczna wpływa pozytywnie na podejmowanie strategii, które przystosowują do ciągle zmieniającego się świata. Dzięki sprężystości spada skłonność do korzystania ze strategii nieadaptacyjnych na korzyść adaptacyjnych o charakterze prorozwojowym²⁴.

¹⁶ T.M. Ostrowski, *Egzystencjalne uwarunkowania odporności i prężności psychicznej*, Kraków 2022.

¹⁷ Z. Uchnast, *Prężność osobowa. Empiryczna typologia i metoda pomiaru*, „Roczniki Filozoficzne” 45(1997), nr 4, s. 27–51; tenże, *Prężność osobowa a egzystencjalne wymiary wartościowania*, „Roczniki Psychologiczne” 1998, nr 1, s. 7–27.

¹⁸ T.D. Letzring, J. Block, D.C. Funder, *Ego-control and ego-resiliency: Generalization of self-report scales based on personality descriptions from acquaintances, clinicians, and the self*, „Journal of Research in Personality” 39(2005), nr 4, s. 395–422.

¹⁹ Ł. Kaczmarek, *Skala Sprężystości Psychicznej – polska adaptacja Ego Resiliency Scale*, „Czasopismo Psychologiczne” 17(2011), nr 2, s. 263–266.

²⁰ M.M. Tugade, B.L. Fredrickson, *Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences*, „Journal of Personality and Social Psychology” 86(2004), nr 2, s. 320–333.

²¹ I. Heszen, H. Sęk, *Psychologia zdrowia*, Warszawa 2007; Ł. Kaczmarek, H. Sęk, M. Ziarko, *Sprężystość psychiczna i zmienne pośredniczące w jej wpływie na zdrowie*, „Przegląd Psychologiczny” 54(2011), nr 1, s. 29–46.

²² Ł. Kaczmarek, *Skala Sprężystości Psychicznej...*, s. 263–266.

²³ T.D. Letzring, J. Block, D.C. Funder, *Ego-control and ego-resiliency...*, s. 395–422.

²⁴ D. Cicchetti, F.A. Rogosch, M. Lynch, K.D. Holt, *Resilience in maltreated children: Processes leading to adaptive outcome*, „Development and Psychopathology” 1993, nr 5, s. 629–647, <<https://>

Procedura badań własnych

Satysfakcjonująca relacja małżeńska związana jest z początkowym poziomem dojrzałości psychicznej²⁵, której jednym z aspektów jest sprężystość psychiczna²⁶.

Celem pracy była próba określenia, czy dojrzałość psychiczna do małżeństwa młodych mężczyzn ma związek ze sprężystością psychiczną? Problem główny polegał na określeniu związku pomiędzy dojrzałością psychiczną do małżeństwa młodych mężczyzn a ich sprężystością psychiczną.

Analiza literatury²⁷ z zakresu poruszanej problematyki skłania ku postawieniu następujących hipotez:

H₁ – Dojrzałość psychiczna do małżeństwa młodych mężczyzn ma związek z ich sprężystością psychiczną.

H₂ – Młodzi mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa charakteryzują się większą sprężystością psychiczną niż młodzi mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa.

Badania zostały przeprowadzone przy użyciu Skali Dojrzałości do Małżeństwa SKALDOM II²⁸ oraz Skali Sprężystości Psychicznej²⁹.

Maria Ryś i Tomasz Sztajerwald opracowali Skalę Dojrzałości Psychicznej do Małżeństwa SKALDOM II, która składa się z dziesięciu skal. Po przeprowadzeniu analizy czynnikowej wyłoniono trzy główne skale, obejmujące następujące obszary: Skala I – Akceptacja siebie; Skala II – Wewnętrzna integracja i podejście do świata; Skala III – Podejście do małżeństwa i życia rodzinnego³⁰.

doi.org/10.1017/S0954579400006209>, dostęp: 15.07.2025; N. Ogińska-Bulik, Z. Juczyński, *Rozwój potraumatyczny – charakterystyka i pomiar*, „Psychiatria” 2010, 7, s. 129–142.

²⁵ A. Dakowicz, *Powodzenie małżeństwa...*.

²⁶ A. Lisiecka-Bednarczyk, *Rodzinne uwarunkowania przygotowania młodych dorosłych do założenia rodziny*, s. 197–214,

²⁷ J.M. Bradley, M. Hojjat, *A model of resilience and marital satisfaction*, „The Journal of Social Psychology” 157(2016), nr 5, s. 588–601, <<https://doi.org/10.1080/0022-4545.2016.1254592>>, dostęp: 17.07.2025; A. Kołodziej-Zaleska, M. Iłska, A. Brandt-Salmeri, A. Jazłowska, H. Przybyła-Basista, *How to measure ego-resiliency in the face of various life-changing crises: Measurement invariance, convergent and discriminant validity and reliability of the Polish version of the Revised Ego-Resiliency Scale (ER89-R12) (2023). PeerJ 11: e14499*, <<https://doi.org/10.7717/peerj.14499>>, dostęp: 17.07.2025; D. Suwalska-Barancewicz, N. Pilarska, K. Komorowska, *The importance of interpersonal commitment in intimate relationships for the relationship between personal resilience and life satisfaction*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 62(2025), 2, s. 36–48, <<https://doi.org/10.34766/fm9mez02>>, dostęp: 17.07.2025; Z. Poonawala, A.R. Singh, *Impact of Sense of Mastery, Marital Strain, and Social Support on Emotional Well-Being and Marital Satisfaction Among Married Couples*, „American Journal of Psychiatric Rehabilitation” 28(2025), no 5, s. 378–389, <<https://doi.org/10.69980/ajpr.v28i5.391>>, dostęp: 17.07.2025.

²⁸ M. Ryś, T. Sztajerwald, *Psychologiczne aspekty dojrzałości młodych do małżeństwa. Skala Dojrzałości Psychicznej do Małżeństwa SKALDOM II*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 37(2019), nr 1, s. 158–183, <<https://doi.org/10.34766/fetr.vli37.43>>, dostęp: 18.07.2025.

²⁹ Ł. Kaczmarek, *Skala Sprężystości Psychicznej...*, s. 263–266.

³⁰ M. Ryś, T. Sztajerwald, *Psychologiczne aspekty dojrzałości młodych do małżeństwa...*, s. 158–183.

Sprężystość psychiczna stanowi konkretną cechę osobowości, do pomiaru której wykorzystuje się skalę, skonstruowaną przez autorów koncepcji³¹. Składa się z czternastu pozycji testowych pochodzących z narzędzia do opisu cech osobowości California Adult Q-sort. Osoba badana dokonuje samooceny na czterostopniowej skali, w jakim stopniu dane twierdzenie odnosi się do niej. Osoby osiągające wyższe wyniki są odbierane przez otoczenie jako radosne, o szerokich zainteresowaniach, wysokich aspiracjach, asertywne, społecznie zrównoważone, posiadające wysokie zdolności interpersonalne. Uzyskane walory psychometryczne pozwalają na posługiwanie się Ego Resiliency Scale (ER89) jako narzędziem umożliwiającym diagnozę sprężystości psychicznej badanej osoby³².

Adaptacja Ego Resiliency Scale (ER89) do polskich warunków i przeprowadzona confirmacyjna analiza czynnikowa potwierdziła, że wszystkie pozycje mierzą te same konstrukty, z wyjątkiem jednej pozycji, która została potraktowana jako buforowa. Po jej wykluczeniu współczynnik rzetelności α Cronbacha dla trzynastu skal osiągnął wartość 0,78³³. Dotychczasowe badania z wykorzystaniem Skali Sprężystości Psychicznej uzasadniają jej przydatność empiryczną³⁴.

Kierując się losowym doбором zbadano 90 młodych mężczyzn pochodzących z Białegostoku. Na podstawie wyniku uzyskanego w Skali Dojrzałości Psychicznej do Małżeństwa SKALDOM II wyodrębniono 30 mężczyzn o wyższym i 30 mężczyzn o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa, pomijając mężczyzn, którzy uzyskali wyniki przeciętne. Mężczyźni charakteryzujący się wyższym poziomem dojrzałości psychicznej do małżeństwa uzyskali średni wynik 151,5 punktu (minimalny 145, a maksymalny 162). Mężczyźni charakteryzujący się niższym poziomem dojrzałości psychicznej do małżeństwa uzyskali średni wynik 121,5 punktu (minimalny 93, a maksymalny 129). Biorąc pod uwagę charakterystykę badanych mężczyzn z obu grup, są one do siebie bardzo zbliżone co do średniej wieku, poziomu wykształcenia, aktywności zarobkowej, typu związku rodziców i liczby posiadanego rodzeństwa³⁵ (tab. 1).

Tabela 1 przedstawia charakterystykę badanych mężczyzn o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa pod względem wybranych zmiennych: średnia wieku, wykształcenie, aktywność zarobkowa, forma związku rodziców i kwestia posiadania rodzeństwa. Wartości zmiennych młodych mężczyzn we wszystkich wymienionych kategoriach socjodemograficznych są do siebie bardzo zbliżone

³¹ J. Block, A.M. Kremen, *IQ and ego-resiliency: conceptual and empirical connections and separateness*, „Journal of Personality and Social Psychology” 70(1996), nr 2, s. 349–361.

³² T.D. Letzring, J. Block, D.C. Funder, *Ego-control and ego-resiliency...*, s. 395–422.

³³ Ł. Kaczmarek, *Skala Sprężystości Psychicznej...*, s. 263–266.

³⁴ S. Skalski, *Związek między medycyną rolą spostrzeganego wsparcia społecznego a sprężystością psychiczną i orientacją pozytywną*, „Rozprawy Społeczne” 13(2019), 3, s. 28–37, <<https://doi.org/10.29316/rs/112978>>, dostęp: 18.07.2025; K. Miszewski, M. Miałkowska-Kozaryna, *Dyskusja wokół problemu prizonizacji na kanwie badań własnych*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 19, s. 319–335, <<https://doi.org/10.22432/pjsr.2020.19.19>>, dostęp: 18.07.2025.

³⁵ A. Dakowicz, *Inteligencja emocjonalna młodych mężczyzn...*, s. 57–69.

Tabela 1. Charakterystyka badanych mężczyzn

Wybrane zmienne		Mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa (n = 30)	Mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa (n = 30)
średnia wieku		22,2 lat	22,1 lat
Wykształcenie	średnie	23 (76,7%)	28 (93,3%)
	wyższe	7 (23,3%)	2 (6,7%)
Aktywność zarobkowa	tak	22 (73,3%)	22 (73,3%)
	nie	8 (26,7%)	8 (26,7%)
Związek rodziców	formalny	23 (76,7%)	22 (73,3%)
	rozwieźdzeni	7 (23,3%)	8 (26,7%)
Rodzeństwo	posiada rodzeństwo	26 (86,7%)	25 (83,3%)
	jest jedynakiem	4 (13,3%)	5 (16,7%)

Źródło: badania przeprowadzone w ramach projektu pt. „Dojrzałość psychiczna do małżeństwa młodych kobiet i mężczyzn” realizowanego w roku akademickim 2021/2022 na seminarium licencjackim pod kierunkiem dr. Andrzeja Dakowicza.

Wyniki

Wykorzystując stosowne testy statystyczne³⁶, porównano wyodrębnione grupy młodych mężczyzn przy użyciu oprogramowania IBM SPSS Statistics 29. Badani mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa charakteryzują się zdecydowanie większą sprężystością psychiczną niż badani mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa (tab. 2: $t=7,05$; $df=58$; $p<0,001$).

Tabela 2. Wyniki uzyskane w Skali Sprężystości Psychicznej przez badanych mężczyzn o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa

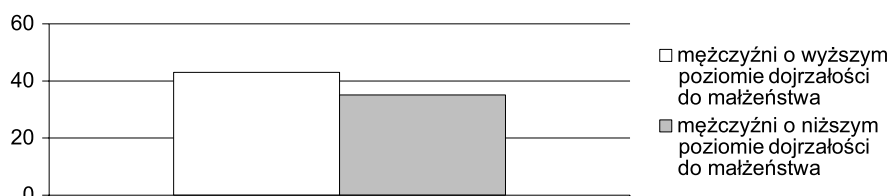
Mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości do małżeństwa (n=30)		Mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości do małżeństwa (n=30)		Istotność różnic		
<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i> <
43,00	4,91	35,13	3,64	7,05	58	0,001

M – wartość średnia; SD – odchylenie standardowe; t – wartość testu t Studenta dla prób niezależnych; df – liczba stopni swobody; p – dwustronna istotność statystyczna

³⁶ P. Francuz, P. Mackiewicz, *Liczby nie wiedzą, skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*, Lublin 2005; R. Szwed, *Metody statystyczne w naukach społecznych. Elementy teorii i zadania*, Lublin 2009; M. Cypryańska, S. Bedyńska, *Testy t-Studenta i ich nieparametryczne odpowiedniki*, w: *Statystyczny drogowskaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, pod red. S. Bedyńskiej, M. Cypryańskiej, Warszawa 2013, s. 179–185.

Tabela 2 przedstawia średnie wyniki w zakresie sprężystości psychicznej mężczyzn o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa w stosunku do średnich wyników mężczyzn o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa. Wartość wykorzystanego testu t-Studenta wskazuje na różnicę osiągającą poziom istotności statystycznej. Mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa charakteryzują się zdecydowanie większą sprężystością psychiczną niż mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa.

Wykres 1 słupkowy przedstawia istotną statystycznie przewagę w zakresie sprężystości psychicznej mężczyzn o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa w stosunku do mężczyzn o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa.

Wykres 1. Prezentacja sprężystości psychicznej mężczyzn o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa

Źródło: badania własne.

Interpretacja uzyskanych wyników

Przegląd literatury dotyczącej badań z zakresu dojrzałości psychicznej do małżeństwa i problematyki związanej ze sprężystością psychiczną pozwolił sformułować pierwszą hipotezę zakładającą, że dojrzałość psychiczna do małżeństwa młodych mężczyzn ma związek z ich sprężystością psychiczną. Otrzymane wyniki tę hipotezę potwierdziły. Druga hipoteza przyjęta w tych badaniach zakładała większą sprężystością psychiczną u młodych mężczyzn o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa niż młodych mężczyzn o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa. Ta hipoteza również została empirycznie zweryfikowana. Młodzi mężczyźni o wyższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa charakteryzują się znacznie większą sprężystością psychiczną niż mężczyźni o niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa. W związku z tym są odbierani jako bardziej radośni, posiadający szerokie zainteresowania, wysokie zdolności interpersonalne i aspiracje, są asertywni i społecznie zrównoważeni³⁷.

Posiadanie powyższych charakterystyk zwiększa prawdopodobieństwo adekwatnego odnalezienia się w perspektywie zmieniającej się nieustannie rzeczywistości życia małżeńskiego. Radosne nastawienie do otaczającego świata

³⁷ Ł. Kaczmarek, *Skala Sprężystości Psychicznej...*, s. 263–266.

sprawia, że nawet kiedy pojawiają się trudności³⁸, to aktualnie towarzyszący pozytywny klimat emocjonalny³⁹ zachęci, aby je podejmować jako wyzwania⁴⁰. Tendencja do poszerzania zainteresowań stanowi nie tylko przejaw ciekawości poznawczej, ale przede wszystkim ma wymiar praktyczny. Okazuje się, że im większy jest poziom wiedzy na temat współmałżonka, szczególnie w zakresie sfery ogólnej i afektywnej, tym silniejsze przejawiają współmałżonkowie skłonności transgresyjne⁴¹, co sprzyja wzrostowi zadowolenia z małżeństwa⁴². Życie małżeńsko-rodzinne pełne jest różnorodnych wyzwań i im bogatsza jest wiedza np. na temat potrzeb współmałżonka, tym większe jest prawdopodobieństwo ich zaspokojenia⁴³ i wzrostu jakości życia małżeńskiego⁴⁴. Zdolności interpersonalne stanowią istotny element warunkujący porozumienie małżeńskie⁴⁵, który może być dla dobrej jakości relacji małżeńskiej nieustannie rozwijany⁴⁶. Posiadane aspiracje pełnią funkcję automotywacyjną oraz sprzyjają pokonywaniu przeszkód, mimo pojawiających się wyrzeczeń⁴⁷. Asertywność umożliwia realizację własnych praw i potrzeb przy jednoczesnym liczeniu się z prawami i potrzebami drugiej strony⁴⁸. Społeczne zrównoważenie pełni niejako rolę łącznika pomiędzy podsystemem małżeńskim, rodziną a światem zewnętrznym, zapewniając właściwą harmonię⁴⁹.

³⁸ A. Dakowicz, *Związek małżeński jako szansa lub zagrożenie dla rozwoju moralno-duchowego małżonków*, w: *Zagrożenia moralno-duchowe jako wyzwanie współczesności*, pod red. J. Zabielskiego, Warszawa 2021, s. 73–84.

³⁹ A. Dakowicz, *The affective sphere of spouses with high or low relationship satisfaction*, „Progress in Health Sciences” 4(2014), nr 2, s. 96–101.

⁴⁰ Tenże, *Tworzenie przestrzeni satysfakcji małżeńskiej poprzez transgresję osobistą małżonków*, w: *Twórczość codzienna jako aktywność całonocowa człowieka*, pod red. J. Uszyńskiej-Jarmoc, B. Kunat, Białystok 2015, s. 74–83.

⁴¹ Tenże, *Wiedza na swój temat małżonków o wysokim i niskim poziomie transgresji*, „Przegląd Psychologiczny” 58(2015), nr 1, s. 31–42.

⁴² Tenże, *Marital success from the perspective of Kozaiecki's transgression model*, „Studies in Logic, Grammar and Rhetoric” 40(2015), 1, s. 321–333, <<https://doi.org/10.1515/slgr-2015-0016>>, dostęp: 18.07.2025.

⁴³ Tenże, *Potrzeby indywidualne małżonków o wysokim i niskim poziomie transgresji*, „Studia Psychologica: Theoria et praxis” 15(2015), nr 1, s. 33–44.

⁴⁴ B. Tkacz, *Marital satisfaction and health in late adulthood – a literature review*, „Exlibris Social Gerontology Journal” 26(2024), nr 1, s. 87–116, <https://doi.org/10.57655/EXLIBRIS_1_2024_5>, dostęp: 18.07.2025.

⁴⁵ M. Ryś, E. Greszta, K. Grabarczyk, *Intellectual, emotional and actional closeness of the couple and their willingness to conflict resolution and forgiveness*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 38(2019), nr 2, s. 221–254, <<https://doi.org/10.34766/fetr.v2i38.77>>, dostęp: 18.07.2025.

⁴⁶ A. Lipińska-Grobelny, *Komunikacja w małżeństwie a zadowolenie ze związku – różnicująca rola schematów płci*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 50(2022), nr 2, s. 1–11, <<https://orcid.org/0000-0003-2770-1723>>, dostęp: 18.07.2025; M. Garcarz, *Psychologiczne aspekty komunikacji w rodzinie. Modele komunikacji dla rozwiązywania konfliktów*, „Orbis Linguarum” 2024, nr 58, s. 473–480, <<https://orcid.org/0000-0001-9602-4354>>, dostęp: 18.07.2025.

⁴⁷ M. Łaguna, J. Trzebiński, M. Zięba, *Kwestionariusz Nadziei na Sukces. Podręcznik*. Warszawa 2005, <<http://dx.doi.org/10.18290/rpsych.2015.18.1-2pl>>, dostęp: 18.07.2025.

⁴⁸ R. Alberti, M. Emmons, *Asertywność. Sięgaj po to, czego chcesz, nie raniąc innych*, przekład M.A. Michalski, Gdańsk 2007.

⁴⁹ W. Świętochowski, *Rodzina w ujęciu systemowym*, w: *Psychologia rodziny*, pod red. I. Janickiej, H. Liberskiej, Warszawa 2014, s. 21–45.

Podsumowanie

Celem pracy była próba określenia, czy dojrzałość psychiczna do małżeństwa młodych mężczyzn rozumiana jako akceptacja siebie, wewnętrzna integracja i podejście do świata oraz podejście do małżeństwa i życia rodzinnego ma związek z ich sprężystością psychiczną? Przeprowadzone badania młodych mężczyzn wykazały, że wyższy poziom dojrzałości psychicznej do małżeństwa łączy się z wyższym poziomem sprężystości psychicznej⁵⁰.

Ograniczeniem prezentowanych badań jest wąski zakres socjodemograficzny. Zostało zbadanych dziewięćdziesięciu młodych mężczyzn mieszkających w Białymstoku. Warto badania przeprowadzić na większej populacji reprezentującej różne regiony Polski.

Stwierdzona zależność otwiera drogę do podjęcia w przyszłości dalszych badań, np. o charakterze podłużnym, jak sprężystość psychiczna wpływa na kształtowanie jakości związku małżeńskiego w trakcie jego trwania⁵¹?

Wyniki dalszych, pogłębionych badań z tego zakresu mogą mieć bardzo istotne znaczenie implikacyjne dla praktyki wychowawczej i psychologicznej dostarczając cennego materiału przydatnego w prowadzeniu zdrowej profilaktyki przygotowującej młodzież do wchodzenia w odpowiedzialne, satysfakcjonujące relacje interpersonalne.

BIBLIOGRAFIA

- Alberti R., Emmons M., *Asertywność. Sięgaj po to, czego chcesz, nie ranić innych*, przekład M.A. Michalski, Gdańsk 2007.
- Block J., Kremen A.M., *IQ and ego-resiliency: conceptual and empirical connections and separateness*, „Journal of Personality and Social Psychology” 70(1996), nr 2, s. 349–361.
- Błasiak A., Dybowska E., *Wzmacnianie rezyliencji w rodzinie – współczesną potrzebą*, „Roczniki Pedagogiczne” 13(2021), nr 4, s. 59–72, <<http://doi.org/10.18290/rped21134.6>>, dostęp: 08.07.2025.
- Bradley J.M., Hojjat M., *A model of resilience and marital satisfaction*, „The Journal of Social Psychology” 157(2016), nr 5, s. 588–601, <<https://doi.org/10.1080/0022-4545.2016.1254592>>, dostęp: 17.07.2025.
- Chlewiński Z., *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Poznań 1991.
- Cicchetti D., Rogosch F.A., Lynch M., Holt K.D., *Resilience in maltreated children: Processes leading to adaptive outcome*, „Development and Psychopathology” 1993, nr 5, s. 629–647, <<https://doi.org/10.1017/S0954579400006209>>, dostęp: 15.07.2025.
- Cypryańska M., Bedyńska S., *Testy t-Studenta i ich nieparametryczne odpowiedniki*, w: *Statystyczny drogowskaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, pod red. S. Bedyńskiej, M. Cypryańskiej, Warszawa 2013, s. 179–186.
- Dakowicz A., *The affective sphere of spouses with high or low relationship satisfaction*, „Progress in Health Sciences” 4(2014), nr 2, s. 96–101.
- Dakowicz A., *Inteligencja emocjonalna młodych kobiet o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa*, „Roczniki Pedagogiczne” 16(2024), nr 52, s. 41–53, <<https://doi.org/10.18290/rped24164.3>>, dostęp: 15.07.2025.

⁵⁰ Ł. Kaczmarek, *Skala Sprężystości Psychicznej...*, s. 263–266.

⁵¹ A. Dakowicz, *Inteligencja emocjonalna młodych mężczyzn...*, s. 57–69.

- Dakowicz A., *Inteligencja emocjonalna młodych mężczyzn o wyższym i niższym poziomie dojrzałości psychicznej do małżeństwa*, „Civitas et Lex” 13(2024), nr 2, s. 57–69, <<https://doi.org/10.31648/cetl.9945>>, dostęp: 18.07.2025.
- Dakowicz A., *Marital success from the perspective of Kozielski's transgression model*, „Studies in Logic, Grammar and Rhetoric” 40(2015), nr 1, s. 321–333, <<https://doi.org/10.1515/slgr-2015-0016>>, dostęp: 18.07.2025.
- Dakowicz A., *Potrzeby indywidualne małżonków o wysokim i niskim poziomie transgresji*, „Studia Psychologica: Theoria et praxis” 15(2015), nr 1, s. 33–44.
- Dakowicz A., *Powodzenie małżeństwa. Uwarunkowania psychologiczne w perspektywie transgresyjnego modelu Józefa Kozielskiego*, Białystok 2014.
- Dakowicz A., *Tworzenie przestrzeni satysfakcji małżeńskiej poprzez transgresję osobistą małżonków*, w: *Twórczość codzienna jako aktywność całodzienna człowieka*, pod red. J. Uszyńskiej-Jarmoc, B. Kunat, Białystok 2015, s. 74–83.
- Dakowicz A., *Wiedza na swój temat małżonków o wysokim i niskim poziomie transgresji*, „Przegląd Psychologiczny” 58(2015), nr 1, s. 31–42.
- Dakowicz A., *Zadowolenie z małżeństwa. Pedagogiczne implikacje dotyczące osobistego rozwoju małżonków, relacji małżeńskich i rodzicielskich*, Białystok 2021.
- Dakowicz A., *Związek małżeński jako szansa lub zagrożenie dla rozwoju moralno-duchowego małżonków*, w: *Zagrożenia moralno-duchowe jako wyzwanie współczesności*, pod red. J. Zabielskiego, Warszawa 2021, s. 73–84.
- Egeland B., Sroufe A., Yates T.M., *Rethinking resilience. A developmental process perspective*, w: *Resilience and Vulnerability*, pod red. S.S. Luthar, Cambridge 2003, s. 243–259.
- Francuz P., Mackiewicz P., *Liczy nie wiedzą, skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*, Lublin 2005.
- Franczok-Kuczmowska A., *Badanie odporności psychicznej u osób dorosłych*, „Psychologia Rozwojowa” 27(2022), nr 1, s. 9–26, <<https://doi.org/10.4467/20843-879PR.22.001.16676>>, dostęp: 08.07.2025.
- Garcarz M., *Psychologiczne aspekty komunikacji w rodzinie. Modele komunikacji dla rozwiązywania konfliktów*, „Orbis Linguarum” 2024, nr 58, s. 473–480, <<https://orcid.org/0000-0001-9602-4354>>, dostęp: 18.07.2025.
- Heszen I., Sęk H., *Psychologia zdrowia*, Warszawa 2007.
- Kaczmarek Ł., *Skala Sprężystości Psychicznej – polska adaptacja Ego Resiliency Scale*, „Czasopismo Psychologiczne” 17(2011), nr 2, s. 263–266.
- Kaczmarek Ł., Sęk H., Ziarko M., *Sprężystość psychiczna i zmienne pośredniczące w jej wpływie na zdrowie*, „Przegląd Psychologiczny” 54(2011), nr 1, s. 29–46.
- Karbowska M., Ryś M., Samborska W.M., Tataj-Puzyna U., *The importance of mental resilience in interpersonal communication and the unveiling of resentment – analysis of studies on young adults*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 60(2024), nr 4, s. 22–33, <<https://doi.org/10.34766/fer.v60i4.1321>>, dostęp: 08.07.2025.
- Kołodziej-Zaleska A., Iłska M., Brandt-Salmeri A., Jazłowska A., Przybyła-Basista H., *How to measure ego-resiliency in the face of various life-changing crises: Measurement invariance, convergent and discriminant validity and reliability of the Polish version of the Revised Ego-Resiliency Scale (ER89-R12) (2023)*, *Peer-J* 11: e14499. <<https://doi.org/10.7717/peerj.14499>>, dostęp: 17.07.2025.
- Królczyk M., *Wychowanie w rodzinie katolickiej. Refleksja na tle adhortacji Familiaris consortio i Amoris laetitia*, „Teologia i Moralność” 19(2024), nr 1, s. 231–246, <<https://doi.org/10.14746/TIM.2024.35.1.13>>, dostęp: 08.07.2025.
- Letzring T.D., Block J., Funder D.C., *Ego-control and ego-resiliency: Generalization of self-report scales based on personality descriptions from acquaintances, clinicians, and the self*, „Journal of Research in Personality” 39(2005), nr 4, s. 395–422.
- Lipińska-Grobelny A., *Komunikacja w małżeństwie a zadowolenie ze związku – różnicująca rola schematów pci*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 50(2022), nr 2, s. 1–11, <<https://orcid.org/0000-0003-2770-1723>>, dostęp: 18.07.2025.
- Lisiecka-Bednarczyk A., *Rodzinne uwarunkowania przygotowania młodych dorosłych do założenia rodziny*, „Edukacja Dziecka” 2023, nr 7, s. 197–214, <<https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.6092>>, dostęp: 15.07.2025.

- Luthar S.S., Cicchetti D., Becker B., *The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work*, „Child Development” 71(2000), nr 3, s. 543–562, <<https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>>, dostęp: 15.07.2025.
- Łaguna M., Trzebiński J., Zięba M., *Kwestionariusz Nadziei na Sukces. Podręcznik*, Warszawa 2005, <<http://dx.doi.org/10.18290/rpsych.2015.18.1-2pl>>, dostęp: 18.07.2025.
- Mariański J., *Cele i dążenia życiowe jako wartości codzienne młodzieży szkolnej*, „Youth in Central and Eastern Europe” 11(2024), nr 18, s. 26–38, <<https://doi.org/10.24917/ycee.11534>>, dostęp: 02.07.2025.
- Mariański J., *Rodzina jako wartość podstawowa w świadomości młodzieży szkolnej*, „Copernicus Political and Legal Studies” 2(2023), nr 2, s. 80–102, <<https://doi.org/10.15804/CPLS.2023207>>, dostęp: 02.07.2025.
- Miszewski K., Miałkowska-Kozaryna M., *Dyskusja wokół problemu prizonizacji na kanwie badań własnych*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 19, s. 319–335, <<https://doi.org/10.22432/pjsr.2020.19.19>>, dostęp: 02.07.2025.
- Ogińska-Bulik N., Juczyński Z., *Rozwój potraumatyczny – charakterystyka i pomiar*, „Psychiatria” 2010, nr 7, s. 129–142.
- Ogińska-Bulik N., Juczyński Z., *Skala pomiaru prężności – SPP-25*, „Nowiny Psychologiczne” 2008, nr 3, s. 39–55.
- Oleś P.K., *Psychologia człowieka dorosłego*, Warszawa 2011.
- Ostaszewski K., *Druga strona ryzyka*, „Remedium” 144(2005), nr 2, s. 1–3.
- Ostrowski T.M., *Egzystencjalne uwarunkowania odporności i prężności psychicznej*, Kraków 2022.
- Plopa M., Zajdlis-Plopa T., Karasiewicz K., *Dynamika związku małżeńskiego jako predyktor sytuacji rozwodowej*, „Czasopismo Psychologiczne” 23(2017), nr 1, s. 71–87, <<https://doi.org/10.14691/CPPJ.23.1.71>>, dostęp: 02.07.2025.
- Poonawala Z., Singh A.R., *Impact of Sense of Mastery, Marital Strain, and Social Support on Emotional Well-Being and Marital Satisfaction Among Married Couples*, „American Journal of Psychiatric Rehabilitation” 28(2025), nr 5, s. 378–389, <<https://doi.org/10.69980/ajpr.v28i5.391>>, dostęp: 17.07.2025.
- Ryś M., Greszta E., Grabarczyk K., *Intellectual, emotional and actional closeness of the couple and their willingness to conflict resolution and forgiveness*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 38(2019), nr 2, s. 221–254, <<https://doi.org/10.34766/fetr.v2i38.77>>, dostęp: 18.07.2025.
- Ryś M., Sztajerwald T., *Psychologiczne aspekty dojrzałości młodych do małżeństwa. Skala Dojrzałości Psychicznej do Małżeństwa SKALDOM II*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 37(2019), nr 1, s. 158–183, <<https://doi.org/10.34766/fetr.v1i37.43>>, dostęp: 18.07.2025.
- Ryś M., Trzęsowska-Greszta E., *Kształtowanie się i rozwój odporności psychicznej*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 34(2018), nr 2, s. 164–196, <<https://doi.org/10.34766/fer.v60i4.1321>>, dostęp: 15.07.2025.
- Skalski S., *Związek między mediacyjną rolą spostrzeganego wsparcia społecznego a sprężystością psychiczną i orientacją pozytywną*, „Rozprawy Społeczne” 13(2019), nr 3, s. 28–37, <<https://doi.org/10.29316/rs/112978>>, dostęp: 18.07.2025.
- Smyła J., *Wartości polskiej młodzieży: przegląd badań*, w: *Młodzież wobec wartości*, pod red. P. Magiery, Warszawa 2024, s. 123–151.
- Suwalska-Barancewicz D., Pilarska N., Komorowska K., *The importance of interpersonal commitment in intimate relationships for the relationship between personal resilience and life satisfaction*, „Quarterly Journal Fides et Ratio” 62(2025), nr 2, s. 36–48, <<https://doi.org/10.34766/fm9mez02>>, dostęp: 18.07.2025.
- Szwed R., *Metody statystyczne w naukach społecznych. Elementy teorii i zadania*, Lublin 2009.
- Świętochowski W., *Rodzina w ujęciu systemowym*, w: *Psychologia rodziny*, pod red. I. Janickiej, H. Liberskiej, Warszawa 2014, s. 21–45.
- Tkacz B., *Marital satisfaction and health in late adulthood – a literature review*, „Exlibris Social Gerontology Journal” 26(2024), nr 1, s. 87–116, <https://doi.org/10.57655/EXLIBRIS_1_2024_5>, dostęp: 18.07.2025.
- Tomkiewicz A., *Struktura i funkcje małżeństwa i rodziny – zagrożenia i nadzieje*, „Roczniki Teologiczne” 51(2004), nr 10, s. 57–74, <<http://theologos.pl/xmlui/handle/1234567-89/11284>>, dostęp: 02.07.2025.

- Tugade M.M., Fredrickson B.L., *Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences*, „Journal of Personality and Social Psychology” 86(2004), nr 2, s. 320–333.
- Tykarski S., *Znaczenie posiadania dojrzałej osobowości u osób przygotowujących się do małżeństwa – szkic psychologiczny z uwzględnieniem wątku pastoralnego*, „Teologia i Człowiek” 41(2018), nr 1, s. 117–136, <<https://doi.org/10.12775/TiCz.2018.007>>, dostęp: 08.07.2025.
- Uchnast Z., *Prężność osobowa a egzystencjalne wymiary wartościowania*, „Roczniki Psychologiczne” 1998, nr 1, s. 7–27.
- Uchnast Z., *Prężność osobowa. Empiryczna typologia i metoda pomiaru*, „Roczniki Filozoficzne” 45(1997), nr 4, s. 27–51.
- Wałęcka-Matyja K., Janicka I., *Rodzina jako wartość. Analiza psychologiczna wartości rodzinnych*, Łódź 2021.
- Żurek A., *Przyszłość instytucji małżeństwa w opiniach małżonków z długim stażem małżeńskim*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 86(2024), nr 2, s. 299–315, <<https://doi.org/10.14746/rpeis.2024.86.2.15>>, dostęp: 08.07.2025.

VARIA

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl**KS. PROF. DR HAB. FLORIAN LEMPA
(1951–2025)**

Ks. prof. dr hab. Florian Lempa urodził się 7 maja 1951 r. w Kochcicach na Śląsku, w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa (diecezja gliwicka), w rodzinie Franciszka i Hildegardy z domu Urbańczyk. Uczył się w Szkole Podstawowej w Kochcicach i Liceum Ogólnokształcącym im. Adama Mickiewicza w Lublińcu (matura w 1969 r.). Od wczesnych lat życia związany był z Kościołem katolickim, a drogę kapłańską rozpoczął od studiów seminaryjnych, które zwieńczył przyjęciem święceń kapłańskich z rąk biskupa Józefa Rozwadowskiego 21 maja 1978 r. w Łodzi.

Fot. 1. Ks. prof. dr hab. Florian Lempa (fot. Michał Leśniewski AFI)

<<https://www.wniebowstapienie.pl/sp-ks-prof-florian-lempa-1951-2025/>>, dostęp: 06.10.2025

Już w czasie formacji kapłańskiej i w pierwszych latach posługi dał się poznać jako człowiek niezwykle pracowity i utalentowany naukowo. W 1982 r. ukończył studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując tytuł magistra prawa kanonicznego. Dwa lata później, w 1984 r., obronił doktorat z tej samej dziedziny

nt. *Odpowiedzialność administracji kościelnej za szkody wynikłe z nielegalnego aktu administracyjnego* (promotorem był ks. prof. dr hab. Józef Krukowski), a w 1992 r. uzyskał habilitację na podstawie dorobku i rozprawy pt. *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*. W 2016 r. w uznaniu dorobku naukowego Prezydent RP nadał mu tytuł profesora nauk prawnych.

Ks. prof. Lempa przez całe życie łączył powołanie kapłańskie z działalnością naukową i dydaktyczną. Pracował na wielu uczelniach w Polsce, gdzie kształcił kolejne pokolenia prawników i kanonistów. Pierwszym miejscem jego pracy był Katolicki Uniwersytet Lubelski u boku swojego promotora. Pracę na Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych rozpoczął w 1984 r. W latach 1993–1996 był kierownikiem Katedry Kościelnego Prawa Karnego (wówczas wydział nosił nazwę „Prawa Kanonicznego i Świeckiego”). Przedmiotem zajęć dydaktycznych było prawo karne. Obszary badań to w zakresie prawa karnego odpowiedzialność za przestępne nadużycie władzy kościelnej, prawna ochrona życia poczętego oraz kary za poszczególne przestępstwa. Pracę na KUL zakończył w 1996 r.

Później związany był z Uniwersytetem w Białymstoku. Pracował tam od grudnia 1997 r. do 30 września 2015 r., pełniąc m.in. funkcję kierownika Zakładu Prawa Rzymskiego i Kanonicznego, a także Zakładu Łacińskiej Kultury Prawnej, prowadząc wykłady z prawa kanonicznego, prawa rzymskiego, chrześcijańskiej myśli społecznej oraz łacińskiej terminologii prawniczej. Na Uniwersytecie w Białymstoku był promotorem kilku prac doktorskich (Jan Gołąb 2004, Krzysztof Szczygierski 2006, Ireneusz St. Bruski 2009, Piotr Lisowski 2013).

Ks. prof. Lempa był wykładowcą także Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Pracował tu, z małymi przerwami, od 1 października 2011 r. do 30 września 2022 r. Najpierw angażował się w pracę Wydziału Prawa i Administracji (wypromował tu m.in. trzech doktorów: Martynę Serokę 2017, Olę Arent 2015, Piotra Wojnicza 2014). Następnie w 2014 r. został zatrudniony na Wydziale Studiów Technicznych i Społecznych UWM w Elku (później wydział ten został przemianowany na Filię UWM w Elku). Prowadził tu zajęcia z takich przedmiotów, jak prawo rzymskie, prawo kanoniczne, nauki o państwie, nauki o administracji, itp. W latach 2014–2025 pełnił funkcję redaktora tematycznego (prawo kanoniczne) w czasopiśmie naukowym „Civitas et Lex”, publikując na łamach tego pisma także swoje artykuły. Należał do wielu komisji i zespołów wydziałowych (komisji etycznej, rozwoju i promocji, programowej na kierunku administracja, itd.). Warto dodać, iż w jednostce tej prowadził ożywioną działalność międzynarodową. Przykładowo był współorganizatorem pięciu sympozjów polsko-włoskich, i tyłuż w Uniwersytecie Aldo Moro w Bari.

Najdłużej, bo aż 28 lat i 7 miesięcy, pracował na Uczelni Łazarskiego w Warszawie, gdzie kierował Katedrą Prawa Rzymskiego (od 1 września 1998 do 29 września 2025). Był tu także promotorem doktoratu Sławomira Kursy (2008) i Patryka Jończyka (2020).

Poza tym w CV Księdza Profesora odnaleźć można także pracę w Akademii Polonijnej w Częstochowie (1 października 2020 – 30 listopada 2023) i w innych ośrodkach naukowych.

Dla porządku odnotujmy jeszcze (za portalem *Ludzie nauki*), iż ks. prof. Lempa występował kilkanaście razy w charakterze recenzenta (raz w postępowaniu awansowym o nadanie tytułu profesora – M. Jońca 2023), cztery razy w postępowaniu habilitacyjnym – J. Matwiejuk 2018, A. Kosińska 2019, K. Krzysztofek-Strzała 2019, A. Kryniecka-Piotrak 2021) i siedem razy jako recenzent doktoratów (P. Godlewski 2024, A. Dytkowski 2022, A. Tedesco 2017, M. Ciarka 2014, A. Duk-Majewska 2014, K. Kuźmich 2008, I. Grad 2004).

Jego zainteresowania naukowe obejmowały przede wszystkim prawo kanoniczne, prawo rzymskie, a także problematykę etyki prawniczej i prawa wyznaniowego. Był autorem wielu publikacji, artykułów i opracowań naukowych, współtworzył projekty badawcze dotyczące dziedzictwa prawa rzymskiego i jego wpływu na współczesną kulturę prawną. Do Jego sztandarowych publikacji należą: *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi* (Białystok 2013), *Kompetencje, uprawnienia i obowiązki w Kościele katolickim* (Białystok 2013), *Person and Family in Roman Law in tradition of European law* (razem z S. Tafaro, O. Buccim, Taranto–Warszawa 2009), *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego* (Lublin 1991), *Odpowiedzialność administracji kościelnej za szkody wynikłe z nielegalnego aktu administracyjnego* (Lublin 1985). Ceniono Go za ogromną wiedzę, precyzję badawczą, a także umiejętność łączenia perspektywy prawniczej z teologiczną i humanistyczną.

Poza działalnością akademicką ks. prof. Lempa angażował się także w życie społeczne i publiczne. Był powoływany jako biegły sądowy w sprawach dotyczących prawa kanonicznego, w tym w głośnym procesie Jerzego Urbana oskarżonego o zniesławienie Jana Pawła II, gdzie Jego opinia miała istotne znaczenie. Był również aktywnym członkiem Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i sekretarzem Wydziału Nauk Prawnych Towarzystwa.

Za swoją działalność został uhonorowany licznymi wyróżnieniami, m.in. Złotym Krzyżem Zasługi przyznany przez Prezydenta RP w 2003 r.

Zmarł 29 września 2025 r. w wieku 74 lat życia i 48. roku kapłaństwa. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 6 i 7 października, najpierw w Warszawie (w kościele Wniebowstąpienia Pańskiego na Warszawskim Ursynowie – tam, gdzie posługiwał przez ostatnie lata), a następnie w Jego rodzinnym kościele i na cmentarzu parafialnym w Kochcicach.

BIBLIOGRAFIA

- Burczak K., *100 lat prawa kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, „Studia Prawnicze KUL” 2019, nr 1, s. 29–60.
- Doktoraty na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, <<https://prawo.uwb.edu.pl/>>, dostęp: 01.10.2025.
- Guzewicz W., *Bibliografia zawartości czasopisma „Civitas et Lex” (2014–2023)*, „Civitas et Lex” 2024, nr 1, s. 79–99.
- Guzewicz W., *Civitas et Lex” (2014–2023). Powstanie i rozwój – organy zarządzające i współpracujące – charakterystyka zawartości*, „Civitas et Lex” 2024, nr 2, s. 71–83.

Ks. prof. dr hab. Florian Lempa, <<https://ludzie.nauka.gov.pl/lp/profiles/florian.lempa.9Iv5irg-Z3qp>>, dostęp: 03.10.2025.

Lempa Florian, w: *Słownik biograficzny profesorów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, pod. red. M. Fafińskiej i in., Olsztyn 2004.

Miziński A.G., *Katedra Kościelnego Prawa Karnego*, w: *Księga Jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, pod red. A. Dębińskiego i in., Lublin 2008, s. 437–452.

VARIA

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>

e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

W ŻYCZLIWEJ PAMIĘCI. WSPOMNIENIA O KS. PROF. DR. HAB. FLORIANIE LEMPIE

Ks. prof. dr. hab. Floriana Lempę poznałem w Lublinie jeszcze w latach dwudziestych ubiegłego stulecia. Był on wówczas pracownikiem naukowym na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL i zamieszkiwał w Konwikcie Księży Studentów, a ja rozpoczynałem studia specjalistyczne z historii Kościoła i także mieszkalem w konwikcie. Spotykaliśmy się nieraz na korytarzach Alma Mater lub w stołówce konwiktorskiej. Mówiono o nim wówczas jako o zdolnym i nieprzeciętnym naukowcu, a także oryginalnym człowieku. Na pozdrowienie chrześcijańskie odpowiadał uprzejmie, ujawniając radość, że jest rozpoznawalny. Nosił charakterystyczny krzyż św. Franciszka (tauka) i to Go głównie wyróżniało spośród innych wykładowców, których tam wówczas spotykałem.

Ks. prof. Lempa wyjechał z Lublina w 1996 r. i właściwie nasze drogi później się nie schodziły aż do roku 2014, kiedy zapadła decyzja o utworzeniu Wydziału Studiów Technicznych i Społecznych w Elku. Ks. Florian i ja, decyzją ówczesnego rektora – prof. dr. hab. Ryszarda Góreckiego, znaleźliśmy się w strukturach tegoż wydziału. On, jako drugo-etatowiec, miał firmować kierunek administracja, ja natomiast zostałem najpierw kierownikiem katedry administracji, a następnie w 2016 r. wybrano mnie na dziekana tegoż wydziału. Nasza współpraca trwała do 2020 r., kiedy odszedłem z urzędu dyrektora Filii UWM w Elku, a Ksiądz Profesor, w niedługim czasie, po ukończeniu 70. roku życia – przeszedł na emeryturę i już zaprzestał przyjeżdżać do Elku.

Dziś myślę, że były to lata piękne, choć bardzo trudne, zwłaszcza u początków. Trzeba było bowiem tworzyć kierunek i wydział praktycznie *in statu fieri*. Wymagało to od osób funkcyjnych, ale nie tylko, wielkiego zaangażowania i poświęcenia. Ksiądz Profesor mieszkał w Warszawie i był zatrudniony wówczas na kilku uczelniach (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet w Białymstoku, Uczelnia Łazarskiego), a mimo to, na ile mógł i potrafił, włączał się w dzieło tworzenia ośrodka naukowego w Elku. Pamiętam zwłaszcza te nasze wspólne rozmowy o rozwoju i przyszłości wydziału na spotkaniach z rektorami uczelni, na radach wydziału i w rozmowach prywatnych. Miał duże wyczucie

spraw naukowych, ale także dydaktycznych i organizacyjnych. Za to wszystko chciałbym Mu dziś serdecznie podziękować.

Jedną z płaszczyzn, w którą się angażował całym sobą, była współpraca międzynarodowa. Dzięki Jego rozlicznym kontaktom z akademikami włoskimi udało się zorganizować w Elku m.in. pięć sympozjów polsko-włoskich i tyleż samo w Uniwersytecie Aldo Moro w Bari. Jako wydział byliśmy organizatorem lub współorganizatorem także kilku cykli kolokwiiw prawniczych z naukowcami z Litwy. Ksiądz Profesor brał w nich żywy udział jako prelegent, organizator i moderator spotkań. Wydatnie wspomagał też nasz wydział przy organizacji *visiting professor* – prof. Michele Indellicato, prof. Salvatore Parente czy prof. Ferdinando Parente z Uniwersytetu Aldo Moro w Bari. Wizyty tych akademików zaowocowały później wyjazdami naszych pracowników na podobne staże do Włoch. Czasami spotkania z Księdzem Profesorem miały charakter humoreski. Pamiętam symposium naukowe z maja 2019 r. nt. dylematów etycznych, pedagogicznych oraz prawno-organizacyjnych w pracy instytucji publicznych. Ksiądz Florian miał wygłosić referat nt. problemu adopcji dzieci w związkach jedнопłciowych. Przyjeżdżając na symposium zapomniał jednak swoich kartek z tekstem wystąpienia. Poradził sobie jednak tak dobrze (mówił z wielką lekkością, a nawet swadą), że prosiliśmy Go, aby nie przygotowywał już swoich tekstów na piśmie, lecz mówił *in extenso*.

W tamtym czasie mieliśmy wiele wspólnych spraw. Nie sposób jednak o wszystkim napisać. Warto jednak przypomnieć tu jeszcze jedną kwestię, a mianowicie zaangażowanie się Księdza Profesora w proces tworzenia i funkcjonowania pisma naukowego „Civitas et Lex”. Od samego początku, kiedy powstał wydział i zrodziła się myśl uruchomienia pisma naukowego przy tym wydziale, Ksiądz Florian wydatnie ten pomysł wspierał. Najpierw pomagał przy kompletowaniu Rady Naukowej (dzięki Niemu już w pierwszym roku funkcjonowania pisma udało się nam zaprosić do Rady Naukowej akademików z Włoch, Hiszpanii, Słowacji itd.), a później stanął na czele jednego z działów naszego pisma – prawa kanonicznego. Od tej pory, bez przerwy, aż do chwili swojej śmierci (tj. 29 września 2025 r.) czynnie pomagał w redagowaniu naszego periodyku. W sumie przez Jego ręce w latach 2014–2025 przeszło ponad 20 artykułów naukowych z prawa kanonicznego, z tego 17 ukazało się na łamach „Civitas et Lex”. Dbał szczególnie o metodologię i dobór odpowiednich recenzentów, tj. takich, którzy są w swojej dyscyplinie specjalistami.

Nie zapominał o swoim życiu duchownym. „Nie samym chlebem żyje człowiek, ale każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych (Mt 4, 4)” – powiedział Pan. – Chleb i Słowo! Hostia i modlitwa – były obecne w życiu Księdza Profesora. Kierował się też zasadą: „działanie nic nie jest warte bez modlitwy, a modlitwa nabiera wartości przez ofiarę” (św. Josemaría Escrivá). Nic więc dziwnego, iż wielu studentów oraz wykładowców przychodziło doń, aby porozmawiać, poszukać duchowej pomocy, czasem nawet się wyspowiadać... Przez kilka miesięcy w roku podejmował pracę duszpasterską w bazylice Sacre Coeur na paryskim Montmartrze. Prowadził liczne rekolekcje i dni skupienia. W ostatnich latach posługiwał w parafii Wniebowstąpienia Pańskiego na warszawskim Ursynowie.

Osobiście dziękuję Mu za dar Mszy św., kiedy zmarł mój Tata, śp. Leon w 2019 r., i za to, że był wtedy ze mną i z moją rodziną.

Był świetnym wykładowcą, wspaniałym wychowawcą dla studentów naszego Wydziału Studiów Technicznych i Społecznych w Ełku (później Filii UWM) oraz wielkim znawcą swoich przedmiotów (prawa rzymskiego, prawa kanonicznego, administracji kościelnej itd.). Studenci otaczali Księdza Profesora powszechnym szacunkiem. Do dziś krążą wśród absolwentów naszej uczelni, jak i pracowników legendy – w jaki sposób Ksiądz Profesor przeprowadzał swoje egzaminy i zaliczenia albo w jaki sposób różnicował oceny studentom. Miał też niesamowite poczucie humoru. Kiedyś zapytałem się Go w obecności studentów, jak się czuje na naszym wydziale. Odpowiedział: „jak stary siennik pod młodym małżeństwem”. Jeden ze studentów dopytywał, czy Ksiądz Profesor jest tym starym siennikiem, czy raczej młodą parą. Radości nie było końca... Ksiądz Florian wyrażał wielką miłość do ludzi oraz partnerstwo wobec nauczycieli akademickich i innych pracowników uczelni (był powszechnie szanowany także przez innych nauczycieli). Ogromne zaangażowanie i poświęcenie, odpowiedzialność oraz bardzo życzliwy i przyjazny stosunek do studentów stawiają osobę ks. prof. dr. hab. Floriana Lempy w gronie osób najbardziej zasłużonych dla rozwoju ośrodka naukowego w Ełku, a także całego naszego regionu.

Ks. prof. dr hab. Florian Lempa pozostanie w pamięci uczniów, współpracowników i wiernych jako kapłan głębokiej wiary, wybitny uczony i wychowawca wielu pokoleń prawników. Łączył pasję badawczą z posługą duszpasterską, a jego życie stanowiło świadectwo oddania Bogu, Kościołowi i nauce.

LISTA RECENZENTÓW: „CIVITAS ET LEX” 2025 (THE LIST OF REVIEWERS: „CIVITAS ET LEX” 2025)

Redakcja „Civitas et Lex” pragnie podziękować wszystkim recenzentom za podjęty przez nich trud i wnikliwe uwagi na temat prac opublikowanych na łamach naszego kwartalnika w 2025 r. Z nadzieją na kolejne lata owocnej współpracy, specjalne wyrazy uznania skierowane są do następujących osób:

The Editorial Board of “Civitas et Lex” wishes to thank all the Peer Reviewers for their hard work and diligence in reviewing articles submitted for publication in 2025. With a great hope for the further fruitful cooperation, the special appreciations are addressed to:

Gaetano Bonetta (Univesità degli Studi di Catania, Włochy)
Jarosław Dobkowski (UWM)
Arkadiusz Dudziak (UWM)
Marco Galli (Univesità degli Studi di Foggia, Włochy)
Janusz Gołota (UWM)
Michele Indellicato (Univesità degli Studi Bari Aldo Moro, Włochy)
Marcin Janik (UŚ)
Marcin Jurgilewicz (PRz)
Marta Kopacz (UWM)
Ks. Andrzej Kopiczko (UWM)
Elwira Kryńska (UwB)
Aleksander Maksimczuk (PUZ w Suwałkach)
Ks. Jarosław Marczewski (KUL)
Helen Margaritrou-Andrianessi (Institute of Educational Policy-Model School-University of Athens, Grecja)
Lorenzo Mezzasoma (Univesità degli Studi di Perugia, Włochy)
Ks. Stanisław Nabywaniec (UR)
Elżbieta Nopora (UJD)
Ks. Krzysztof Orzeszyna (KUL)
Bogumił Pahl (UWM)
Andrzej Pieczywok (UKW)
Ks. Edmund Robek (UKSW)
Ks. Kazimierz Rynkiewicz (Munich University, Niemcy)
Maciej Serowaniec (UMK)
Bronisław Sitek (Uniwersytet SWPS)
Elżbieta Skapska (PB)
Ks. Adam Skreczko (UKSW)
Paweł Sobczak (UO)
Andrzej Soboń (ASzWoj)
Zenon Stachowiak (UKSW)
Ks. Stanisław Strękowski (UKSW)
Jakub Szczerbowski (Uniwersytet SWPS)
Krzysztof Sychowicz (AŁ)
Ks. Sławomir Zabraniak (UR)
Ks. Zygmunt Zieliński (KUL)

Zasady przyjęcia tekstów do druku w czasopiśmie „Civitas et Lex”

1. Prace złożone do Redakcji „Civitas et Lex” nie mogą być wcześniej nigdzie publikowane ani być w tym samym czasie złożone w redakcjach innych wydawnictw.

2. Przed zgłoszeniem artykułu autor powinien upewnić się:

- czy jego praca jest oryginalna?
- czy tytuł pracy odpowiada jej treści?
- czy przedmiot badań i przyczyny ich podjęcia są poprawnie sformułowane?
- czy założenia sformułowane w celu pracy zostały zrealizowane?
- czy prezentowane wyniki są nowe?
- czy język i styl pracy są poprawne?
- czy dobór literatury i źródeł jest wystarczający i adekwatny do problematyki pracy?
- czy wnioski są poprawne i znajdują uzasadnienie w treści i wynikach pracy?
- czy streszczenie jest zredagowane poprawnie?

3. Dostarczone teksty powinny być napisane za pomocą MS Word; sformatowane przy użyciu czcionki Times 12; formatowanie tekstu należy ograniczyć do minimum: wcięcia akapitowe, środkowanie, kursywa.

4. Jeżeli tekst zawiera nietypowe fonty (np. znaki hebrajskie, cyrylicę, grekę, znaki logiczne, matematyczne lub fonetyczne), które nie występują w standardowej instalacji edytora lub środowiska Windows, należy je dołączyć w oddzielnym pliku.

5. Objętość artykułu powinna mieścić się w granicach 25–40 tys. znaków graficznych (ze spacjami i przypisami łącznie).

6. Przypisy należy sporządzić według zasad podanych w załączniku (patrz załącznik „Podstawowe reguły dotyczące przypisów” na stronie internetowej pisma).

7. Do tekstu należy dołączyć angielskie tłumaczenie tytułu, podtytułu, słów kluczowych i streszczenia (ok. 150 słów).

8. Informacje o autorach powinny zawierać następujące dane: imię i nazwisko, stopień i tytuł naukowy, stanowisko, miejsce pracy (Katedra, Instytut, Uczelnia) wraz z dokładnym adresem do korespondencji.

9. Materiały do kolejnych numerów czasopisma przyjmują redaktorzy poszczególnych działów.

Zasady etyczne – zapora „ghostwriting”

1. Jednym z najważniejszych dowodów etycznej postawy autorów prac zgłaszanych do kwartalnika „Civitas et Lex” jest jawność informacji o podmiotach przyczyniających się do powstania ich artykułów (wkład merytoryczny, rzeczowy, finansowy etc.), co jest przejawem nie tylko dobrych obyczajów, ale także społecznej odpowiedzialności.

2. Redakcja zobowiązuje autorów do (a) ujawnienia wkładu osób drugih w powstanie ich pracy – łącznie z podaniem ich afiliacji oraz kontrybucji, tj. informacji, kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych przy przygotowaniu tekstów, a także do (b) podania informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów („*financial disclosure*”). W przypadku, gdy autorzy nie uczynili tego samodzielnie w swojej pracy, prosimy o wypełnienie i przesłanie, drogą e-mailową w formacie PDF lub listownie na adres Redakcji następującego oświadczenia: „Oświadczenie Autora pracy” (patrz niżej), którego treść zostanie opublikowana wraz z artykułem.

3. Wszelkie wykryte przypadki „ghostwritingu” i „*guest authorshipu*” będą demaskowane i dokumentowane, łącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).

4. Plik: „Oświadczenie Autora pracy” do pobrania na stronie internetowej pisma.

Zasady recenzowania artykułów naukowych

1. Autorzy, przysyłając artykuł do publikacji w „Civitas et Lex”, wyrażają zgodę na proces recenzji.

2. Procedura recenzowania artykułów jest zgodna z zaleceniami Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (zob. „Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce”, Warszawa 2011).

3. Nadesłane artykuły, o ile spełniają wymogi formalne (zob. „Przygotowanie tekstu” oraz „Podstawowe reguły dotyczące przypisów”), są kierowane do dwóch recenzji: ich pozytywny wynik kwalifikuje pracę do druku, negatywny – skutkuje odmową publikacji. W przypadku, gdy tylko jedna z recenzji jest pozytywna, powoływany jest trzeci recenzent, którego ocena rozstrzyga o możliwości publikacji recenzowanego tekstu. Ostateczną decyzję o druku podejmuje Redaktor Naczelny na podstawie dwóch pozytywnych recenzji danego artykułu.

4. Recenzenci współpracujący z Redakcją to osoby o wysokich kompetencjach naukowych, legitymujące się stopniem doktora habilitowanego (lub doktora w przypadku afiliacji zagranicznej w kraju, w którym nie ma habilitacji). W przypadku tekstów napisanych w językach konferencyjnych co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.

5. Redakcja przyjmuje model, w którym autor(zy) i recenzenci nie znają swoich tożsamości (tzw. „*double-blind review process*”). Dlatego też nie wymaga się od recenzentów i autorów pisemnej „Deklaracji o braku konfliktu interesów” między nimi. Redakcja przyjmuje zasadę, zgodnie z którą recenzenci i autorzy artykułów nie powinni być afiliowani do tej samej uczelni.

6. Recenzja ma formę pisemną i zawiera jednoznaczny wniosek co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia. (Plik „Recenzja artykułu zgłoszonego do Civitas et Lex” do pobrania na stronie internetowej pisma). Redakcja dysponuje formularzami recenzji w języku polskim, angielskim i włoskim.

7. Recenzentom nie wolno wykorzystywać wiedzy na temat pracy przed jej publikacją.

8. Autor jest informowany o wyniku dokonanej recenzji, następnie ustosunkowuje się do zawartych w niej uwag.

9. Nazwiska recenzentów poszczególnych artykułów nie są ujawniane. Redakcja podaje do publicznej wiadomości ogólną listę recenzentów współpracujących w danym roku: (a) na stronie internetowej czasopisma oraz (b) w każdym czwartym numerze kwartalnika.